

המכללה הטכנולוגית של חיל האוויר והחלל באר שבע

חוברת לימוד ותרגול להצלחה באזרחות 2 יחידות לימוד

2012 - 2011

חוברת אזרחות זו הינה תלקיט הבנוי מחומרים מקוריים שיוצרו על ידי צוות המורים, מעיבוד לחומרים המופיעים בספרי לימוד, מחומרים שהועברו בהשתלמויות ומחומרים המופצים ברשת.

תלמידים יקרים,

חוברת הלימוד שלפניכם נכתבה במטרה לסייע לכם בלימוד מקצוע האזרחות. החוברת מקיפה את כל נושאי הלימוד, היא ערוכה באופן מקצועי ומציגה בצורה מובנית, בהירה ומקיפה את כל הנושאים הרלוונטיים.

בחוברת הושקעה מחשבה רבה, תוך ניצול הידע והניסיון רב השנים של לימוד המקצוע על ידי המחברים.

כדי להפיק את המיטב מן החוברת, מומלץ לקרוא היטב את תכני הלימוד ולענות על שאלות התרגול המופיעות בגוף החוברת ועל בחינות התרגול שבסוף החוברת. ההתמודדות עם השאלות ועם בחינות התרגול תהיה עבורכם מדד להפנמת החומר ולשליטה בו.

חשוב לציין כי החוברת מהווה נדבך משלים לשיעור בכיתה, בו המורה מחדד נושאים, מרחיב ונותן דוגמאות נוספות.

החוברת כוללת את הנושאים הבאים:

- תכנית הלימוד באזרחות בהיקף 2 יח"ל.
- כיצד עונים על השאלות באזרחות.
- מילות מפתח להבנת השאלה.
- חומר הלימוד לשתי יחידות לימוד באזרחות.
- שאלות תרגול בנושאי הלימוד השונים.
- בחינת מתכונת לתרגול ביחד עם פתרון.
- בחינת בגרות לתרגול.
- רשימת אתרי אינטרנט מומלצים.

בהצלחה

צוות אזרחות

תוכן עניינים

<u>עמודים</u>	<u>נושאים</u>
4 – 8	מילות המטלה באזרחות + מילות מפתח להבנת השאלה
9 – 20	הכרזת העצמאות
	מהי דמוקרטיה? – ערכים, עקרונות ומאפיינים
21 – 24	הרעיון הדמוקרטי
25 – 30	המדינה הדמוקרטית : הגדרות וגישות
31 – 34	עקרון שלטון העם
35 – 38	עקרון הכרעת הרוב
39 – 42	עקרון הפלורליזם, הסכמיות וסובלנות
43 – 64	זכויות האדם והאזרח (טבעיות, חברתיות וקבוצה)
65 – 78	עקרון הגבלת השלטון (הפרדת רשויות, בחירות, מנגנוני פיקוח וביקורת, חוקה)
79 – 85	עקרון שלטון החוק
86 – 90	גבולות בדמוקרטיה
	מדינת ישראל כמדינה יהודית
92- 95	לאום ומדינות לאום
96 – 99	סוגיית הזהות של אזרחי ישראל
100- 105	מאפייני מדינת ישראל כמדינה יהודית – סמלים, חוקים ומוסדות
	נושאי אשכול
106 – 111	השקפות וגישות לאופייה של מדינת ישראל
112 – 119	מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות
120 – 121	הסדר הסטאטוס - קוו
122 – 126	השסע הדתי
	המשטר והפוליטיקה במדינת ישראל
127 – 143	יסודות חוקתיים בישראל
144 – 150	הרשות המחוקקת - הכנסת
151 – 158	הרשות המבצעת - הממשלה
159 – 166	הרשות השופטת
167 – 173	השסע הלאומי
174 - 183	בחינת מתכונת קיץ 2011 + מחוון
184 - 190	מבחן בגרות חורף 2011
191	אתרים מומלצים

כיצד עונים על השאלות בבחינת הבגרות

שאלת אירוע / חצי אירוע

שאלות אירוע וחצי אירוע מופיעות בפרק הראשון ובפרק הרביעי בבחינת הבגרות .
עליכם להתייחס בתשובה לשלושת המרכיבים הבאים:

- **ציין** : כתיבת המושג עצמו בלבד ללא פירוט, הסבר או תיאור.
- **הצג** : עליך להגדיר את המונח במילותיך, ללא התייחסות לקטע.
- **הסבר** :

א. עליך לצטט או לכתוב במילים שלכם משפט מהקטע המוכיח שאכן מדובר במושג שאותו זיהיתם בשלב ה"ציין".

ב. עליך להסביר את הקשר בין המשפטים מהקטע אותם כתבת במילותיך לבין המונח שהצגת. **לא ניתן להסתפק בציטוט ללא הסבר**

שאלה לדוגמא –

לשירותי הביטחון של ישראל הגיע מידע על קבוצה קיצונית המתכוננת לעשות מעשים שיפגעו בביטחון המדינה. כדי למנוע פגיעה זו הורה שר הביטחון לעצור את מנהיגי הקבוצה בלי משפט למשך שישה חודשים, העצורים עתרו לבג"ץ בטענה שהמעצר אינו חוקי, אולם בג"ץ דחה את העתירה וקבע ששר הביטחון פעל בהתאם לסמכותו.

- **ציין והצג** את האמצעי ששר הביטחון הורה על הפעלתו. **הסבר** את תשובתך על פי הקטע.

תשובה -

ציין – מעצר מינהלי.

הצג – מעצר מונע ללא הגשת כתב אישום/משפט, שנועד למנוע סכנה לביטחון המדינה או הציבור.

הסבר – (חלק א') בקטע נכתב כי שר הביטחון הורה לעצור את מנהיגי הקבוצה לזמן קצוב וללא משפט, מכיוון שהגיע אליו מידע על כוונת הקבוצה לעשות מעשים שיפגעו בביטחון המדינה. (חלק ב') זהו מעצר מינהלי הנעשה מתוקף סמכותו של שר הביטחון לשם הבטחת ביטחון המדינה.

שאלת השוואה

בבואכם לענות על שאלה הדורשת להציג הבדל בין שני מושגים, עליכם לכתוב בראש ובראשונה את הקריטריון שעל פיו תשוו בין המושגים ולאחר מכן איך הקריטריון בא לידי ביטוי בכל אחד משני המושגים. מומלץ לענות על השאלה בטבלה.

שאלה לדוגמה -

הצג שני הבדלים בין הגישה הסוציאל דמוקרטית לגישה הליבראלית.

תשובה -

הקריטריון	גישה סוציאל - דמוקרטית	גישה ליבראלית
התערבות הממשלה	<u>התערבות הממשלה ברמה מינימאלית</u> בחברה ובכלכלה על מנת לשמר את תנאי הקיום הבסיסים ביותר – כדי שהפרט יוכל לממש עצמו ובכוחות עצמו. דרך "תחרות חופשית".	<u>התערבות הממשלה ברמה מינימאלית</u> בחברה ובכלכלה על מנת לשמר את תנאי הקיום הבסיסים ביותר – כדי שהפרט יוכל לממש עצמו ובכוחות עצמו. דרך "תחרות חופשית".
הערך הנמצא במרכז	שמה דגש על <u>ערך השוויון</u> – והדאגה לכל הפרטים בחברה, לא רק מבחינה פוליטית אלא גם במובן הכלכלי והחברתי.	שמה דגש על <u>ערך החירות</u> – לכל אדם יש זכות לנהל את חייו על פי דרכו (כל עוד אינו מפריע לאחרים). זכותו של כל אדם להשתמש בחירותו כדי להגשים את שאיפותיו.

שאלת ידע מורכבת

בשאלת ידע מורכבת אתם נדרשים לשתי פעולות:

א . הצגת מושג מתחום האזרחות.

ב . קישור המושג שאותו הצגתם למושג אחר שיופיע בשאלה.

שאלה לדוגמה -

הצג את עקרון הפלורליזם. הסבר כיצד עקרון הפלורליזם ממומש בעקרון הפרדת הרשויות.

תשובה -

עקרון הפלורליזם - הכרה בזכות קיומם של קבוצות, דעות, השקפות, צרכים ורצונות שונים בחברה. הכרה בזכותן של הקבוצות השונות לבטא את השוני ביניהן ולפעול למען מימוש זכויותיהן וצורכיהן.

עקרון הפלורליזם ממומש בעקרון הפרדת הרשויות בכך שהכוח השלטוני מתחלק בין שלוש רשויות - המבצעת, המחוקקת, השופטת - שלכל אחת מהן סמכויות שונות ובקיומם של מוסדות שלטון מקומיים.

שאלת עמדה

שאלת העמדה דורשת מכם להביע את עמדתכם בנושא המוצג בה ולהציג נימוקים התומכים בעמדתכם. לשם כך עליכם, בראש ובראשונה, לוודא שאתם מתחברים לנושא ושיש לכם מה לומר בנדון. שנית, עליכם לעשות סיעור מוחין כדי להעלות מושגים מתחום האזרחות הקשורים בנושא. אופן כתיבת התשובה לשאלת עמדה יהיה כדלקמן:

הצגת עמדתכם -

- טענה – הצג עמדתך בסוגיה באופן ברור (טענה היא כל קביעה שניתן להתווכח על הצדקתה, נכונותה, אמיתותה, או תקפותה. טענה מכילה דעה המביעה עמדה לגבי הנושא המופיע בשאלה). אני תומך/מתנגד... לדעתי... עמדתי היא... אני חושב ש...

- הנמקה – הצגת שני נימוקים בהם אתה מבסס את טענתך על המושגים וידע מלימודי האזרחות הקשורים לטענתך.

שלב מקדים:

1. זיהוי הנושא המרכזי בו עוסקת השאלה והבנת הסוגיה השנויה במחלוקת.
2. הצפת פריטי מידע ומושגים שונים, מתוך החומר שנלמד בשיעורי האזרחות, ואשר קשורים לנושא השאלה.

כתיבת התשובה:

- א. נקיטת עמדה ביחס לסוגיה השנויה במחלוקת והצגתה כטענה.
- ב. כתיבת שני נימוקים שונים, כשכל אחד מהם נשען על פריט מידע אחד לפחות, שנדלה מהידע אותו רכש התלמיד במסגרת לימודי האזרחות

שאלה לדוגמא - בישראל יש ויכוח בעניין גובה התקציב המיועד לקצבאות ילדים. יש התומכים בהגדלת תקציב זה, ואחרים טוענים שיש לצמצם אותו. הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים התומכים בעמדתך, ומתבססים על מושגים מתחום האזרחות.

שלב מקדים

נושא מרכזי – קצבאות ילדים.

הסוגיה השנויה במחלוקת – האם המדינה צריכה להגדיל או לצמצם את גובה התקציב המיועד לקצבאות ילדים?

"סיעור מוחות" – מהם פריטי המידע והמושגים מתחום לימודי האזרחות הקשורים לסוגיה? המושגים והנושאים יכולים להיות למשל:

א. **תפקיד המדינה בתחום החברתי – כלכלי – גישות שונות: ליברלית וסוציאל דמוקרטית**

- ב. זכויות חברתיות – שירותי רווחה
- ג. זכויות יסוד: הזכות לשוויון; הזכות לחירות
- ד. דמוקרטיה פורמאלית ודמוקרטיה מהותית

ניתן לקשר בין עמדתכם לבין מושגים נוספים, שאינם המושגים הקשורים ישירות ומיידית לסוגיה, אלא בצורה עקיפה יותר, למשל:

הזכות לחינוך – העלאת קצבאות הילדים תאפשר להורים לממן חינוך יותר איכותי לילדיהם **ישראל כמדינה יהודית** – העזרה לחלש ולנזקק היא חלק מתפיסת העולם של היהדות, ולכן הגדלת הקצבאות על ידי המדינה תשקף בצורה טובה יותר את היותה מדינה יהודית המתנהלת על פי תפיסות העולם של היהדות

שסע לאומי, שסע דתי – ידוע כי האוכלוסיות החרדית והערבית עניות יותר משאר הקבוצות, ולכן הגדלת קצבאות הילדים תשפר את מצבן ותצמצם את השסעים בין לבין קבוצת הרוב גם תשובות אלו יכולות להתקבל, ובתנאי שהתלמיד נימק וקשר בצורה הגיונית ונכונה בין המושג בו בחר לבין עמדתו. יחד עם זאת, ב"סיעור המוחות" שעושה התלמיד לשם פיצוח השאלה, אין צורך להגיע לכל המושגים האפשריים, אלא ניתן להסתפק ב-3-4 מושגים בסיסיים הקשורים לסוגיה שבויכוח.

כתיבת תשובה

טענה: לדעתי על המדינה להגדיל את התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

או

אני תומך בצמצום התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

הנמקה: - ההנמקה יכולה להתבסס על הסבר רעיוני ו/או על דוגמאות קונקרטיות, ובלבד שייעשה שימוש נכון בשפת האזרחות.

דוגמא לתשובה

טענה - אני תומך בהגדלת התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

אני תומך בטענה זו משני נימוקים:

נימוק 1 - אני תומך בגישה הסוציאל-דמוקרטית, הדוגלת בשוויון חברתי – כלכלי, ולכן על המדינה להתערב בצמצום הפערים. דוגמא להתערבות הממשלה על מנת לאפשר שוויון כלכלי – חברתי היא מתן קצבאות ילדים, ולכן אני חושב יש להגדיל את התקציב למתן קצבאות אלה, כדי שיהיה שוויון חברתי – כלכלי ולא יהיו פערי מעמדות.

נימוק 2 - יתר על כן, אני תומך בהגדלת התקציב הנ"ל כדי לאפשר רמת חיים מינימאלית לאותם הזקוקים לקצבאות הילדים ועל כן יש להם קושי כלכלי. בני האדם זכאים לזכות לרמת חיים מינימאלית (זכות חברתית), לפיה כל אדם זכאי לגור בתנאי חיים בסיסיים, ועל הממשלה לתמוך באנשים שיש להם קושי לקיום בסיסי, לדוגמא במתן סובסידיות וקצבאות שונות. לכן, אני חושב שכדי לתמוך בתושבים שיש להם קושי כלכלי (שכן, זקוקים לקצבאות ילדים) ולאפשר להם רמת חיים מינימאלית – יש להגדיל את התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

מילות מפתח להבנת השאלה

אם כתוב בשאלה :	הכוונה היא :
"איזה מובן של הדמוקרטיה...." או "איזה מובן של שלטון החוק...."	מובן צורת ממשל (פורמאלי) או מובן השקפת עולם (מובן מהותי).
אילו ערכים של דמוקרטיה	חירות ושוויון.
"לאיזו גישה מדיניות...." או "איזו גישה חברתית-כלכלית...."	לגישה הליברלית או לגישה הסוציאל דמוקרטית.
"איזו צורת שלטון בדמוקרטיה"	ישירה או ייצוגית (עקיפה).
"איזה סוג משטר דמוקרטיה"	ממשל פרלמנטארי או ממשל נשיאותי.
"סוג רוב"	רוב רגיל או רוב מיוחד או רוב מוחלט.
"איזו מדיניות...."	אפליה פסולה או הבחנה או העדפה מתקנת.
"איזו גישה בדבר ההכרה בזכותם של המיעוטים...."	גישה ליברלית קיצונית, ליברלית מתונה, או הגישה המכירה בזכויות הקבוצה.
"זכות חברתית"	רמת חיים או דיור או טיפול רפואי או חינוך או זכויות עובדים ותנאי העסקה.
"מאפייני בחירות דמוקרטיות"	כלליות, חשאיות, שווה, מחזוריות, התמודדות חופשית.
"תנאי/מאפיין הכרחי של בחירות...."	בחירות כלליות, שווה, חשאיות, מחזוריות או חופשיות.
"איזה מנגנוני פיקוח וביקורת"	פורמאליים או בלתי פורמאליים.
"איזה סוג של עבריינות...."	עבריינות פלילית רגילה או עבריינות אידיאולוגית, או עבריינות פוליטית (שלטונית).
"סוג הזהות הלאומית...."	זהות אתנית או פוליטית.
"איזה סוג של מדינה...."	מדינה הומוגנית או מדינת דו לאומית או מדינה רב לאומית או מדינה ובה רוב לאומי עם קבוצות מיעוט של לאומים אחרים.
"איזה מרכיב זהות...."	מרכיב שיוכי או מרכיב נרכש.
"איזו גישה בנוגע לאופייה של מדינת ישראל...."	אחת מ-6 הגישות למדינת ישראל : מדינת התורה, מדינה דתית לאומית, מדינת לאום יהודית תרבותית, מדינת העם היהודי, מדינת היהודים, מדינת כלל אזרחיה.
"איזה זרם ביהדות"	אורתודוכסי או קונסרבטיבי או רפורמי.
"שיטה הנהוגה לרכישת אזרחות...."	דין הדם או דין הקרקע
"תפקידי הכנסת"	מחוקקת, מייצגת, בוחרת, מכוננת, מפקחת.
"איזה סוג חסינות"	עניינית (מקצועית) או פרוצדוראלית (אישית).
"איזו גישה למשמעות מרות החוק...." או "גישה שיפוטית...."	הגישה הפורמליסטית או הגישה האקטיביסטית.

הכרזת העצמאות – מסד למשטר במדינת ישראל

מטרות השיעור –

- הבנת הרקע להכרזת העצמאות (הרחבה של תוכנית החלוקה).
- הבנת מבנה מגילת העצמאות.
- הבנת חשיבות מגילת העצמאות.
- תרגול

רקע היסטורי למגילת העצמאות

- הקונגרס הציוני הראשון (1897) –
הכרזה על זכותו של העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.
- הצהרת בלפור (2/11/1917) –
הכירה בזכותו של העם היהודי לבית לאומי. ההצהרה אושרה בכתב המנדט הבריטי מטעם חבר הלאומים.
- מלחמת העולם השנייה –
במהלך מלחמה ה-2 תרם היישוב היהודי בארץ ישראל את חלקו למאמץ המלחמתי, כאשר אלפים מבני היישוב הצטרפו לצבאות בעלות הברית נלחמו ונפלו במאבק כנגד מדינות הציר.
- שואת יהודי אירופה –
שליש מהעם היהודי הושמד. דבר שהוכיח את הצורך בהקמת מדינה יהודית שתקלוט את מאות אלפי הפליטים היהודים שנותרו לאחר המלחמה ותהווה בית ליהודי העולם.
- החלטת החלוקה (החלטה 181 של עצרת האו"ם), כ"ט בנובמבר 1947 -
ב – 1.9.1947 פורסמו מסקנות הוועדה המיוחדת מטעם האומות המאוחדות לחקר ארץ ישראל. הוועדה המליצה על חלוקת הארץ ועל הקמת שתי מדינות: יהודית וערבית.
בעצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 התקבלה החלטה 181 (33 תמכו 13 נמנעו), בדבר סיום המנדט הבריטי על ארץ ישראל עד ה – 1.8.1948, ועל הקמת שתי מדינות, יהודית וערבית, והמשטר שיונהג בהן יהיה משטר דמוקרטי.

הצביעו בעד	הצביעו נגד	נמנעו
אוסטרליה	קובה	ארגנטינה
בלגיה	אפגניסטן	צ'ילה
בוליביה	תימן	סין
בלרוס	תורכיה	קולומביה
ברזיל	יוון	אתיופיה
גואטמלה	הודו	הונדורס
פרגוואי	אירן	מקסיקו
אורוגוואי	עירק	בריטניה
פנמה	ערב הסעודית	יוגוסלביה
ליבריה	פקיסטן	אל סלבדור
לוקסמבורג	סוריה	
צ'כוסלובקיה	מצרים	
ארצות הברית	לבנון	
קוסטה ריקה		
קנדה		
אוקראינה		
ברית המועצות		
הרפ' הדומיניקנית		
דנמרק		
אקוודור		
צרפת		
פולין		
האיטי		
דרום אפריקה		
שבדיה		
הולנד		
ניו זילנד		
ניקרגואה		
פנמה		
פיליפינים		
ונצואלה		
נורבגיה		
איסלנד		

דוד בן גוריון, כותב ביומנו על ההחלטה: "הגעתי לירושלים השכם בבוקר וראיתי העיר צהלה ושמחה. רוקדים ברחובות וקהל רב מתאסף בחצר בית הסוכנות. אודה על האמת, השמחה לא הייתה במעוני. לא מפני שלא הערכתי החלטה של או"ם, אלא מפני שידעתי מה צפוי לנו - מלחמה עם כל צבאות עמי ערב".
למחרת ההחלטה בעצרת האו"ם פתחו הערבים במלחמה נגד היהודים ונגד הקמת מדינה יהודית.

עיקרי תכנית החלוקה

- **ארץ-ישראל תחולק לשתי מדינות עצמאיות**, יהודית וערבית. שטח המדינה היהודית יהווה כ-62% משטח הארץ ויכלול את הנגב, את מישור החוף, את הגליל המזרחי, את עמק יזרעאל ואת הגליל התחתון כולל הכינרת. המדינה הערבית תהווה כ-38% משטח הארץ ותכלול את הגליל המערבי, חלק מהגליל התחתון ומעמק יזרעאל, הערים נצרת, שפרעם ועכו, אזור יהודה ושומרון ורצועת חוף ברוחב של שמונה קילומטרים מרפיח ועד אשדוד. **ירושלים תהיה אזור בין-לאומי הכפוף למועצת הנאמנים של האו"ם.**
- ההחלטה קבעה **שיש לסיים את המנדט הבריטי בארץ-ישראל**. הנהגת היישוב היהודי והנהגת היישוב הערבי אמורים לקבל בהדרגה את השלטון לידיהם עד להקמת מוסדות השלטון הקבועים.
- ההחלטה מורה למדינות **לקיים בחירות דמוקרטיות** לאסיפה מכוננת, מגדירה את בעלי זכות הבחירה וכן קובעת כי האסיפה המכוננת הנבחרת של **כל מדינה תכונן** חוקה.
- שתי המדינות והאזור הבין-לאומי (ירושלים וסביבותיה) יקיימו איחוד כלכלי שיבטיח שיתוף פעולה כלכלי הדוק. לצורך כך תוקם מועצה כלכלית משותפת.
- במשך תקופת המעבר, שתהיה קצרה, תמשיך בריטניה לשלוט בארץ-ישראל על פי תנאים שיסוכמו בינה ובין האו"ם.

תוכנית החלוקה לא יצאה לפועל בשל התנגדות ההנהגה הערבית והתנגדותן של מדינות ערב הגובלות בשטחי ארץ ישראל. היישוב היהודי, שהנהגתו קיבלה את ההחלטה והייתה מוכנה לנקוט בצעדים הנדרשים ליישומה, מצא עצמו נתון במאבק מול בני היישוב הערבי בארץ, שהחלו בהתנגדות האלימה מייד למחרת קבלת ההחלטה בעצרת האו"ם. מצב מלחמה זה לא אפשר לבריטים לקיים את חלקם בהסדרת השלטון בשטח שיפונה על ידם.

ההנהגה היהודית, שהסכימה לתוכנית החלוקה, קבעה, במקביל למאבק עם היישוב הערבי, את סדרי השלטון הזמניים; סדרים אשר יאפשרו ליהודים לקבל לידם את השלטון על השטחים שיועזו למדינה היהודית מיד עם עזיבת הבריטים. את השלטון, והאחריות המלאה על השטח ועל האוכלוסייה, נטלו על עצמם ראשי היישוב היהודי תוך שהם מכריזים על הקמתה של מדינת ישראל ערב עזיבת הבריטים את הארץ. בהכרזה זו מימש היישוב היהודי את החלטת האו"ם בדבר הקמת מדינה יהודית ריבונית.

נקודות הדמיון בין החלטת החלוקה להכרזת העצמאות - הכרזת העצמאות של מדינת ישראל משקפת את רוח הדברים שבהחלטת האו"ם: היא מממשת את כוונת האו"ם להכיר בריבונות יהודית על חלק משטחי ארץ ישראל והיא מתייחסת לאופייה הרצוי של המדינה שתקום, מדינה בעלת משטר דמוקרטי, בהלימה לעקרונות שנקבעו בהחלטה.

גבולות תוכנית החלוקה וגבולות הקו הירוק - בתוכנית החלוקה מוקדש פרק שלם לעניין הגבולות, תוך פירוט מלא של היישובים ונקודות הציון המגדירים את שטחן של שתי המדינות העתידות לקום בשטחי ארץ ישראל.

גבולות אלה, או אחרים, אינם מוגדרים בהכרזת העצמאות. מיד למחרת ההכרזה הפך המאבק למלחמה בין מדינות, כאשר מדינות ערב השכנות פלשו לשטחיה של המדינה היהודית הצעירה, שאך קמה, וביקשו למנוע בכוח הזרוע את קיומה.

עם תום המלחמה נחתמו הסכמי שביתת נשק (1949) בין מדינת ישראל לשכנותיה. מדינה ערבית בשטחי ארץ ישראל לא הוקמה, והגבול ששורטט בירוק, ולכן זכה לכינוי "הקו הירוק", בין ישראל לשכנותיה היה שונה מהגבול שפורט בהחלטת החלוקה, שטחה של מדינת ישראל הוכפל פי שניים מאשר השטח שיועד לה בהכרזת העצמאות.

מפת תוכנית החלוקה - 1947

גבולות "הקו הירוק" (1949)

עצרת האו"ם בזמן ההצבעה על החלטת החלוקה

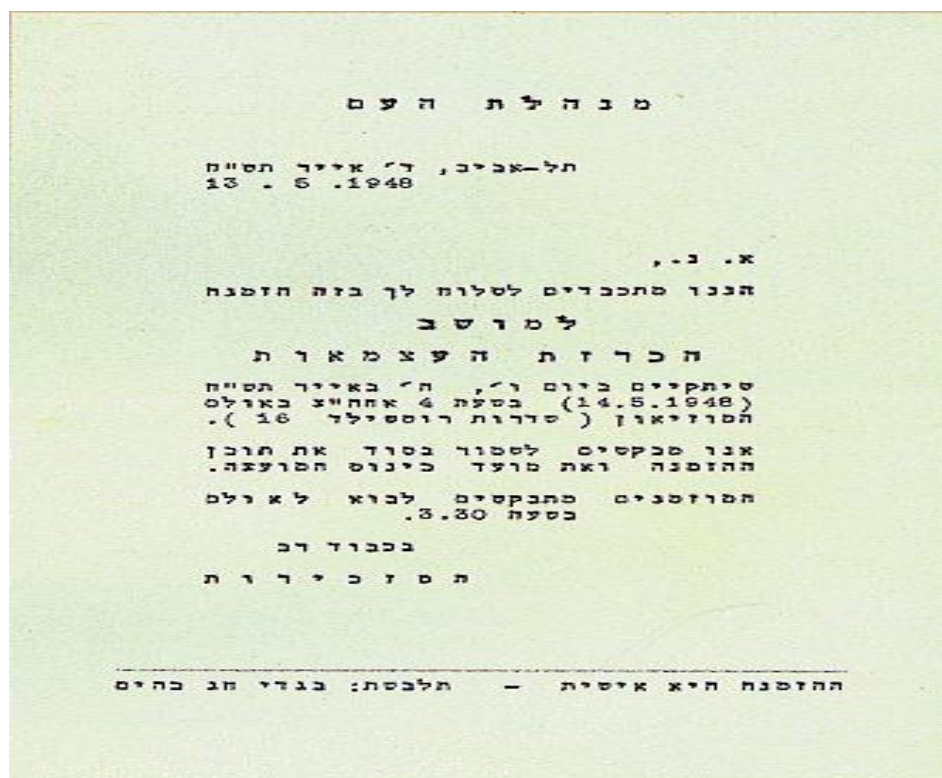

על רקע המתיחות בארץ ישראל במהלך הלחימה עם ערביי ישראל ולקראת העזיבה הקרובה של הבריטים, התאחדו הנהלת הוועד הלאומי והנהלת הסוכנות היהודית במרץ 1948 והקימו גוף ייצוגי פרלמנטארי שנקרא "מועצת העם הזמנית". לגוף זה התווספו אישים מגופים שונים ביישוב שלא היו שייכים לאחד משני מוסדות אלה. מספר חברי מועצת העם היו 37, ולשם ייעול נבחרו מתוכם 13 שהיוו את **מנהלת העם הזמנית** – גוף ביצועי להנהגת היישוב בראשות דוד בן גוריון והם אלה שניסחו את הכרזת העצמאות.

כוחות הצבא הבריטים האחרונים עוזבים את ארץ ישראל ב-14/5/1948

הזמנה להכרזת העצמאות

הכרזת העצמאות היא מסמך שקרא דוד בן גוריון בטקס הכרזת העצמאות של מדינת ישראל. הטקס התרחש בעיצומה של מלחמה העצמאות במוזיאון תל אביב הישן (שדרות רוטשילד 16) ביום שישי, ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948, בשעה 16:00, 8 שעות לפני סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל. מגילת העצמאות הוא אמנם שמה המקובל, אבל שמה הרשמי הוא "הכרזה על הקמת מדינת ישראל", ובשם זה התפרסמה בעיתונים.

דוד בן-גוריון מקריא את הכרזת העצמאות של מדינת ישראל

המונים מצטופפים מחוץ למוזיאון ישראל בת"א בשעת הכרזת העצמאות

מגילת העצמאות

1. בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.
2. לאחר שהוגלה העם היהודי מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.
3. מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו יישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקדמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.
4. בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תאודור הרצל, והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.
5. זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.
6. השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.
7. שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה, ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.
8. במלחמת העולם השנייה תרם היישוב העברי בארץ את מלוא חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלוש נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להימנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.
9. ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם להביצוע ההחלטה. הכרזה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.
10. זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.
11. לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי היישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על **הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל**.
12. אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האסיפה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, **מנהלת העם**, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

13. מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה היהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצד והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

14. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

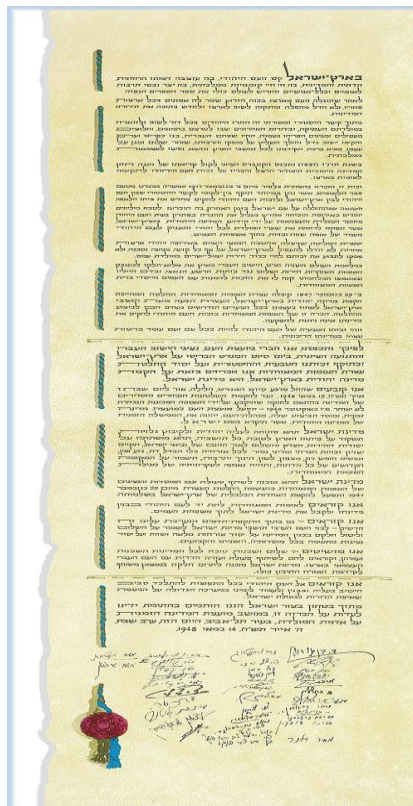
15. אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

16. אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים, הנערכת עלינו זה חודשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על השלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

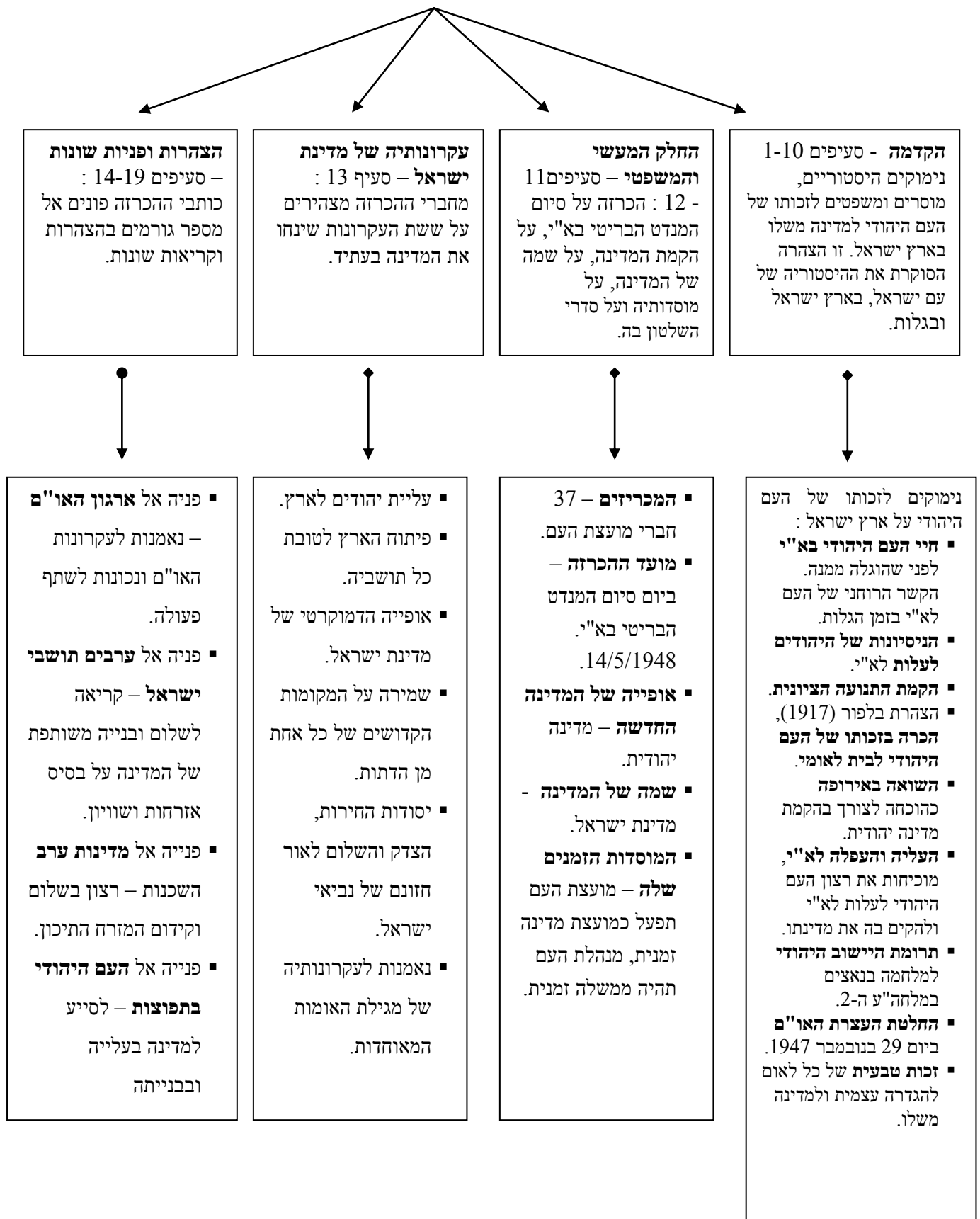
17. אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ המשותף לקדמת המזרח התיכון כולו.

18. אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

19. מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תשי"ח, 14 במאי 1948.

מבנה מגילת העצמאות

חשיבות מגילת העצמאות

- א. זו הצהרה לעולם על הקמת המדינה והיא המסמך הראשון של המדינה החדשה. זהו המסמך הקובע את עצמאות העם במדינתו.
- ב. ההכרזה מבטאת את אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית וכמדינה דמוקרטית שערכיה העיקריים הם חירות ושוויון.
- ג. ההכרזה קובעת שמדינת ישראל היא מדינה יהודית ומדינתו של העם היהודי: מדינתם של היהודים החיים בה כאזרחים ומדינתם של היהודים החיים מחוץ לה. ההכרזה קובעת גם שישאל היא מדינתם של המיעוטים החיים בה כאזרחים. בהכרזה נקבע שוויון זכויות במדינה לכל אזרחיה.
- ד. ההכרזה כוללת הוראות מעשיות חשובות כמו קביעת מועד הבחירות, התחייבות לכינון חוקה והקמת מוסדות שלטון זמניים ולכן יש לה ערך כיסוד חוקתי המניח את היסודות למדינה העתידית.

אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

הכרזת העצמאות הניחה את הבסיס ליסודות המשטר במדינת ישראל:

- **היסוד היהודי** - מדינת ישראל היא מדינה יהודית ומדינתו של כל העם היהודי.
- **היסוד הדמוקרטי** - מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית, המציבה את ערכי השוויון והחירות לכלל האזרחים כערכים מרכזיים.

ביטויים למחויבות לאופייה הדמוקרטי של מדינת ישראל :

- מדינת ישראל "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדלי דת, גזע ומין."
- מדינת ישראל "תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות."
- מדינת ישראל "תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות."
- מדינת ישראל קוראת "... לבני העם הערבי ... ליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמנים והקבועים."
- מדינת ישראל תקיים הפרדת רשויות..." - בהתאם לחוקה שתקבע... תפעל מועצת העם כמועצה זמנית ומוסד הבצוע שלה, מנהלת העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית..."
- מדינת ישראל תקיים בחירות דמוקרטיות..." - ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה..."

ביטויים למחויבות לאופייה היהודי של מדינת ישראל :

- "...אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל."
- "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות."
- מדינת ישראל "תהא מושתתת על יסודות הצדק, החירות והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל."
- "אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין , ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל."

ההכרזה אינה חוקה ולו רק משום שכתוב בה כי בעתיד תחובר חוקה על ידי אספה מכוננת נבחרת. ההכרזה גם אינה חוק מכיוון שלא חוברה על ידי בית המחוקקים של מדינת ישראל – הכנסת.

בשנים 1992 ו- 1994 חוקקה הכנסת בשבתה כרשות מכוננת את חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, ואת חוק יסוד חופש העיסוק. בחוקים אלו נכתב כי הם מתבססים על הכתוב במגילת העצמאות. דבר זה מחזק את מעמדה המשפטי של מגילת העצמאות כמנחה את רשויות השלטון בפעולותיה.

דוד בן-גוריון חותם על מגילת העצמאות

שאלות תרגול :

- הצג הבדל אחד בין הכרזת העצמאות לבין תוכנית החלוקה.
- הסבר מהו "הקו הירוק".
- הסבר מדוע אין הלימה בין גבולות המדינה היהודית על פי תוכנית החלוקה לבין גבולות המדינה לאחר מלחמת העצמאות.
- הסבר מדוע מהווה תוכנית החלוקה מרכיב חשוב בלגיטימציה להקמת מדינת ישראל.
- בישיבתה ב-12 במאי 1948, קיימה מנהלת העם, היא הממשלה-שבדרך, דיון בשאלה כיצד תיקרא מדינת ישראל בשפה הערבית. האם תיקרא "אשראיל" ? או שמא יש לתרגם "פלשתיין" ? ועדה מיוחדת מונתה לבחון את השאלה. ומסקנתה הייתה : "אשראיל". אחד הנימוקים מדוע לא "פלשתיין", צפה פני עתיד. חברי הוועדה סברו שייתכן כי המדינה הערבית שתקום בארץ ישראל תיקרא 'פלשתיין', דבר העלול לגרום לבלבול.
- הצג בקצרה את מטרתה של החלטה 181 של עצרת האומות המאוחדות.
- הסבר כיצד מטרה זו משתקפת בקטע שלפנייך.
- לאחרונה הוגשה עתירה לבג"צ בדרישה למנות אישה למועצה הדתית בישוב מסוים. העותרת טענה כי אין מקבלים אותה לשבת במועצה הדתית, בה חברים רק גברים מכיוון שהיא אישה. בג"צ קיבל את עתירתה ופסק כי יש לכלול גם את האישה במועצה הדתית. בג"צ התבסס בפסיקתו על התחייבות ממגילת העצמאות.
- הצג מהי התחייבות זו? הסבר תשובתך על פי הקטע.
- מדוע חשוב לדעתך ללמוד על מגילת העצמאות?
- הצג שלושה נימוקים להקמתה של מדינת ישראל לפי הכרזת העצמאות.
- הצג את אופייה של מדינת ישראל כפי שהיא מופיע במגילת העצמאות.

אתרי אינטרנט להעשרה –

מגילת העצמאות באתר הכנסת - <http://www.knesset.gov.il/docs/heb/megilat.htm>

החלטת החלוקה באתר הכנסת - <http://www.knesset.gov.il/holidays/heb/29nov.htm>

החלטת החלוקה באתר מט"ח - <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10126>

מהי דמוקרטיה ?

הרעיון הדמוקרטי

"דמוקרטיה היא צורת ממשל שבני החורין הם המושלים בה". (אריסטו).

"הדמוקרטיה טובה מפני ששאר המשטרים רעים". (ג'אווהארלאל נהרו).

מטרות השיעור –

- הבנת המושג האמנה החברתית
- הבנת העובדה כי האדם עומד במרכז הרעיון הדמוקרטי.
- הבנת המושג דמוקרטיה על שתי משמעויותיו – צורת ממשל והשקפת עולם.
- הבנת חשיבות הערכים חירות ושוויון במשמעות הפוליטית והחברתית כלכלית.
- תרגול.

מושגים מרכזיים – דמוקרטיה כצורת ממשל, דמוקרטיה כהשקפת עולם, האדם כערך מרכזי, אמנה חברתית, חירות ושוויון.

הבנת המושג האמנה¹ החברתית

האמנה החברתית היא רעיון הבא להסביר כיצד קמה המדינה המודרנית. בני האדם שחיו במסגרת חברתית, החליטו להפוך אותה למסגרת פוליטית - מדינה. הם כוננו אמנה חברתית. המטרה של המדינה הייתה להגן על הזכויות הטבעיות של בני האדם. כך שעל פי רעיון האמנה החברתית השלטון והחברה במדינה מתחייבים להכיר בזכויות הטבעיות של בני האדם. מצד אחד המדינה מתחייבת לשמור על הזכויות הטבעיות של חבריה ומצד שני בני האדם מתחייבים לשמור על החוקים של המסגרת החברתית. כך, בני האדם מוותרים על חירותם המוחלטת מכיוון שהם מתחייבים לקיים את חוקי המדינה.

הבנת העובדה כי האדם עומד במרכז הרעיון הדמוקרטי

הבסיס לרעיון הדמוקרטי הוא פעולת תנועת ההשכלה במאות ה-16 ו-17 במערב אירופה. התנועה הציבה את **האדם במרכז** ולא את האל או המלך. האדם שלו זכויות טבעיות כונן את האמנה החברתית ובעקבות כך קמה המדינה שמטרתה שמירה על זכויות האדם. מכיוון שהאדם יצור תבוני הוא יכול לבחור לעצמו את צורת השלטון ולהשתתף בקבלת ההחלטות במדינה. מכיוון שהאדם לא יפעל בניגוד לאינטרסים שלו, תמיד ישאף לשפר את מצבו.

¹ אמנה - הסכם

הבנת המושג דמוקרטיה על שתי משמעויותיו – צורת ממשל (פורמאלי) והשקפת עולם(מהותי).

המדינות הדמוקרטיות שונות זו מזו ביישום העקרונות הדמוקרטיים. ניתן להציג אותן לאורך קו רצף. בקצה האחד המדינה, בה, הדמוקרטיה היא צורת ממשל. בקצה השני המדינה בה הדמוקרטיה היא השקפת עולם ודרך חיים.

דמוקרטיה צורת ממשל ----- דמוקרטיה

השקפת עולם.

בין הקצוות קיימות מדינות דמוקרטיות שונות שבכל אחת מהן מיושמים העקרונות החשובים למדינה, כך נוצרים דגמים שונים של מדינות דמוקרטיות.

כל מדינה דמוקרטית בעולם בוחרת להדגיש את ההיבטים המתאימים לה משני המובנים של הדמוקרטיה, משום כך קיימת שונות בין משטרים דמוקרטיים.

הבנת חשיבות הערכים חירות ושוויון במשמעות הפוליטית והחברתית כלכלית.

חירות – משמעה שלכל אדם יש את הזכות לבקש את טובתו על פי דרכו, כל עוד אינו מנסה למנוע מאחרים את טובתם ואינו מפריע להם להשיג את טובתם. זכותו של כל אדם להשתמש בחירותו וכדי לממש את הפוטנציאל (היכולת) הטמון בו ולהגשים את שאיפתו לחיות חיי אושר. בעיקר בעניין חופש המחשבה הדעה המצפון והביטוי וחופש העיסוק וחופש ההתאגדות. (חירות פוליטית).

שוויון – משמעו כי לכל בני האדם זכות שווה לממש את זכותם לחירות, מצד שני חובתה של המדינה להבטיח לכל אחד מאזרחיה לתנאי קיום בסיסים שיאפשרו לו לממש את זכותו לחירות.

הניסיון לצמצם את המתח בין שני הערכים – החירות והשוויון – הביא ליצירת דגמים שונים של דמוקרטיה שהעיקרים בהם הם דמוקרטיה ליברלית (דגש על חירות) ודמוקרטיה סוציאלית (דגש על איזון בין חירות לשוויון). מה שבא לידי ביטוי בחוקי המדינה ובאופי החברתי כלכלי של המדינה.

חשוב לציין – כי אין מדינה דמוקרטית ללא שני הערכים הללו. בכל מדינה קיים גם שוויון וגם חירות, אולם לא בצורה מוחלטת.

תרגול –

- הצג מהי "האמנה החברתית".
- החלטה 181 של עצרת האומות המאוחדות מתווה את דרכן של המדינות וקובעת את אופיו של המשטר אותו הן צריכות לכוון. ההחלטה מורה למדינות לנסח חוקה שבה יופיעו, בין היתר, הכללים הבאים:
 - האחד - להקים בכל מדינה מוסד מחוקק, נבחר בבחירות כלליות וחשאיות על יסוד נציגות פרופורציונאלית, וכן מוסד מוציא לפועל האחראי לפני בית המחוקקים.
 - השני - התחייבות המדינה לתת ערובה לזכויות שוות לכל איש, ללא הפליה בעניינים אזרחיים, מדיניים, כלכליים ודתיים, להנאה מזכויות אנוש וחירויות יסוד, כגון חופש הדת, השפה, הדיבור והפרסום, חינוך, אספה והתאגדות.
- ציין והצג את המובן של הדמוקרטיה הבא לידי ביטוי בכלל הראשון. הסבר כיצד מובן זה בא לידי ביטוי בקטע.
- ציין והצג את המובן של הדמוקרטיה הבא לידי ביטוי בכלל השני. הסבר כיצד מובן זה בא לידי ביטוי בקטע.

- ארגון בין-לאומי ערך כנס בענייני חינוך ודמוקרטיה. אחד הדוברים בכנס קרא למדינות העשירות בעולם לתרום כסף למפעלים חינוכיים במדינות שהפכו לדמוקרטיות רק לאחרונה. לדבריו, זכויות האדם והאזרח אינן זוכות במדינות אלה למעמד הראוי בגלל שבעבר הן לא היו דמוקרטיות, לכן הוא מבקש כי העולם יסייע, באמצעו חינוך, להנחיל את החשיבות של שמירה על זכויות אדם ואזרח.
- ציין והצג את המובן של הדמוקרטיה, שבא לידי ביטוי בבקשתו של הדובר. הסבר כיצד מובן זה של הדמוקרטיה בא לידי ביטוי בקטע.
- הסבר את המובן המהותי של הדמוקרטיה. הסבר כיצד מובן זה בא לידי ביטוי בהכרזת העצמאות.
- בית ספר מסוים אסר על תלמידים לצאת משטחו במהלך שעות הלימודים ואף לא בזמני ההפסקות. אחד התלמידים יצא משטח בית הספר בלי אישור ונקרא לבירור אצל המנהלת. בבירור טען התלמיד שאיסור זה פוגע באחת מזכויותיו, ואין להעניש אותו על המעשה.
- בתשובה לדברי התלמיד אמרה המנהלת שהאיסור ידוע לכל התלמידים. הוא נקבע בתקנון בית הספר בהתאם לנוהלי משרד החינוך ואף אושר על ידי מפקח בית הספר, לכן התלמיד ייענש על הפרת האיסור.
- ציין והצג את המובן של שלטון החוק שבא לידי ביטוי בתשובת המנהל. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

אתרי אינטרנט להעשרה -

האמנה החברתית באתר מט"ח - <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=14147>

המדינה הדמוקרטית : הגדרות וגישות

מטרות השיעור –

- הכרת ההגדרות השונות למדינה הדמוקרטית.
- הכרת העקרונות המשותפים לכל הדמוקרטיות המערביות.
- הכרת שתי גישות מרכזיות של מדינה דמוקרטית בתחום מדיניות חברתית כלכלית. הגישה הליברלית המדגישה את ערך החירות, הגישה הסוציאל-דמוקרטית המדגישה את ערך השוויון.
- הבנה כי השוני בין שתי הגישות נובע מהמשקל שכל מדינה דמוקרטית מייחדת לחירות ושוויון.
- הבחנה בין שוויון פוליטי לשוויון כלכלי חברתי.
- הבנת הדומה והשונה בין שתי הגישות החברתיות כלכליות.
- הכרת המושג "מדינת רווחה".
- הכרת המאפיינים ההכרחיים המשותפים לכל מדינות הרווחה.
- הבנה כי מדינת הרווחה יכולה להתקיים במדינה ליברלית ובמדינה סוציאל-דמוקרטית.
- הבנה כי כיום כל המדינות הדמוקרטיות הן מדינות רווחה, וההבדל ביניהן הוא ברמת הרווחה שהן מבטיחות לתושביהן.
- הבחנה בין "סעד" לבין "רווחה" והבנה שמדינת רווחה אינה מסתפקת בסיוע לנזקקים אלא מעניקה גם שירותים חברתיים לכלל הפרטים במדינה על בסיס אוניברסאלי.

מושגים מרכזיים – דמוקרטיה סוציאל דמוקרטית, דמוקרטיה ליברלית, חירות ושוויון, מדינת רווחה, סעד, "רשת ביטחון".

המדינה הדמוקרטית : הגדרות שונות

- שלטון העם, על ידי העם, למען העם.
- משטר המתנהל על פי רצון הרוב, ולכן הוא מבטא את רצון העם.
- משטר המאפשר החלפת הנהגה לעיתים מזומנות וקבועות, בדרך של שלום ועל פי כללים קבועים מראש.
- משטר שבו ניתנת לאזרחים האפשרות לתת ביטוי למחשבותיהם ולשאיפותיהם.
- צורת ממשל המבטיחה את חירותו והתפתחותו של הפרט, שהוא המרכיב הבסיסי של החברה.
- שיטת ממשל שבה האזרח מעורב ומשתתף בתהליכים הפוליטיים ובידיו היכולת להשפיע על השלטון.
- שיטת ממשל שבה האזרחים והשלטון שווים בפני החוק וכפופים לו.
- שיטת ממשל שבה רוב בני האדם משפיעים על גורלם ברוב תחומי החיים.
- צורת ממשל המבטיחה חירויות כמו חופש המצפון, חופש הביטוי, חופש ההתארגנות וחופש ההפגנה.

ההגדרות הרבות והשונות מצביעות על גישות שונות לדמוקרטיה. בכל גישה מודגש היבט אחר ומתוך כך נוצרים דגמים שונים של מדינה דמוקרטית.

עם זאת ניתן לזהות עקרונות משותפים לכל הדמוקרטיות המערביות :
שלטון העם, פלורליזם, עקרון הכרעת הרוב, זכויות אדם ואזרח, זכויות המיעוט, עקרון הגבלת השלטון, עקרון שלטון החוק.

המדינה הדמוקרטית : גישות שונות (הדמוקרטיה הליברלית והדמוקרטיה הסוציאל –

דמוקרטיה)

הוויכוח בין הגישות הוא על מידת המימוש של **עקרון השוויון החברתי כלכלי**. מה היא מידת מעורבותו של השלטון בנעשה במדינה מבחינה חברתית וכלכלית. בעוד שהגישה הליברלית תומכת באינדיווידואליות, הרי שהסוציאל-דמוקרטית תומכת בשוויוניות ושיתוף.

הבעיה נובעת מהפרשנויות השונות לשאלה מהם תנאי קיום בסיסים. (האם זה שאני מצביע בבחירות, יש לי אוכל, אין סכנה לחיי, יש לי קורת גג).

במישור הפוליטי אין הבדל בין שתי הגישות, שתיהן מסכימות על כך שהחברה המדינית מורכבת מציבור של פרטים שנולדו חופשים ושווים, במשטר הדמוקרטי חייבים להתקיים ערכים בסיסים כמו חירות ושוויון. לכל אדם חופש ביטוי, כל אדם יכול לבחור ולהיבחר וכולם שווים בפני החוק.

השוואה בין הגישות

<u>דמוקרטיה ליברלית</u>	<u>דמוקרטיה סוציאל – דמוקרטיה</u>
שמה את הפרט במרכז.	שמה את החברה במרכז.
שמה דגש על ערך החירות – לכל אדם יש זכות לנהל את חייו על פי דרכו (כל עוד אינו מפריע לאחרים). זכותו של כל אדם להשתמש בחירותו כדי להגשים את שאיפותיו.	שמה דגש על ערך השוויון – והדאגה לכל הפרטים בחברה, לא רק מבחינה פוליטית אלא גם במובן הכלכלי והחברתי.
התערבות הממשלה ברמה מינימאלית בחברה ובכלכלה על מנת לשמר את תנאי הקיום הבסיסים ביותר – כדי שהפרט יוכל לממש עצמו ובכוחות עצמו. דרך "תחרות חופשית".	הממשלה צריכה להתערב בחברה ובכלכלה בצורה ניכרת על מנת לצמצם את אי השוויון ופערים הקיימים בחברה. ועל מנת שאנשים לא יהפכו לאדישים פוליטית כי זה עלול לפורר את הלכידות החברתית.
חירויות הפרט הן ערך עליון ואסור לפגוע בהן.	מותר לפגוע במידה מסוימת בחירויות הפרט על מנת לצמצם פערים חברתיים.
ארה"ב דוגמא למדינה ליברלית בה תפקיד השלטון הגנה על זכויות הפרט. ולאורך שנים נמנע השלטון מהתערבות בנושאי כלכלה	מדינות סקנדינביה כדוגמא למדינות סוציאל דמוקרטיות בהן תפקיד השלטון דאגה לכל הפרטים בחברה, המדינות מתערבות בנושאי חברה וכלכלה.

מדינת רווחה

חשוב להבחין בין השקפת עולם חברתית – כלכלית, שהיא התיאוריה המנחה את קובעי המדיניות, לבין מדיניות חברתית – כלכלית, שהיא דרך הפעולה המבוצעת בפועל.

מדינת רווחה היא מדינה המקיימת מדיניות חברתית – כלכלית של רווחה, כלומר – מדינה המספקת שירותים חברתיים, ברמה כזו או אחרת, לכלל הפרטים החיים בקרבה.

מאפיינים הכרחיים המשותפים לכול מדינות הרווחה:

א. מדינה מתועשת, מפותחת ועשירה באופן יחסי (שכן היא זקוקה למשאבים שיכסו את עלויות מערכות הרווחה שהיא מפעילה).

ב. מדינה קפיטליסטית בעלת כלכלת שוק מפותחת.

ג. מדינה בעלת משטר דמוקרטי, המכיר בזכויות האזרחיות (הבסיסיות), הפוליטיות והחברתיות של תושביו. הכרה בזכויותיו של הפרט לקבל שירותי רווחה מהמדינה כחלק בלתי נפרד מזכויות היסוד שלו כתושב המדינה.

מדינת הרווחה הדמוקרטית יכולה לצאת הן מתוך השקפת העולם הליברלית והן מתוך של השקפת עולם סוציאל-דמוקרטית.

<u>מדינת רווחה בהשקפה הסוציאל-דמוקרטית</u>	<u>מדינת רווחה בהשקפה הליברלית</u>
<u>לחברה יש אחריות כלפי הפרט, ולכן עליה לדאוג לענייניו הכלכליים והחברתיים, תוך עידוד הסולידריות החברתית.</u>	<u>הפרט אחראי לקידומו הכלכלי והחברתי, וקידום זה יתרחש ככל שהשוק יתנהל מעצמו תוך קיומה של תחרות בין הפרטים.</u>
<u>המדינה מבינה שלצד מעורבותה בתחומים אלה יש לקיים גם כלכלת שוק.</u>	<u>המדינה מבינה שכלכלת השוק לבדה אינה מספיקה וישעליה לספק שירותים חברתיים בסיסיים לצד כלכלת השוק.</u>

לא פעם קיים פער בין השקפת העולם הבסיסית בה דוגלת המדינה, כפי שנקבעה בחוקתה ובכללי היסוד עליהם קמה, או בנורמות שהתקבעו במהלך שנות קיומה, לבין פעולותיה הנגזרות ממדיניות של הממשל המכהן בתקופת זמן נתונה; מדיניות המושפעת מהמצב הכלכלי של המדינה ברגע נתון ומהשקפת העולם ממנה נגזר הפתרון למצב זה.

כל המדינות הדמוקרטיות מעניקות לכל הפחות "רשת בטחון", שתפקידה להבטיח לכל פרט, שמסיבות שונות אינו מצליח לקיים עצמו, **רמת חיים אלמנטארית**. "רשת הביטחון" מעניקה **סעד** לנזקקים. **רווחה** היא הבטחת **רמת חיים סבירה ונאותה**, גבוהה מרמת החיים האלמנטארית הדרושה לקיום הבסיסי, ולכן מדינת רווחה תעניק, בנוסף לסעד, גם שירותים חברתיים – כלכליים לכלל התושבים. היקפם של שירותים אלה ורמתם נקבעים בהתאם לנקודת המוצא ממנה יוצאת המדינה: תפיסת עולם סוציאל-דמוקרטית או תפיסת עולם ליברלית; כלומר – בהתאם למה שנראה בעיני המדינה והממשל המכהן "תנאי חיים סבירים ונאותים".

שאלות תרגול –

- ממשלת ישראל קיבלה החלטה לצמצם באופן משמעותי את מעורבותה בפרויקט שיקום שכונות, עקב מצוקה תקציבית ומתוך אמונה כי השכונות חייבות לשפר את מצבן מיוזמתן.
במסגרת ההחלטה אמורה הממשלה להזרים כספים רק ל-37 אזורי מצוקה, במקום לכ – 100 אזורי מצוקה שנכללו בתכנית המקורית.
- ציין והצג איזו גישה מדינית באה לידי ביטוי בהחלטת הממשלה? הסבר כיצד הגישה באה לידי ביטוי בקטע..

דוגמא לשלד התשובה:

הגישה ה..... היא גישה חברתית – כלכלית, היוצאת מהשקפת עולם בה הערך המרכזי הוא..... בהתייחסה למתח בין ערכי החירות והשוויון בתחום הכלכלי-חברתי מדגישה הגישה את..... יחסה של הגישה לערך החירות הוא..... ולערך השוויון הוא..... מתוך השקפת עולם זו האחריות לענייניו החברתיים – כלכליים של הפרט מוטלת על..... לשם כך מידת המעורבות וההתערבות של המדינה בתחום החברתי – כלכלי צריכה להיות.....

- אחד מחוקיה של מדינת ישראל "חוק הביטוח הלאומי 1968", קובע כי כל תושבי מדינת ישראל מבוטחים מפגיעה בהכנסה הכספית, ומאפשר תשלומי ביטוח לנזקקים.
- הצג איזו גישה חברתית כלכלית מבטא חוק זה.
- מזל טוב. נבחרת לתפקיד ראש ממשלת ישראל, האתגר הראשון בפניו אתה ניצב הוא קביעת המדיניות הכלכלית חברתית של ישראל בשנים הבאות. הצג באיזו גישה חברתית כלכלית תבחר ומדוע.
- התייחסו לפעולות הבאות של הממשלה, ציינו והסבירו לגבי כל פעולה איזו גישה חברתית-כלכלית היא מייצגת. נמקו את תשובתכם : חינוך כללי חינוך חופשי פרטי, הפרטה של חברות ממשלתיות, מיסוי פרוגרסיבי (אחוז המס עולה ככל שההכנסה עולה), הגדלת קצבאות זקנה וקצבאות ילדים ונכים.
- לאחרונה הפשירה הממשלה קרקעות לבנייה, בשכונת נווה זאב בבאר שבע, מספר בניינים המיועדים להשכרה, אחד התנאים שהעמידה הממשלה לקבלנים הוא שהקבלנים ישכירו אחוז מסוים מהדירות תמורת תשלום סמלי, לאנשים שאינם יכולים לשלם את דמי השכירות המקובלים, זאת בסבסוד המדינה עצמה.
- ציין והצג את הגישה החברתית כלכלית שבאה לידי ביטוי בקטע. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

- הסבר מהי מדינת רווחה ומדוע נבדלות מדינות רווחה זו מזו.
 - הצג הבדל אחד בין "סעד" ל"רווחה".
 - בדברו על המדינה היהודית שתקום, תיאר זאב ז'בוטינסקי את האופי החברתי – כלכלי שלדעתו צריכה לשאת המדינה. על פי השקפת עולמו, תפקידה של המדינה הוא לשרת את היחיד, והתערבותה בחיי האזרחים צריכה להיות מועטה ככל האפשר. ז'בוטינסקי התנגד בכל תוקף לתפקיד המרכזי שמעמד הפועלים ממלא ביצירת החברה היהודית בארץ-ישראל.
- לדבריו, לכל אדם ישנם צרכים אלמנטאריים הכוללים חמישה דברים: מזון - מעון - מלבוש - מורה – מרפא: 'חמש פעמים מ"ס'. ביחס לכל אחד מן הצרכים הללו קיים בכל מדינה ובכל תקופה מושג ידוע על מינימום מספיק. חובתה של המדינה צריכה להיות: כל אדם שמודיע שהוא דורש את 'חמש המ"מין', צריך לקבל אותן. לכן בידי המדינה צריכה להיות תמיד האפשרות לספק את 'חמש המ"מין' לכל אותם האזרחים שידרשו אותן. המדינה תיטול אותן בכוח מן האומה, ממש כמו שהיא נוטלת כיום מיסים לצרכים אחרים ומטילה חובת גיוס לצבא על בני אדם צעירים
- ציין והצג את הגישה החברתית-כלכלית המתאימה למשנתו של ז'בוטינסקי.
- הסבר כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע.
- ציין והצג שני מאפיינים של מדינת הרווחה אליהם מתייחס ז'בוטינסקי בדבריו.
- הסבר כיצד המאפיינים שהצגת באים לידי ביטוי בקטע.

עקרון שלטון העם

"... שלטון העם, בידי העם, למען העם..." (א. לינקולן)

"רק רצון העם הוא הבסיס החוקי לכל ממשלה". (תומאס ג'פרסון)

"פירושה הפשוט של הדמוקרטיה היא הלקאת העם על ידי העם ולמען העם". (אוסקר ויילד)

מטרות השיעור :

- הבנת מהו עקרון שלטון העם וכיצד הוא נגזר מהאמנה החברתית.
- למידה של צורות השלטון העיקריות בדמוקרטיה : ישירה וייצוגית.
- למידה על שני סוגים משטרים של דמוקרטיה ייצוגית : ממשל פרלמנטארי, נשיאותי או מעורב.
- הבנה כי גם בדמוקרטיה ייצוגית ישנו מרכיב של דמוקרטיה עקיפה – משאל עם.
- טיעונים בעד ונגד צורות ממשל של דמוקרטיה ייצוגית.

מושגים מרכזיים : עם, ריבונות העם, דמוקרטיה ישירה, דמוקרטיה עקיפה, ממשל פרלמנטארי, ממשל נשיאותי, ממשל מעורב, משאל עם.

עקרון שלטון העם

העם במדינה הדמוקרטית המודרנית – הכוונה היא לכלל האזרחים במדינה, שיש ביניהם שוני : במין, בדעות, בהשקפות עולם ובדת. בעם נכללים גם הרוב וקבוצות המיעוט.

שלטון העם הוא עקרון מרכזי בדמוקרטיה, והכרחי לקיומה.

המקור לעקרון זה נמצא ברעיון האמנה החברתית : המדינה קמה על-ידי העם בכדי להגן על זכויותיו הטבעיות. שלטון העם הוא ביטוי לריבונות העם, העם הוא השליט במדינה ובידיו כל הסמכות. האזרחים מוסרים מרצון ובהסכמה את הזכות להנהיג את המדינה לידי נציגיהם.

צורות שלטון עיקריות בדמוקרטיה : ישירה וייצוגית

<u>דמוקרטיה ישירה</u>	<u>דמוקרטיה עקיפה (ייצוגית)</u>
הרעיון הדמוקרטי צמח "בערי המדינה" ביוון העתיקה (אתונה). כלל האזרחים השתתפו בתהליך הפוליטי ובניהול המדינה. כיום – "משאל עם" משקף רעיון זה.	ביטוי באמצעות בחירות. העם שולח נציגים נבחרים לפרלמנט, לא העם הוא שמנהל את המדינה באופן ישיר אלא נציגיו/נבחריו בפרלמנט.
מאפיינים בולטים : • המדינה נוהלה בעבר באמצעות השתתפות פעילה של אזרחי המדינה ב"אספת העם". • אזרחי המדינה השפיעו ישירות על קבלת ההחלטות. • הפרדת רשויות מוגבלת.	מאפיינים בולטים : • המדינה מנוהלת על ידי נציגים נבחרים. • השפעת האזרחים על השלטון נעשית באמצעות נציגים. • קיימת הפרדת רשויות.

הסיבות להנהגת דמוקרטיה עקיפה :

- גודלה העצום של אוכלוסיית האזרחים – לא מאפשרת מעשית לכנס את כולם.
- כמות הידע והמידע הנחוצים לצורך קבלת החלטות – זו כמות עצומה, אין באפשרות רוב הציבור את הרצון והיכולת לרכוש כל הזמן את המידע והידע הדרושים.
- מורכבות הבעיות מצריכה הכשרה, מיומנות ומקצועיות. כישורים אלה לא נמצאים בידי כלל הציבור.
- יש צורך בהיכרות עם המורכבות והשינויים של המערכת הפוליטית. רוב האזרחים לא מכירים את המערכת הפוליטית, לא מתעניינים בה ואינם מעורבים.

סוגי משטרים דמוקרטים

קריטריון	ממשל פרלמנטארי	ממשל נשיאותי
הגוף הנבחר על ידי העם	רק הפרלמנט	הפרלמנט והנשיא
אופי יחסי הריבונות	הפרלמנט הוא הריבון דבר המתבטא בתלות הממשלה באמון הפרלמנט, ובסמכותו להדיחה בהבעת אי אמון.	אין ריבון מובהק אלא יותר יחסי איזונים ובלמים. לפרלמנט סמכויות המגבילות את הנשיא.
מידת הפרדת הרשויות בין המחוקק לבין המבצע	הפרדה לא חדה: חלק מהרשות המבצעת מורכב מחברי פרלמנט.	הפרדה חדה: הנשיא ממנה את כל שריו מחוץ לפרלמנט.
מיהו ראש הרשות המבצעת	ראש הממשלה: לנשיא תפקיד ייצוגי בלבד	הנשיא: רוח"מ הוא פקיד ממשל בכיר.
דוגמאות	רוב הדמוקרטיות ביניהן בריטניה וישראל	ארצות הברית

דמוקרטיה ישירה ביוון

משאל עם – ביטוי מודרני לדמוקרטיה ישירה

במקרים מסוימים ניתן לקיים את עיקרון "שלטון העם", באמצעות עריכת משאל עם, בו משתתפים כלל האזרחים בעלי זכות הבחירה. משאל עם הוא אמצעי בידי הציבור להביע את עמדתו לגבי סוגיה או החלטה ספציפית שעל סדר היום, ועל ידי כך לממש את הדמוקרטיה בצורה ישירה ולא על ידי נציגים.

במשאל עם נשאלים האזרחים שאלה אחת שהתשובה עליה היא "כן" (תמיכה) או "לא" (התנגדות).

בעד ונגד קיום משאל עם

נימוקים בעד קיום משאל עם –

- שיתוף העם בהחלטות גורליות לקיומו, מצבו הכלכלי והחברתי ועוד. לא רק החלטות של מספר מסוים של אנשים, מחזק את עיקרון שלטון העם.
- חיזוק עמדת הממשלה בכך שמקבלת את תמיכת העם למהלכה.
- תוצאות המשאל מחייבות את הנבחרים.
- הכרעה בנושאים שנויים במחלוקת בחברה, כך נמנע פילוג בעם.

נימוקים נגד קיום משאל עם –

- החלשת כוחה של הממשלה הנבחרת בכך שהוא מסמן שציבור הבוחרים אינו סומך עליה לקבל החלטות מסוימות.
- משאל עם יכול להיות מוטה על ידי טיב השאלה; במשאל עם שואלים שאלה של כן ולא, ולכן ניתן לנסח את השאלה כך שרוב האנשים יינטו לאחת מן התשובות.
- תעמולה עשויה להשפיע על הבחירה.
- רבים מן הנושאים דורשים ידע טכני רב שלרוב הציבור אין.
- קיימים נושאים שלא רצוי להעלות למשאל עם, לדוגמה: הורדת מיסים, שירות בצבא.

שאלות תרגול :

- הצג מהו משאל עם. וציין שני חסרונות שלו.
- הצג שתי סיבות להנהגת דמוקרטיה עקיפה ולא דמוקרטיה ישירה. הסבר כיצד הדמוקרטיה העקיפה מממשת את עיקרון שלטון העם.
- יש הסבורים שמשאל עם הוא כלי דמוקרטי. לעומתם יש הטוענים כי משאל עם יכול להיות כלי מסוכן ולא דמוקרטי. חוזה דעתך בנושא זה (השתמש בטענה + שני נימוקים).

- באסיפת הקיבוץ נהגו להשתתף כל חברי הקיבוץ מעל גיל 21 ולהחליט על מדיניות הקיבוץ בנושאים שונים.
- בזמן האחרון הועלתה הצעה כי רק צוות שיבחר על ידי חברי הקיבוץ, יתכנס להחליט החלטות.
- ציין והצג איזה דגם של דמוקרטיה התקיים עד עתה בקיבוץ, הסבר תשובתך על פי הקטע.
- ציין והצג איזה דגם של דמוקרטיה הוצעה באחרונה, הסבר על פי הקטע.
- הצג שני הבדלים בין משטר פרלמנטארי למשטר נשיאותי.
- בבחירות לרשויות המקומיות בבאר שבע בלט אחוז הצבעה נמוך במיוחד. שר הפנים העלה הצעה לקנוס את האזרחים בעלי זכות ההצבעה שלא מימשו את זכותם להצביע. בבחירות השתתפו מועמדים ממפלגות רבות. תוצאות הבחירות היו קרובות ביותר בין שלושת המועמדים המובילים. וראש העיר הנבחר זכה בפער קולות קטן ביותר.
- ציין והצג מהו העיקרון הדמוקרטי אותו מנסה לחזק שר הפנים. הסבר כיצד העיקרון בא לידי ביטוי בקטע.

אתרי אינטרנט להעשרה –

משאל עם באתר מטי"ח - <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10701>

עקרון הכרעת הרוב

"על שום מה אנו הולכים אחרי הרוב? על שום שחוכמתו מרובה? – לא, על שום שידו על העליונה". (בליז פסקאל).

מטרות השיעור :

- למידת עקרון הכרעת הרוב.
- הבנת ההבדלים בין הכרעת הרוב במדינה דמוקרטית ולא דמוקרטית.
- הבנת יתרונות הכרעת הרוב במשטר דמוקרטי.
- הבנת שלושת סוגי רוב במשטר הדמוקרטי (רוב רגיל, רוב מוחלט, רוב מיוחד).
- הבנת הסכנה שבעריצות הרוב.

מושגים מרכזיים : הכרעת הרוב, עריצות הרוב, רוב רגיל, רוב מוחלט, רוב מיוחד.

עקרון הכרעת הרוב

המשטר הדמוקרטי פועל במטרה לקיים ריבוי דעות, השקפות ואמונות בחברה. אולם ריבוי קבוצות ודעות יכול להביא גם לריבוי מחלוקות וויכוחים, ולחוסר אפשרות לקבוע מדיניות מוסכמת. על מנת למנוע מצב בו לא ניתן יהיה לקבל החלטות בשל חילוקי דעות, המציא המשטר הדמוקרטי "פלטת ייחודי" הנקרא – הכרעת הרוב.

ההחלטות במדינה מתקבלות על ידי רוב האוכלוסייה ולא על ידי יחיד או קבוצה וגם לא בהסכמת כלל האוכלוסייה.

הכרעת הרוב במדינה דמוקרטית ולא דמוקרטית

הכרעת רוב במדינה לא דמוקרטית	הכרעת רוב במדינה דמוקרטית
הכרעת הרוב לא מתחשבת ברצון המיעוטים – עריצות הרוב.	הכרעת רוב צריכה לקחת בחשבון את זכויות המיעוט.
לא מתקיימים מאפיינים אחרים של הדמוקרטיה.	חייבים להתקיים מאפיינים אחרים של הדמוקרטיה (הגנה על זכויות מיעוט, שלטון החוק, חירויות הפרט וכו').

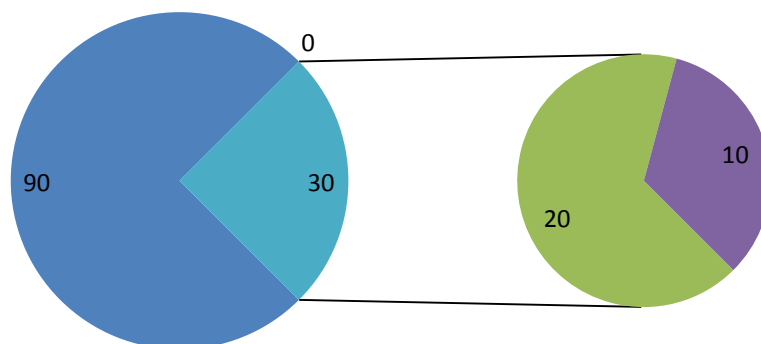
יתרונות עיקרון הכרעת הרוב במשטר דמוקרטי

- **הכרעת הרוב מסיימת עימותים בדרך מוסכמת**, הכרעת הרוב נתפסת כ"דרך צודקת" לפתרון עימותים בדרך של שלום, סיום העימותים מבטא את רעיון הסובלנות וההסכמות.
- **עיקרון הכרעת הרוב מבטא את רעיון השוויון הדמוקרטי**, כל אזרח רשאי להשתתף בהליך הכרעת הרוב, למשל, באמצעות בחירות.
- **החלטת הרוב מבטיחה יציבות שלטונית וחברתית**, המיעוט של היום יודע כי הוא יכול להפוך לרוב של מחר. הכרעת הרוב בתהליך דמוקרטי יוצרת קבלה סובלנית של הכרעות, הכרעת הרוב מונעת תחושות אפליה וקיפוח, כיוון שמגזרים חברתיים שונים משתתפים ב"משחר הדמוקרטי" כולל המיעוט.
- **החלטת הרוב קרובה יותר להחלטת העם**, מכיוון שמבחינה מספרית הרוב קרוב יותר לסך כל האזרחים המרכיבים את העם. ברעיון הדמוקרטי סביר כי הרוב התבוני יגיע להחלטה הנכונה, למשל בבחירות, רוב האזרחים מכריעים מי יהיו הנציגים לרשות המחוקקת במשטר פרלמנטארי. אם כן החלטת הרוב המתקבלת בהליך דמוקרטי באמצעות דיון ומשא ומתן יוצרת יציבות שלטונית.

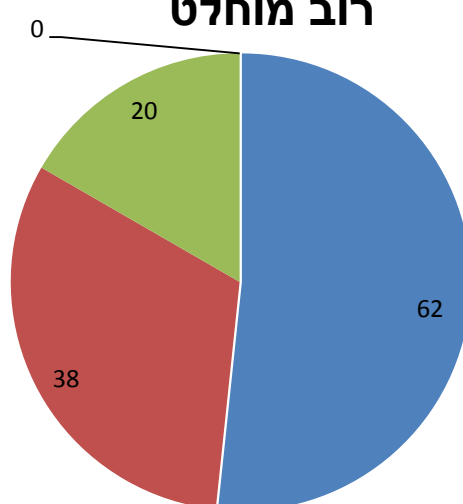
שלושה סוגי הרוב הנהוגים במשטר דמוקרטי :

- **רוב רגיל** – רוב המתקבל **מקרב הנוכחים** בהצבעה (לדוגמא, הצבעות לאישור חוקים "רגילים" בכנסת).
- **רוב מוחלט** – רוב המתקבל מתמיכתם של **יותר ממחצית** מבעלי זכות ההצבעה – $50\% + 1$.
- **רוב מיוחד** – מתקבל מתמיכתם של **אחוז מוגדר** מבעלי זכות ההצבעה (למשל – רוב של שלשה רבעים מבעלי זכות ההצבעה בכנסת, כלומר 90 חברי כנסת מתוך 120, נדרשים כדי להפסיק את כהונתו של נשיא המדינה מסיבות שאינן רפואיות, או רוב של שני שליש מחברי הכנסת, כלומר 80 חברי כנסת דרושים כדי להוציא חבר כנסת מחברותו בכנסת).

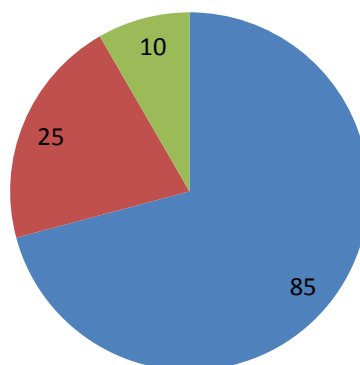
רוב רגיל

רוב מוחלט

רוב מיוחס

עריצות הרוב

מצב בו הרוב במדינה מנצל את כוחו בכדי לחוקק חוקים לא דמוקרטיים ובכך יביא לדיכוי המיעוט, לפגיעה במשטר הדמוקרטי ולפגיעה בזכויות האדם. במקרה של עריצות הרוב יש למיעוט זכות להלחם על דעותיו ושאיפותיו ולא לקבל את הכרעת הרוב.

שאלות תרגול –

- במועצה הפדגוגית בבית הספר "הדלת- המסתובבת" משתתפים 16 מורים. בהחלטה הנוגעת להרחקת התלמיד יאן צידרן 6 הצביעו בעד, 5 הצביעו נגד ו-4 נמנעו. הרחקת תלמיד מבית הספר מחייבת רוב מוחלט.
- ציין והצג באיזה סוג של רוב נפלה ההחלטה . הסבר תוך שימוש באירוע האם הצליחו להרחיק את התלמיד יאן צידרן.?
- יש הטוענים כי עקרון הכרעת הרוב עשוי, במקרים מסוימים, להוות סכנה לדמוקרטיה. חווה דעתך. (בתשובתך השתמש בטענה ושני נימוקים)
- הצג את ההבדל בין המימוש של עקרון הכרעת הרוב במשטר דמוקרטי לבין מימוש במשטר שאינו דמוקרטי.
- הסבר מהו רוב רגיל ומהו רוב מיוחד.
- הצג את המובן המהותי של הדמוקרטיה, הסבר כיצד מובן זה מנוגד לעריצות הרוב.

עקרון הפלורליזם הסובלנות והסכמיות

"אני שולל את מה שאתה אומר אבל אני אגן עד מוות על זכותך לומר זאת" (וולטיר).

"הסובלנות היא הדת הטובה ביותר". (ויקטור הוגו).

מטרות השיעור :

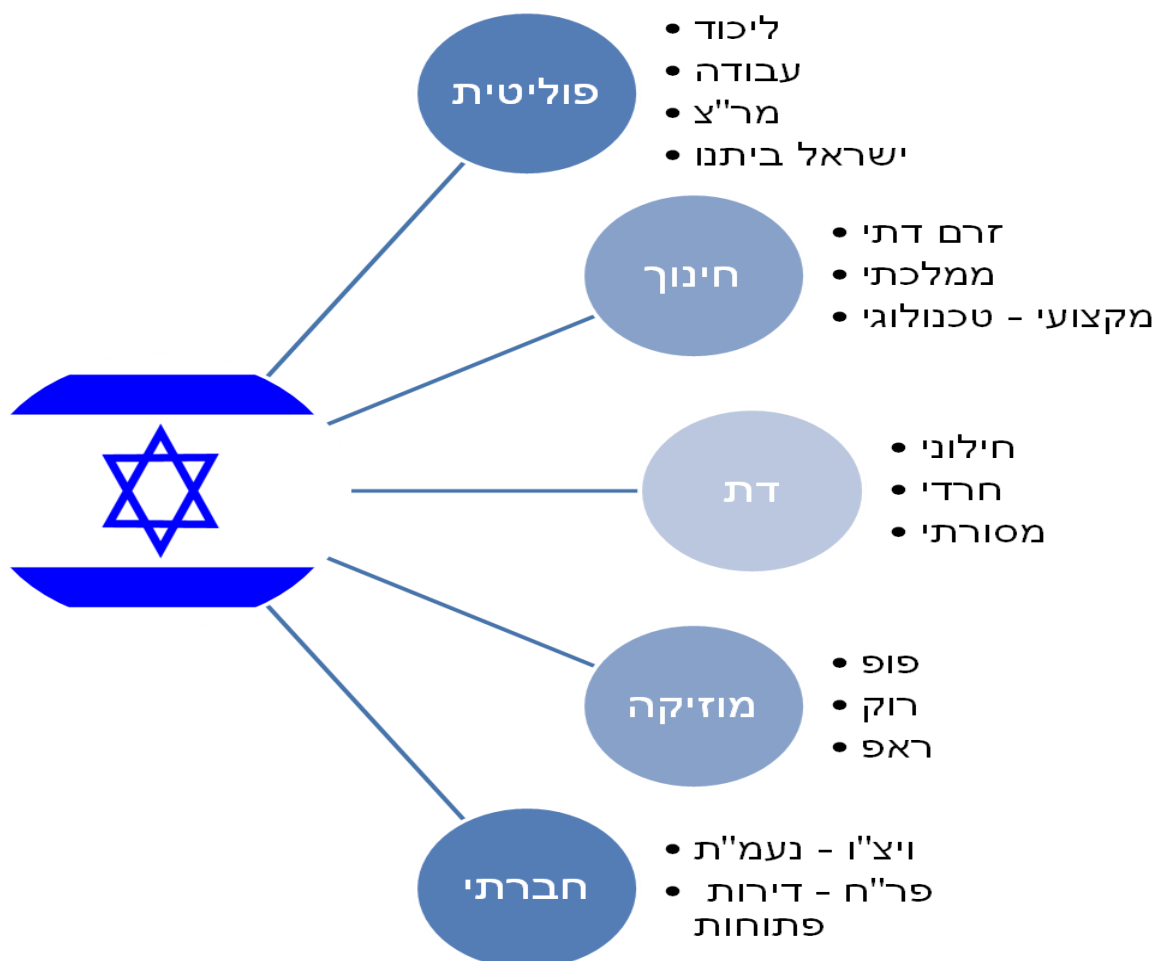
- הבנת עקרון הפלורליזם במשמעות של הכרה בשונות של הפרטים והקבוצות במדינה וכן הכרה בלגיטימציה של כל קבוצה לשמור על ייחודה ועל השונות שלה ולפעול בהתאם להשקפת עולמה.
- הבנה כי תנאי למימוש הפלורליזם הוא אימוץ הסובלנות כערך על ידי השלטון והחברה כל אחד מהפרטים בחברה.
- הבנה כי מימוש עקרון הפלורליזם אינו מוחלט שכן חייבים להתקיים עקרונות דמוקרטיים נוספים, כמו הכרעת הרוב והסכמיות.
- הבנה כי סובלנות נובעת מההכרה בכבודו של האדם כערך וזכותו להיות שונה מהאחר.
- הבנה כיצד ההסכמיות נגזרת מעקרון רעיון האמנה חברתית.
- הבנה כי ישנה זיקה בין רמת ההסכמיות לרמת היציבות של המשטר.

מושגים מרכזיים : פלורליזם, סובלנות, הסכמיות, הסדר, הסכמה רחבה.

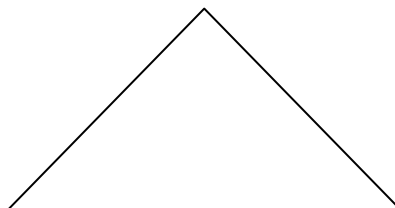
פלורליזם – ההכרה בקיום קבוצות שונות בעלות דעות ואינטרסים שונים – מאפשר לקיים תחרות חופשית בין קבוצות שונות, ולבטא את השונות ביניהן. תחרות זו היא תנאי הכרחי לקיום חברה דמוקרטית. **הפלורליזם אינו ערך מוחלט**. כדי שכל הקבוצות יוכלו לחיות במדינה ללא אנרכיה (אי סדר מוחלט), הן חייבות להסכים ביניהן על נושאים מרכזיים כגון : צורת משטר, כלי המשחק הפוליטיים והנורמות בחברה. במילים אחרות לא ניתן לממש בצורה מלאה את הייחודיות והשונות של הקבוצות משום שמימוש מלא פירושו אנרכיה.

בחברה יכולים לבוא לידי ביטוי סוגים שונים של פלורליזם :

בכלכלה	בחינוך	בפוליטיקה
ארגונים שונים פועלים במדינה ומייצגים אינטרסים שונים : ארגוני עובדים, ארגוני מעבידים.	זרמים שונים בחינוך : החינוך ממלכתי, החינוך ממלכתי דתי, החינוך עצמאי.	ישנן מפלגות שונות המייצגות רעיונות, וגישות שונים, כגון : העבודה, ליכוד, קדימה, ש"ס.

פלורליזם

הסכמיות –

כדי שקבוצות ודעות שונות יוכלו לחיות זה לצד זה בחברה, חייב להתקיים גרעין כלשהו של הסכמה ובסיס משותף "מינימאלי" בין חברי הקבוצות.

ההסכמה יכולה להתבסס על ההבנה שהמדינה חשובה לכולם ולכן הקבוצות בחברה מוכנות להתפשר כדי לחיות יחד.

רק אם תתקיים הסכמה בסיסית, תוכלנה הקבוצות השונות לחיות יחד.

ככל שההסכמה רחבה יותר – כך היציבות בחברה גדולה יותר.

סובלנות –

נכונות לקבל את השונה, אחר או חריג, בשיוכו הקבוצתי או בדעותיו. ולנהוג בכבוד כלפי בני אדם השונים במראם, במינם ובדתם, גם אם דעותיהם והשקפת עולמם אינן מקובלות עלינו.

בתפיסה הדמוקרטית :

- הסובלנות מבטיחה את מימוש זכויות הפרט והקבוצה לדוגמה חופש ביטוי, חופש התאגדות וכו'.
- סובלנות מאפשרת תחרות חופשית בין רעיונות שונים, גם אם הם לא מקובלים.
- סובלנות פוליטית תורמת ליציבות המשטר והחברה, מכיוון שהיא מאפשרת קיום וויכוח בין דעות שוות על פי כללי המשחק הדמוקרטי. כמו כן סובלנות פוליטית מאפשרת לקבוצות מיעוט להתאגד ולפעול.
- הסובלנות יוצרת חברה יציבה, קיימת האפשרות לויכוח בין דעות שונות בהתאם לכללי המשחק הדמוקרטיים – ללא אלימות.
- הסובלנות מונעת הקצנה ועימותים חברתיים.

הפלורליזם אינו ערך מוחלט. לא ניתן לממש בצורה מלאה את הייחודיות והשונות של הקבוצות – את עקרון הפלורליזם – משום שמימוש מלא פירושו אנרכיה.

שאלות תרגול –

- במהלך האירוויזיון האחרון שנערך במוסקבה מנעה המשטרה המקומית בכוח הפגנה של הקהילה ההומו - לסבית ברוסיה, שבאה למחות על כך שהחוק הרוסי לא מאפשר אורח חיים הומוסקסואלי ברוסיה. הטענה המרכזית שהועלתה בהפגנה כי הרשויות ברוסיה פוגעים באחד מעקרונות הדמוקרטיה המרכזיים.
- ציין והצג את העיקרון הדמוקרטי שנפגע לטענת המפגינים על ידי החוק הרוסי. הסבר כיצד העיקרון בא לידי ביטוי בקטע.
- הצג שלוש סיבות לחשיבות הסובלנות במדינה דמוקרטית.
- הסבר את הקשר בין רמת ההסכמיות בחברה לבין רמת היציבות של המשטר.
- בשנת 2008 רעשה המדינה בעקבות פיצוץ מטען צינור בפתח ביתו של פרופ' זאב שטרנהל, חתן פרס ישראל למדעי המדינה שנפצע קל. ארגון ימני קיצוני לקח על עצמו את האחריות למעשה וטען כי ביצע את המעשה בעקבות התבטאויותיו של פרופ' שטרנהל כנגד ציבור המתנחלים, המהווים לטענתו סכנה לביטחון ישראל ומונעים כל אפשרות להסכם שלום עתידי עם הפלשתינאים. דבר שלטענתם מתיר את דמם.
- ציין והצג את העיקרון בו פוגעים מניחי המטען. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.
- "מימוש עקרון הפלורליזם אינו מוחלט בדמוקרטיה". חווה דעתך בעניין זה (בתשובתך השתמש בטענה ושני נימוקים).

זכויות האדם והאזרח

מטרות השיעור :

- הבנה כי זכויות טבעיות הן זכויות הניתנות לכל אדם באשר הוא אדם ללא הבדל דת, גזע או מין.
- הבנה כי זכויות טבעיות אינן ניתנות על ידי אף שלטון ולכן אינן ניתנות לביטול.
- הבנה כי זכויות האזרח הן חלק מהזכויות הטבעיות וכי ייחודן של זכויות האזרח הוא בהיותן מגדירות את זכויות האדם כאזרח במדינתו.
- למידה של זכויות האדם והאזרח.
- הבנה כי לצד ההכרה בזכויות יש להכיר בחובות האדם כאדם וכאזרח.
- הבנה כי זכויות האדם והאזרח אינן זכויות מוחלטות וכי הן מתנגשות בינן לבין עצמן ובינן לבין ערכים וכיצד המדינה פותרת בעיה זאת.

מושגים מרכזיים : זכויות טבעיות, זכויות יסוד, זכויות אזרח, אפליה פסולה, הבחנה, העדפה מתקנת.

זכויות האדם הן זכויות טבעיות (בסיסיות, יסודיות) הקשורות לאדם מעצם היותו אדם. המונח

"זכויות אדם" הוא מושג חדש יחסית בתפיסה האנושית. **ראשית המונח הוא בתפיסה**

ההומניסטית המודרנית המעמידה את האדם במרכז החשיבה המדינית.

זכויות טבעיות אינן תלויות בשלטון כלשהו, לכן אין השלטון רשאי לשלול אותן. תפיסה זו

מדגישה את היות "האדם במרכז". הדגשת מקומו של האדם במרכז הבריאה וכאחראי לגורלו.

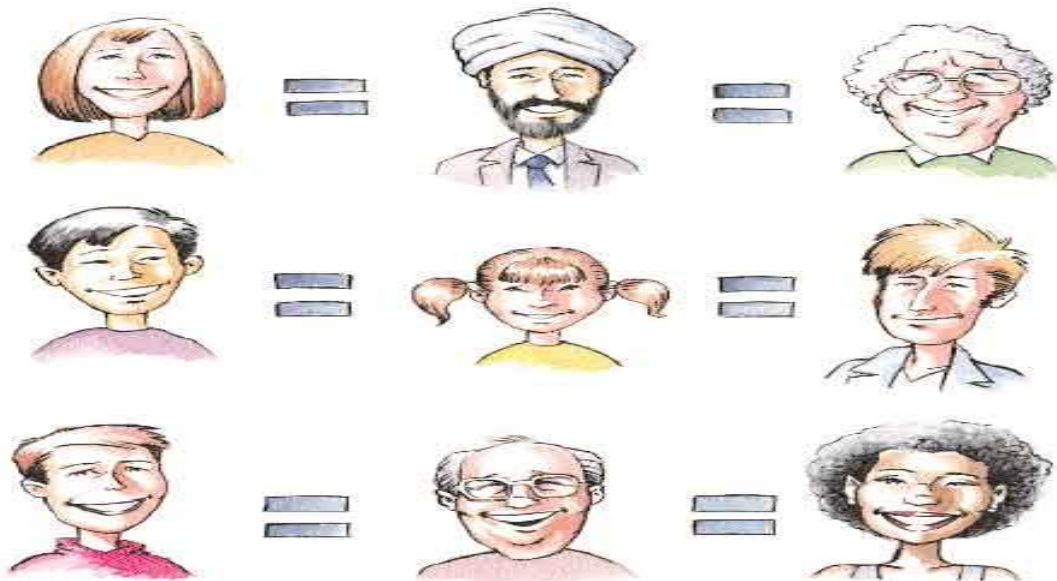
הזכויות הטבעיות נתונות לכל אדם באשר הוא אדם, ללא קשר לתכונותיו הנוספות.

דמוקרטיה לא יכולה להתקיים במובן המהותי שלה ללא נתינת זכויות מעין אלו ומנגנונים

למניעת פגיעה בזכויות כמו חוקים ומוסדות.

הבסיס לזכויות הוא ערך בשם "כבוד האדם", שכן האדם ראוי שיתייחסו אליו בכבוד. קיימות 6

זכויות אדם בסיסיות ומתוכם יוצאים עוד זכויות שמדגישות פן מסוים בגישה.

הגדרה	מאפיינים	
הזכות לחיים והזכות לביטחון	זכות זו נובעת מהראייה הדמוקרטית שלפיה החיים הינם ערך עליון ועל כן נטילתם או פגיעה בהם מנוגדות לכל המוסר האנושי. כמו כן הכבוד גם הוא ערך עליון ועל כן ערעור ביטחונו של האדם דרך השפלה, הפחדה והטרדה (בבית בעבודה או בחברה) הוא לא לגיטימי. מחובתה של המדינה להגן על חוקים ומוסדות ביטחון על האדם שחיו או ביטחונו מצויים בסכנה	זכותו של אדם להגנה על ידי המדינה מפני פגיעה פיזית ונפשית
הזכות לחירות	הראייה הדמוקרטית רואה באדם יצור עצמאי, חושב בקורתי, לוקח אחריות ועל כן ניתנת לו חירות כללית כל עוד מעשיו אינם פוגעים בזכויות של אחרים, בחברה בערכיה, בעקרונותיה, ביעדיה ובעצמו	זכותו של אדם לעשות כרצונו כל עוד אין העניין מנוגד לחוק
חירות המחשבה והדעה	לא ניתן להגבילה, כיוון שהיא עוסקת בעניינים שבין אדם לעצמו. החירות חשובה שכן יכולת חשיבה וביקורת של אדם היא הבסיס למעורבותו החברתית מצד אחד ומצד שני היא גם עלולה להובילו לחשיבה קיצונית מחשבה מותרת כל עוד היא איננה מתבטאת במעשה.	זכותו של אדם לגבש לעצמו רעיון, עמדה וכל צורת חשיבה בכל נושא אישי, חברתי ומדיני
חירות המצפון	חירות זו מתמקדת בהיבט אחד של חירות המחשבה והדעה: גיבוש רעיונות, עמדות וכן צורת חשיבה הנשענת על ערכים מוסריים. בניגוד לחירות המחשבה והדעה חירות המצפון נותנת לגיטימציה לפעולה חיצונית על פי אותם ערכי מוסר או התנגדות לפעולה הסותרת אותם. אדם יכול לאמץ ערכי מוסר הקשורים בשאלות דתיות, רפואיות (המתת חסד), צבאיות (פקודה בלתי חוקית בעליל) וחוקיות. המדינה והחברה מתקשות לאפשר שימוש נרחב בחירות זו הנתפסת לעיתים כפוגעת בסדר החברתי	זכותו של אדם לגבש לעצמו השקפת עולם ערכית ומוסרית ולפעול על פיה
חופש הביטוי	חירות היא הביטוי המעשי לחירויות המחשבה, הדעה והמצפון. החברה הדמוקרטית מאפשרת לאדם להביע את עצמו במעגלי החברה הקרובים לו יותר והציבוריים הרחבים בכמה דרכים: בתקשורת הבר, אישית, בפרסום המדיה דרך מאמר או הופעה בתוכנית דעות, בארגון עצומה או הפגנה לשם מחאה חברתית ובאופן אומנותי דרך כתיבת שיר, הצגה או גרפיטי, הנושאים בחובם מסר חברתי או פוליטי. החירות מעודדת מעורבות אזרחית, ובכך היא מגבילה את השלטון ומפקחת עליו מחירות זו נגזרה חירות האסיפה, חופש ההפגנה, חופש השביתה וחופש המחאה	זכותו של אדם להביע את מחשבותיו, דעותיו ורגשותיו
חופש המידע וזכות הציבור לדעת	שתי החירויות מתייחסות להיבט הציבורי של חופש הביטוי. חברה דמוקרטית, השואפת להיות חברה אזרחית פעילה, זקוקה לאנשים אחראים, חושבים אכפתיים וביקורתיים כלפי התנהלות השלטון ופעילותו וכלפי הנעשה בחברה. לשם כך הם נזקקים למידע על פעילות נבחרי הציבור, על תפקוד משרדי הממשלה וזרועותיה ועל הטיפול בלקויים מסוגים שונים בעלי חשיבות ציבורית. השלטון בעצמו וגם התקשורת אחראים לאספקת המידע	חופש המידע – זכותו של אדם השייך לחברה דמוקרטית שתהיה לו גישה למידע רלוונטי לגבי מוסדות שלטון זכות הציבור לדעת – חובתם של מוסדות שלטון למסור לציבור מידע רלוונטי על אופן פעולתם ובכך סייע בידו לגבש עמדה בעניינים של סדר היום

חופש ההתאגדות	זכותו של אדם לממש את עצמו ואת מטרותיו באמצעות התחברות לקבוצה.	הגשמתם של רעיונות חברתיים ופוליטיים תתרחש רק על ידי התחברות של בעלי עניין שיצרו שיתוף פעולה ביניהם. לאדם אין אפשרות להשפעה ציבורית ולקידום שינויים במדינה אם לא יתחבר לאחרים במסגרת של ארגון, קבוצת אינטרס, תנועה עמיתה ומפלגה. גם חירות זו מממשת את חופש הביטוי ותורמת למעורבות אזרחית ולהגבלת שימוש של השלטון בכוחו באופן ערץ או שרירותי
חופש הדת (חופש לדת + חופש מדת)	חופש לדת – זכותו של אדם להיות מזוהה עם דת מסוימת ולפעול בהתאם לערכיה ולעקרונותיה חופש מדת – זכותו של אדם לא להיות שייך לדת כל שהיא.	הראייה הדמוקרטית המאמינה בפלורליזם מביאה עקרון זה לידי מימוש במסגרת חופש הדת. לאדם יש בחירה אם להיות אדם מאמין או לא, ואם כן, באיזו דת להאמין, כיצד לקיים את מנהיגיה ועד כמה. גם אם בחר לא להאמין בדת אסור לפגוע בזכויותיו האחרות.
חירות התנועה	זכותו של אדם לנוע לכל מקום שיחפוץ ללא הפרעה	האדם נתפס בראייה דמוקרטית כיצור אוטונומי, יכול לממש חירות זו על פי בחירתו – לאיזה מקום שירצה. החירות מוגבלת חלקית או לחלוטין למשל כעונש לעבירה על החוק (מאסר) ובמצבים שבהם יש צו איסור כניסה למקומות מסיבות ביטחוניות.
חופש העיסוק	זכותו של אדם לבחור את עיסוקו והזכות שלו לעסוק בפועל בעיסוק בו בחר.	החברה הדמוקרטית מאפשרת הזדמנות שווה לכל אדם לעסוק בכל תחום ולפתח בו קריירה. זוהי תחרות חופשית שאין לערב בה שיקולים זרים כמין, גזע, נטייה מינית. בחירת אוטונומית חופשית של תחום עיסוק היא חשובה מאוד משום שהיא מממשת תחום עניין ומגשימה את האדם הבוחר (בתנאי שהוא עומד בתנאים). חירות זו תאופשר כל עוד לא תפגע בביטחון הפרטים והחברה כולה ובזכויותיהם.
הזכות לקניין	זכותו של אדם להחזיק רכושו הפרטי, חומרי ורוחני, ולהשתמש בו כרצונו ללא חשש שיילקח ממנו	במהלך חייו אדם מקבל את מה שמכונה רכושו הפרטי, קונה אותו, צובר אותו ויוצר אותו. לאדם רכוש חומרי (ביתו, כספו, מכונתו) ורכוש רוחני (חומרים שיצר בעמו : שיר, סיפור...). שימוש ללא רשות ברכושו מהווה עבירה על החוק. כשהמדינה בוחרת לפגוע בזכות זו על פי חוק, כמו במקרה של הפקעת קרקע לצורכי ביטחון, פיתוח אזורי או כל סיבה אחרת, עליה לפצות את הנפגע בכסף או בשטח אלטרנטיבי.
הזכות לשוויון	זכותו של אדם באשר הוא אדם ליהנות מיחס שווה כמו לכל אדם אחר ולא להיות מופלה על רקע כל שהוא (כמו מין, דת, לאום והשקפה)	הראייה הדמוקרטית מכילה את השוויון, על היבטיו השונים, בחיים החברתיים – מדייניים : כמו כל בני האדם זכאים לשוויון זכויות ולחובות שוות, וכפועל מכך חוקי המדינה חלים ונאכפים על הכול, איש שלטון ואיש אחר, במידה זהה. הדבר מכונה "שוויון בפני החוק", והוא נקבע מהתפיסה שבני האדם זהים זה לזה במעמדם ובערכם. עם זאת ניתן לזהות מצבים חברתיים שבהם אנשים וקבוצות זוכים ליחס לא שוויוני – הם מועדפים או מופלים ביחס לאחרים. מצבים שבהם יחס כזה איננו מוצדק מכוונים מצבים שהופעלה בהם מדיניות של אבחנה או העדפה מתקנת
	אפליה פסולה – מתן יחס לא שוויוני לאנשים או קבוצות שונות בתכונותיהם או בצרכיהם מסיבה לא רלוונטית. לדוגמא - אדם לא מתקבל לעבודה על רקע מיני או דתי או השקפת עולם וכי. אי כניסת של בני עדה מסוימת למועדונים	במצב זה אנשים חווים דחייה מסיבה לא מוצדקת..

הזכות לשוויון אינה זכות מוחלטת המחויבת בביטוי מעשי בכל מצב. אנשים שונים ולחלקם צרכים מיוחדים. ההבחנה עונה על אותם צרכים ובכך מביאה אותם למצב שוויוני.	הבחנה – מדיניות מעוגנת בחוק שלפיה יש להעניק יחס לא שוויוני לאנשים או לקבוצות מסיבה רלוונטית על רקע השוני בתכונותיהם ובצורכיהם ההבחנה היא על בסיס קבוע כל עוד הצורך קיים. ורק היא מאפשרת את מימוש הזכות לשוויון. לדוגמא - ילדים נכים הזקוקים להסעות מיוחדות או תלמידים המאובחנים כלקויי למידה ומקבלים הקלות בבחינות הבגרות כדי לאפשר להם תנאים שווים לאחרים.	
במצב זה הפגיעה בשוויון מוצדקת. בשונה מהבחנה שמטרתה להיענות לצרכים מיוחדים שאם לא הם היה נוצר אי שוויון, במקרה שלנו העדפה מתקנת באה לממש צדק עם קבוצה שחוותה בעבר וחוזה גם בהווה יחס לרעה	העדפה מתקנת – מדיניות המוגבלת בזמן קצוב, לפיה יש להעניק יחס לא שוויוני בדמות הטבה לקבוצות שחוו קיפוח חברתי בעבר על מנת שישוו בעתיד את מצבן לשאר האוכלוסייה. לדוגמא - מקצים תקציבים גדולים יותר לעיירות פיתוח. שריון מקומות באוניברסיטה לסטודנטים מעיירות פיתוח	
אדם שעצור זכאי לזכויות נאשם הנגזרות מזכויות אדם והפגיעה מותרת רק על פי חוק לדוגמא ניתן לעצור ללא משפט ל-24 שעות בלבד, כל נאשם זכאי ייצוג משפטי, לידיעה במה הוא נאשם, להבנת הנאמר בביהמ"ש.	זכותו של אדם, אשר מעמידים אותו לדין בהליך משפטי, שתהיה לו הגנה מפני פגיעות בלתי מוצדקות בזכויותיו, בזמן העמדה לדין.	הזכות להליך הוגן
השמירה על כבוד האדם במשטר הדמוקרטי היא התשתית לשמירה על שאר זכויות האדם	זכותו של אדם שלא להיות נתון ליחס משפיל, פוגע ומעליב	הזכות לכבוד
שמירת כבודו העצמי של האדם כוללת בתוכה את ההכרה בכך שחיינו אינם נחלת הכלל בלא הסכמה מפורשת ממנו. האדם זקוק לאוטונומיה שלו ולחיים האנוניים כדי לפתח את אישיותו, דבר שאינו יכול להתרחש באופן תקין אם האדם נתון לחשיפה מתמדת. הזכות לפרטיות מופרת כשחודרים לביתו ולגופו ללא הסכמתו, וכשאוספים מידע על חייו האישיים או מפרסמים מידע כזה ובכך עושים בו שימוש לרעה. אנשי ציבור	זכותו של אדם לחיות את חייו באופן אנונימי ללא חשש מהתערבות ומחדירה מצד החברה או המדינה	הזכות לפרטיות

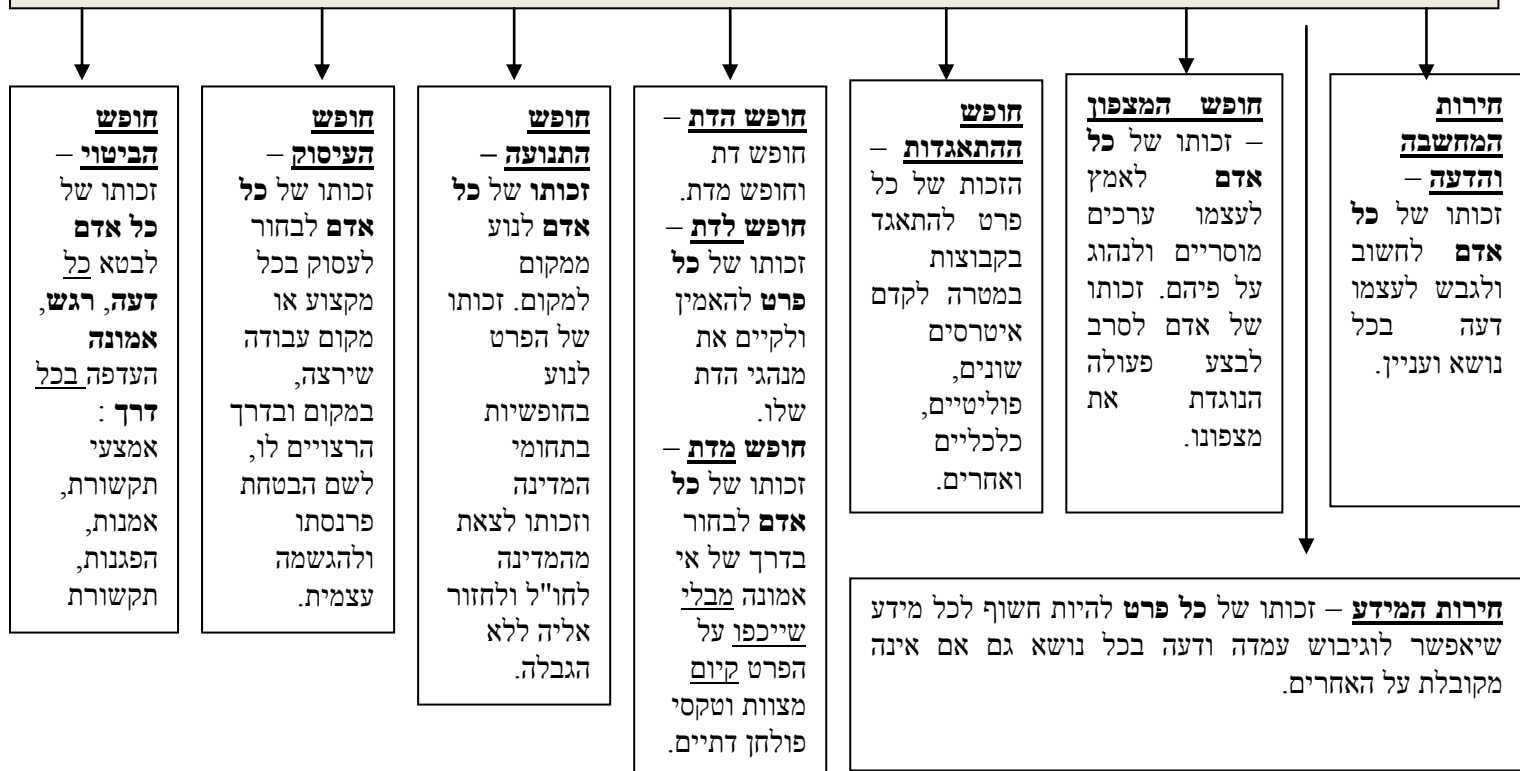
ומפורסמים למיניהם סובלים לא אחת מהפרות בוטות של הזכות לפרטיות		
שמירת כבודו העצמי של האדם כוללת את האופן שבו הוא מוצג בציבור בעיקר באמצעות התקשורת. מותר, ולעיתים אף חובה, לפרסם מידע אמיתי של תפקודו הלקוי של איש ציבור ועל היותו אדם העובר על החוק – זו אינה פגיעה בשמו הטוב. אולם פרסום מידע על חייו האישיים או הציבוריים שהוא בגדר של שמועות זדוניות לא מוכחות או מידע המעמיד אותו באור מביך ופוגע בו, העלול לכוון את דעת הקהל נגדו, הנו בפרוש פגיעה בשמו הטוב. תיתכן פגיעה בשם טוב ללא פגיעה בפרטיות או פגיעה גם בשם הטוב וגם בפרטיות או פגיעה בפרטיות ללא פגיעה בשם הטוב. בית המשפט מרבה לדון בסוגיות מעין אלה ושוקל אם זכות הציבור לדעת מידע בכל מחיר	זכותו של אדם שלא יפורסם על אודותיו מידע שקרי המכפיש אותו ופוגע בו	הזכות לשם טוב

תרשים זכויות אדם

זכויות יסוד של האדם – מקורן בכבוד האדם, כל הזכויות נגזרות מערך כבוד האדם.

א. הזכות לחיים והזכות לביטחון (שלמות הגוף) – זכותו של כל אדם להיות מבלי לחשוש מפגיעה גופנית או נפשית (פיזית ומילולית) המסכנת את חייו או פוגעת בשלמות גופו וחובת המדינה לספק לו את ההגנה הדרושה לשלם מימוש הזכות.

ב. הזכות לחירות – זכותו של כל אדם לחופש פעולה ולחופש בחירה, לעשות ולנהוג כראות עיניו. זכות זו נובעת מההכרה בכך שהאדם הוא יצור תבוני, אוטונומי, אחראי על גופו ועל חייו. חירויות שונות נגזרות מהזכות לחירות.

ו. הזכות לכבוד

זכותו של כל אדם שלא להיות נתון ליחס משפיל ומעליב. מקורה של זכות זו בתחושתו האישית של האדם ובדימויו העצמי. כל פגיעה בכבודו העצמי של האדם – העלבה, השפלה פיזית או מילולית – היא פגיעה בזכותו של האדם לכבוד. מזכות זו נגזרות זכויות נוספות:

הזכות לפרטיות – זכותו של כל אדם להיות ללא חשיפה, התערבות או חדירה לחייו. זכותו שלא יחדרו לתחמו הפרטי ללא רשותו. אין לגעת בחפציו ובגופו של אדם ו/או לאסוף לגביו מידע ו/או לפרסם פרטים על אודותיו ללא רשותו.

הזכות לשם טוב – זכותו של כל אדם שישמו לא יוכפש (לא יפורסם מידע שקרי אודותיו). אין לפרס מידע שיש בו כדי לפגוע בשמו ובדימויו הציבורי של האדם ללא סיבה.

זכויות האזרח

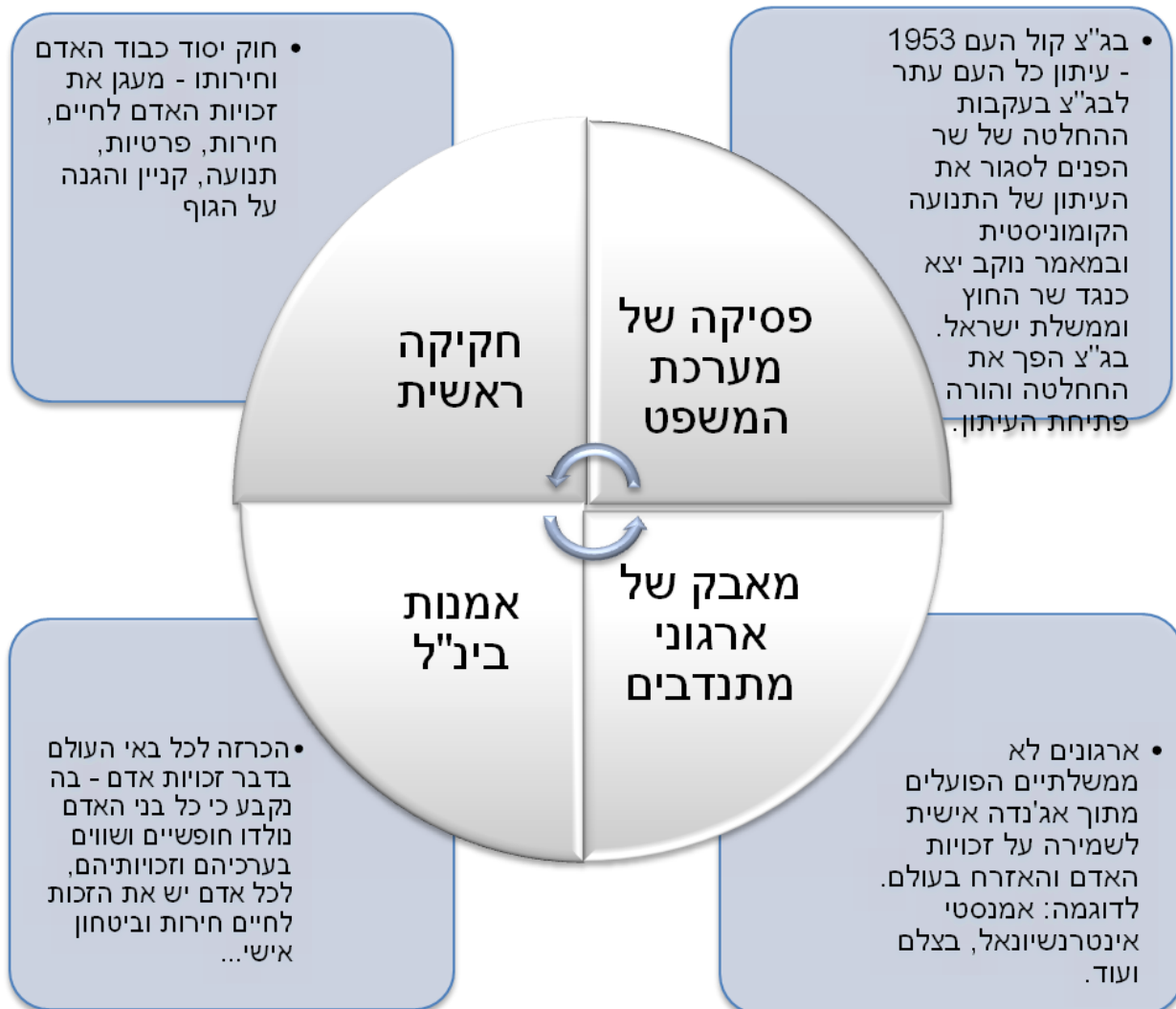
זכויות האזרח נוגעות לאדם החי במסגרת מאורגנות של המדינה ומגדירות את הזכויות הפוליטיות. הזכויות שייכות לזכויות טבעיות כמו זכויות אדם הזכויות מחזקות את מעמד האזרח ויוצרות חברה משותפת. הזכויות נובעות מהזכות לחירות והן מתמקדות בחירויות פוליטיות.

<u>הזכות</u>	<u>הגדרה</u>	<u>מאפיינים</u>
הזכות לבחור	זכותו של אדם לבטא את עמדותיו הפוליטיות על ידי קביעת הרכב השלטון.	זכות זו מבטאת רמות שונות של מעורבות פוליטית.
הזכות להיבחר	זכותו של אדם להשפיע על הנעשה במדינתו במסגרת תפקיד באחד ממוסדות השלטון	זכות זו מבטאת רמות שונות של מעורבות פוליטית.
חופש התארגנות פוליטית	זכותו של אדם להתחבר לקבוצה ובמסגרתה להשפיע על החיים הציבוריים ולהביא לשינויים חברתיים ופוליטיים.	ארגונים, קבוצות עמותות פועלות למען מטרה משותפת. ריבוי התארגנויות מחזק את שלטון העם ואת הפלורליזם וכמובן תורם להגבלת השלטון.
חופש למתוח ביקורת על השלטון	זכותו של אדם לבטא את מחאתו על אופן התנהלותו ופעולותיו של השלטון	נועדה לחזק מעורבות וממילא להגביל את השלטון

קשיים במימוש הזכויות בישראל

- הרצון להבטיח את בטחון המדינה מול הצורך לשמור על הזכויות (מקרה ועוננו, מעצר מנהלי, הצנזורה הצבאית)
- הגדרתה של ישראל כמדינה יהודית מול המחויבות לשוויון לכל אזרחיה.

הגנה על זכויות האדם

חקיקה:

שני אופני שמירה על הזכויות בחקיקה:

- **חיוב אי התערבות-** הגבלת רשויות השלטון בחוק ומניעת התערבותן בזכויות הפרט (חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, הזכות להליך הוגן).
- **חיוב השלטון להתערב-** השלטון מתחייב להעניק לפרט או לקבוצה שירותים החיוניים למימוש הזכויות (חוק למניעת אלימות במשפחה).

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו

(נתקבל בכנסת ביום יב' באדר התשנ"ב, 17 במרץ 1992; תיקון מס' 1 - ס"ח התשנ"ד).

עקרונות יסוד (תיקון מס' 1): זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

מטרה: חוק יסוד זה מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק היסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית.

שמירה על החיים הגוף והכבוד: אין פוגעים בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם.

שמירה על קניין: אין פוגעים בקניינו של אדם.

הגנה על החיים, הגוף והכבוד: כל אדם זכאי להגנה על חייו על גופו ועל כבודו.

חירות אישית: אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם במאסר, במעצר, בהסגרה או בכל דרך אחרת.

יציאה מישראל וכניסה אליה: כל אדם חפשי לצאת מישראל. כל אזרח ישראלי הנמצא בחוץ לארץ זכאי להיכנס לישראל.

פרטיות וצנעת הפרט: כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו. אין נכנסים לרשות היחיד של אדם ללא הסכמתו. אין עורכים חיפוש ברשות היחיד של האדם, על גופו, בגופו או בכליו. אין פוגעים בסוד שיחו של אדם, בכתביו או ברשומותיו.

פגיעה בזכויות (תיקון מס' 1): אין פוגעים בזכויות שלפי חוק יסוד זכה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.

סייג לגבי כוחות הביטחון: אין מקבלים זכויות שלפי חוק יסוד זה של המשרתים בצבא ההגנה לישראל, במשטרת ישראל, בשירות בתי הסוהר ובארגוני הביטחון האחרים של המדינה, אין מתנים על זכויות אלה, אלא לפי החוק ובמידה שאינה עולה על הנדרש ממהותו ומאופיו של השירות.

שמירת דינים: אין בחוק יסוד זה כדי לפגוע בתקפו של דין שהיה קיים ערב תחילתו של חוק היסוד.

תחולה: כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את הזכויות שלפי חוק היסוד הזה.

יציבות החוק: אין בכוחן של תקנות שעת חירום לשנות חוק יסוד זה, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים; ואולם בשעה שקיים במדינה מצב של חירום בתוקף הכרזה לפי

סעיף 9 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח 1948 מותר להתקין תקנות שעת חירום מכוח הסעיף האמור שיש בהן לשלול או להגביל זכויות לפי חוק זה ובלבד שהשלילה או ההגבלה יהיו לתכלית ראויה ולתקופה ובמידה שלא יעלו על הנדרש.

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם (The Universal Declaration of Rights Human) היא מסמך היסוד של הקהילה הבינלאומית על זכויות האדם והאזרח. ההכרזה אומצה על ידי העצרת הכללית של האו"ם ביום 10 בדצמבר 1948, ומתארת את זכויות האדם היסודיות שצריכות לחול בכל מדינות האו"ם. זו ההגדרה הבינלאומית הראשונה של זכויות האדם, ומאז מצוין ה-10 בדצמבר כיום זכויות האדם ברחבי העולם. עקרונות ההכרזה הן בסיס חשוב במשפט הבינלאומי, ותשתית לחוקות של מדינות רבות. נוסח ההכרזה אושר על ידי ממשלת ישראל.

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם

הואיל והכרה בכבוד הטבעי לכל בני משפחת האדם ובזכויותיהם השוות והבלתי נפקעות הוא יסוד החופש, הצדק והשלום בעולם

הואיל והזלזול בזכויות האדם וביזוין הבשילו מעשים פראיים שפגעו קשה במצפונה של האנושות, בניין עולם שבו ייהנו כל יצורי אנוש מחירות הדיבור והאמונה ומן החירות מפחד וממחסור, הוכרז כראש שאיפותיו של כל אדם

הואיל והכרח חיוני הוא שזכויות האדם תהיינה מוגנות בכוח שלטונו של החוק, שלא יהא האדם אנוס, כמפלט אחרון, להשליך את יהבו על מרידה בעריצות ובדיכוי

הואיל והכרח חיוני הוא לקדם את התפתחותם של יחסי ידידות בין האומות

הואיל והעמים המאוגדים בארגון האומות המאוחדות חזרו ואישרו במגילה את אמונתם בזכויות היסוד של האדם, בכבודה ובערכה של אישיותו ובזכות שווה לגבר ולאישה ומנוי וגמור אתם לסייע לקידמה חברתית ולהעלאת רמת החיים מתוך יתר חירות

הואיל והמדינות החברות התחייבו לפעול, בשיתוף עם ארגון האומות המאוחדות, לטיפול יחס כבוד כללי אל זכויות האדם ואל חירויות היסוד והקפדה על קיומן

הואיל והבנה משותפת במהותן של זכויות וחירויות אלה היא תנאי חשוב לקיומה השלם של התחייבות זו

לפיכך מכריזה העצרת באו"ם כל באי העולם את ההכרזה הזאת בדבר

זכויות האדם כרמת הישגים כללית לכל העמים והאומות. כדי שכל יחיד וכל גוף חברתי ישווה תמיד לנגד עיניו וישאף לטפח, דרך לימוד וחינוך, יחס של כבוד אל הזכויות ואל החירויות הללו, ולהבטיח באמצעים הדרגתיים, לאומיים ובינלאומיים, שההכרה בעקרונות אלה וההקפדה עליהם תהא כללית ויעילה בקרב אוכלוסי המדינות החברות ובקרב האוכלוסים שבארצות שיפוטם.

סעיף א

כל בני אדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם. כולם חוננו בתבונה ובמצפון, לפיכך חובה עליהם לנהוג איש ברעהו ברוח של אחווה.

סעיף ב

(1) כל אדם זכאי לזכויות ולחירויות שנקבעו בהכרזה זו ללא אפליה כלשהי מטעמי גזע, צבע, מין, לשון, דת, דעה פוליטית או דעה בבעיות אחרות, בגלל מוצא לאומי או חברתי, קניין, לידה או מעמד אחר.
(2) גדולה מזו, לא יופלה אדם על פי מעמדה המדיני, על פי סמכותה או על פי מעמדה הבינלאומי של המדינה או הארץ שאלה הוא שייך. בין שהארץ היא עצמאית, ובין שהיא נתונה לנאמנות, בין שהיא נטולת שלטון עצמי ובין שריבונותה מוגבלת כל הגבלה אחרת.

סעיף ג

כל אדם יש לו הזכות לחיים, לחירות ולביטחון אישי.

סעיף ד

לא יהיה אדם עבד או משועבד עבדות וסחר עבדים ייאסרו לכל צורותיהם.

סעיף ה

לא יהיה אדם נתון לעינויים, ולא ליחס או לעונש אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים.

סעיף ו

כל אדם זכאי להיות מוכר בכל מקום כאישיות בפני החוק.

סעיף ז

הכל שווים לפני החוק וזכאים ללא אפליה להגנה שווה של החוק. הכל זכאים להגנה שווה מפני כל אפליה המפירה את מצוות ההכרזה הזאת ומפני כל הסתה לאפליה כזו.

סעיף ח

כל אחד זכאי לתקנה יעילה מטעם בתי הדין הלאומיים המוסמכים נגד מעשים המפירים את זכויות היסוד שניתנו לו על פי החוקה והחוקים.

סעיף ט

לא ייאסר אדם, לא ייעצר ולא יוגלה באופן שרירותי.

סעיף י

כל אדם זכאי, מתוך שוויון גמור עם זולתו, למשפט הוגן ופומבי של בית דין בלתי תלוי וללא משוא פנים בשעה שבאים לקבוע זכויותיו וחובותיו ולברר כל אשמה פלילית שהובאה נגדו.

סעיף יא

(1) אדם שנאשם בעבירה פלילית חזקתו שהוא זכאי, עד שלא הוכחה אשמתו כחוק במשפט פומבי שבו ניתנו לו כל הערובות הדרושות להגנתו.
(2) לא יורשע אדם בעבירה פלילית על מעשה או הזנחה שלא נחשבו בשעתם לעבירה פלילית לפי החוק הלאומי או הבינלאומי. לא יוטל עונש

חמור מהעונש שהיה נוהג בזמן שעבר את העבירה הפלילית.

סעיף יב

לא יהא אדם נתון להתערבות שרירותית בחייו הפרטיים, במשפחתו, במעונו, בחליפת מכתבים שלו ולא לפגיעה בכבודו או בשמו הטוב. כל אדם זכאי להגנת החוק בפני התערבות או פגיעה באלה.

סעיף יג

- (1) כל אדם זכאי לחופש תנועה ומגורים בתוך כל מדינה.
- (2) כל אדם זכאי לעזוב כל ארץ, לרבות ארצו ולחזור אל ארצו.

סעיף יד

- (1) כל אדם זכאי לבקש ולמצוא בארצות אחרות מקלט מרדיפות.
- (2) אין להסתמך על זכות זו במקרה של האשמה פלילית שמקורה האמיתי במעשי פשע לא מדיניים או במעשים שהם בניגוד למטרותיהן ולעקרונותיהן של האומות המאוחדות.

סעיף טו

- (1) כל אדם זכאי לאזרחות.
- (2) לא תישלל מאדם אזרחותו דרך שרירות ולא תקופח דרך שרירות זכותו להחליף את אזרחותו.

סעיף טז

- (1) כל איש ואישה שהגיעו לפרקם רשאים לבוא בברית הנישואין ולהקים משפחה, ללא כל הגבלה מטעמי גזע, אזרחות או דת. הם זכאים לזכויות שוות במעשה הנישואין בתקופת הנישואין ובשעת ביטולם.
- (2) נישואין יערכו רק מתוך הסכמה חופשית ומלאה של בני הזוג המיועדים.
- (3) המשפחה היא היחידה הטבעית והבסיסית של החברה וזכאית להגנה של החברה והמדינה.

סעיף יז

- (1) כל אדם זכאי להיות בעל קניין, בין לבדו ובין יחד עם אחרים.
- (2) לא יישלל מאדם קניינו דרך שרירות.

סעיף יח

כל אדם זכאי לחירות המחשבה, המצפון והדת חירות זו כוללת את הזכות להמיר את דתו או את אמונתו ולתת ביטוי לדתו או לאמונתו - לבדו או בציבור, ברשות היחיד או ברשות הרבים, דרך הוראה, נוהג, פולחן ושמירת מצוות.

סעיף יט

כל אדם זכאי לחירות הדעה והביטוי, לרבות החירות להחזיק בדעות ללא כל הפרעה, ולבקש ידיעות ודעות, ולקבלן ולמסרן בכל הדרכים וללא סייגי גבולות.

סעיף כ

- (1) כל אדם זכאי לחירות ההתאספות וההתאגדות בדרכי שלום.
- (2) לא יכפו על אדם השתייכות לאגודה.

סעיף כא

- (1) כל אדם זכאי להשתתף בהנהלת בארצו, בין השתתפות ישירה ובין דרך הנציגות שנבחרה בבחירות חופשיות.
- (2) כל אדם זכאי לשוויון בכניסה לשירות במנגנון של ארצו.
- (3) רצון העם הוא היסוד לסמכותה של הממשלה. העם יביע את רצונו בבחירות כשרות הנשנות לעתים מזומנות, לפי זכות בחירה כללית ושווה ובהצבעה חשאית, או לפי סדר של בחירה חופשית כיוצא בזה.

סעיף כב

כל אדם, כחבר החברה, זכאי לביטחון סוציאלי וזכאי לתבוע שהזכויות הכלליות הסוציאליות והתרבותיות, שהן חיוניות לכבודו כאדם ולהתפתחות החופשית של אישיותו, יובטחו במאמץ לאומי ובשיתוף פעולה בינלאומי בהתאם לארגונה ולאוצרותיה של המדינה.

סעיף כג

- (1) כל אדם זכאי לעבודה, לבחירה חופשית של עבודתו, לתנאי עבודה צודקים והוגנים והגנה מפני האבטלה.
- (2) כל אדם, ללא כל אפליה, זכאי לשכר שווה בעד עבודה שווה.
- (3) כל עובד זכאי לשכר צודק והוגן, אשר יבטיח לו ולבני ביתו קיום ראוי לכבוד האדם שיושלם, אם יהיה צורך בכך, על ידי אמצעים אחרים של הגנה סוציאלית.
- (4) כל אדם זכאי לאגד אגודות מקצועיות ולהצטרף לאגודות כדי להגן על ענייניו.

סעיף כד

כל אדם זכאי למנוחה ולפנאי, ובכלל זה הגבלת שעות העבודה במידה המתקבלת על הדעת וחופשה בשכר לעתים מזומנות.

סעיף כה

- (1) כל אדם זכאי לרמת חיים נאותה לבריאותם ולרווחתם שלו ושל בני ביתו, לרבות מזון, לבוש, שיכון, טיפול רפואי, שירותים סוציאליים כדרוש וזכות לביטחון במקרה של אבטלה, מחלה, אי כושר לעבודה, אילמון, זיקנה או מחסור אחר בנסיבות שאינן תלויות בו.
- (2) אימהות וילדות זכאיות לטיפול מיוחד ולסיוע. כל הילדים, בין שנולדו בנישואין או שלא בנישואין, ייהנו במידה שווה מהגנה סוציאלית.

סעיף כו

- (1) כל אדם זכאי לחינוך. החינוך יינתן חינם, לפחות בשלבים הראשוניים והיסודיים. החינוך בשלב הראשון הוא חובה. החינוך הטכני והמקצועי יהיה מצוי לכל, והחינוך הגבוה יהיה פתוח לכל במידה שווה ועל יסוד הכשרון.
- (2) החינוך יכוון לפיתוחה המלא של האישיות ולטיפול יחס כבוד לזכויות האדם ולחירויות היסודיות החינוך יטפח הבנה, סובלנות וידידות בין כל העמים והקיבוצים הדתיים והגזעיים, ויסייע למאמץ של האומות המאוחדות לקיים את השלום.
- (3) להורים זכות בכורה לבחור את דרך החינוך לילדיהם.

סעיף כז

- (1) כל אדם זכאי להשתתף תוך חירות בחיי התרבותיים של הציבור, ליהנות מהאמנויות ולהיות שותף בהתקדמות המדע ובברכתו.
- (2) כל אדם זכאי להגנת האינטרסים המוסריים והחומריים הכרוכים בכל יצירה מדעית, ספרותית, או אמנותית שהיא פרי רוחו.

סעיף כח

כל אדם זכאי למשטר סוציאלי ובינלאומי, שבו אפשר יהיה לקיים במלואן את הזכויות והחירויות אשר נקבעו בהכרזה זו.

סעיף כט

- (1) כל אדם יש לו חובות כלפי הכלל, כי רק בתוך הכלל נתונה לו האפשרות להתפתחות החופשית המלאה של אישיותו.
- (2) לא יוגבל אדם בזכויותיו ובחירותיו, פרט לאותן הגבלות שנקבעו בחוק על מנת להבטיח את ההכרה בזכויות ובחירויות של הזולת ואת יחס הכבוד אליהן, וכן את מילוי הדרישות הצודקות של המוסר, של הסדר הציבורי ושל טובת הכלל בתוך החברה הדמוקרטית.

(3) לעולם לא ישתמשו בזכויות ובחירויות אלה בניגוד למטרותיהן ולעקרונותיהן של האומות המאוחדות.

סעיף ל

שום דבר בהכרזה זו לא יתפרש כאילו הוא בא להקנות למדינה, לציבור או ליחיד כל זכות שהיא לעסוק בפעולה או לבצע מעשה שתכליתם לקפח כל זכות או חירות מן הזכויות והחירויות הקבועות בהכרזה זו.

חובות האדם כאדם וכאזרח –

חובות אדם כאדם

- להימנע מפגיעה בזכויות של פרטים אחרים.
- לפעול ולהתריע כאשר הוא עד לפגיעה בזכויות.

חובות האדם כאזרח

- לציית ולכבד את חוקי המדינה.
- מעורבות בחיים הציבוריים ופוליטיים.
- התרעה על עוולות הנגרמים לפרטים או קבוצות, ביקורת של רשויות השלטון.

האם ניתן למנוע מאדם זכויות בשל העובדה, שלא מילא את חובותיו ?

אין לשלול זכויות טבעיות וזכויות אזרח אלא על פי חוק. חייב להיות קשר בין הזכות הנשללת לבין החובה שלא מולאה. תפיסה זו נובעת מהרעיון כי זכויות האדם הן זכויות הניתנות לאדם מעצם היותו אדם. ואין כל קשר הכרחי או מוסרי בין זכויותיו של האדם לבין חובותיו. לדוגמה, לא ניתן למנוע חינוך מילד שאביו לא שילם מיסים כחוק. ניתן לקנוס או לאסור את האב בהתאם לחוקי המדינה, אך לא לשלול את הזכות לחינוך של הילד.

זכויות אדם ואזרח – התנגשויות ואיזונים

הזכויות אינן מוחלטות (לא תמיד ניתן לקיימן), לעיתים הן מתנגשות זו בזו ולעיתים הן מתנגשות בערכים ובאינטרסים של המדינה. הפתרון של המדינה הדמוקרטית לבעיה זו היא בדרך של "שקלול ואיזון".

כלל הזכויות הן יחסיות, ניתן להגביל את זכויות האזרח ולעיתים הן אכן מוגבלות בצורה חוקית. זכויות האזרח מוגבלות רק כשהגבלה נעשית לצורך הגנה על זכויות חשובות יותר של האזרח. לדוגמה, בנושא גיוס אזרחים לצבא, החוק בישראל מגביל חובת השירות בצבא לפרק זמן מסוים. במהלך השירות הצבאי חלות על החייל זכויות כאדם וכאזרח.

שאלות תרגול –

- הסבר את ההבדל בין הבחנה להעדפה מתקנת.
- בבסיס האמריקאי "גואנטנמו" שבקובה, מחזיק הצבא האמריקאי, שנים רבות ללא משפט, מאות עצירים החשודים במעורבות בטרור.
- ציין והצג מהי הזכות הטבעית שנפגעת אצל העצירים. הסבר כיצד הפגיעה בזכות באה לידי ביטוי בקטע.
- הסבר כיצד צריכה המדינה הדמוקרטית להתנהג כאשר יש התנגשות בין זכויות.

- מנהל החינוך בעיריית ת"א הודיע לאחרונה, כי ילדי עובדים זרים ממדינות אפריקה שירצו לרשום את ילדיהם בשנה הבאה למערכת החינוך בת"א, ידרשו להמציא ברישום אישור על קבלת חיסוני שחפת, צהבת ושאר מחלות שידוע כי הן נפוצות במדינת המוצא שלהם.

- ציין והצג את המדיניות הבאה לידי ביטוי בהחלטת מנהל החינוך בת"א. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.

- ממשלת ישראל החליטה להפעיל תכנית כלכלית חדשה שבמסגרתה יחויבו הבנקים לדווח על חשבוניותיהם לקוחותיהם (מעל סכום מסוים) רשויות המס. כמו כן יחויבו כל אזרחי המדינה אשר מרוויחים מהשקעה בבורסה במיסוי חדש על רווחיהם.

- ציין והצג את שתי הזכויות הנפגעות בשל פעולותיה של ממשלת ישראל. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.

- ציין והצג בשם איזו גישה כלכלית פועלת ממשלת ישראל.

- במדינה מסוימת באירופה הממשלה נותנת מענקים כספיים לקבלנים הבונים בנייני מגורים להשכרה. אחד התנאים שהעמידה הממשלה לקבלת מענקים אלה הוא שהקבלנים ישכירו אחוז מסוים מהדירות תמורת תשלום סמלי, לאנשים שאינם יכולים לשלם את דמי השכירות המקובלים.

- ציין והצג את סוג הזכות שהממשלה מבקשת לממש באמצעות המענקים. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

- ציין והצג את הגישה הכלכלית-חברתית שבשמה פועלת הממשלה. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

אתרי אינטרנט להעשרה –

האגודה לזכויות אזרח בישראל - <http://www.acri.org.il/he>

זכויות חברתיות (סוציאליות)

מטרות השיעור :

- הבנה מה הן הזכויות החברתיות.
- הבנה כי הזכויות החברתיות מוענקות על ידי המדינה ליחיד.
- הבנה כי הענקת זכויות חברתיות על ידי רשויות השלטון שורה ומשקפת את המדיניות החברתית כלכלית בכל מדינה.
- הבנה כי יש וויכוח בשאלה "מהי רמת החיים הבסיסית הדרושה לשמירה על כבוד האדם?".

מושגים מרכזיים : זכויות חברתיות, רמת חיים.

זכויות חברתיות אינן מוגדרות כזכויות טבעיות. עצם הענקתן ומידת הענקתן תלויות בשלטון ובגישתו הדמוקרטית בתחום החברתי והכלכלי. המדינה הסוציאל-דמוקרטית מאמינה שזכויות אלה חיוניות כחלק מרכזי במימוש ערכי החירות ושוויון העומדים ביסוד המשטר הדמוקרטי. המדינה הליברלית תעדיף להעניק מינימום זכויות חברתיות לאזרחים. כך שרק קבוצות חזקות ייהנו מזכויות אלו.

קיים ויכוח בחברה הדמוקרטית האם הזכויות הם מערך כבוד האדם וממילא הם זכויות טבעיות או הם זכויות התלויות בשלטון ובגישתו הדמוקרטית

הזכות	הגדרה	מאפיינים
הזכות לרמת חיים	זכותו של כל אדם לרמת חיים בסיסית סביר ואנושית	התפיסה החברתית גורסת כי על אנשים לחיות ברמת חיים מסוימת כך שיוכלו לתרום לחברה. לדוגמא, מים, מזון, חשמל, צרכים פיזיים קורת גג, בטחון גופני ויציבות בחיים. המדינה תעדיף לתת דמי אבטלה וקצבאות בכדי לעלות את רמת החיים לאנשים מסוימים
הזכות לדיור	זכותו של כל אדם לקורת גג ותנאי מגורים סבירים	מדינת רווחה רואה לעצמה חובה לדאוג שלכל אדם תהיה קורת גג
הזכות לטיפול רפואי	זכותו של אדם לחיות חיים בריאים ועל המדינה לספק לאזרחיה את התנאים לשמירת בריאותם	מדינת רווחה דואגת לביטוח רפואי ממלכתי, במדינה ליברלית כל אדם דואג לעצמו לביטוח רפואי
זכויות עובדים ותנאי העסקה	זכותו של אדם לתנאי עבודה סבירים במקום עבודתו	הגדרת שכר מינימום, הגדרת מס' שעות עבודה, תנאי עבודה זכאות לתנאים סוציאליים
הזכות לחינוך	זכותו של אדם לרכוש השכלה על מנת שיוכל לממש את חירותו ולתפקד כאזרח תבוני	ככל שיהיו יותר משכילים, כך ייטב לחברה

שאלות תרגול –

- **הסבר** מהו ההבדל בין זכויות חברתיות לזכויות אדם ואזרח, הצג שתי זכויות חברתיות.
- בדרום הארץ חייה רוב אוכלוסיית הבדואים, חלקם חיים בישובים מבודדים ללא תשתיות (מרפאות, בתי ספר, כבישים, חשמל, מים).
- **ציין והצג** אילו זכויות נפגעות אצל הבדואים.

- מלצרית תבעה את המעביד שלה בבית דן לעבודה. המלצרית טענה כי המעביד קבע ששכר עבודתה יורכב רק מהתשר (טיפ) שתקבל מהסועדים, והוא מסרב לשלם לה שכר אחר עבור עבודתה. בית המשפט קיבל את תביעת המלצרית וקבע שבעל המסעדה חייב לשלם לה שכר עבור עבודתה, כפי שקבוע בחוק שכר מינימום.

- ציין והצג את הזכות שבשמה פנתה המלצרית לבית המשפט. הסבר את כיצד הזכות מופיע בקטע.

- במדינה מסוימת באירופה הממשלה נותנת מענקים כספיים לקבלנים הבונים בנייני מגורים להשכרה. אחד התנאים שהעמידה הממשלה לקבלת מענקים אלה הוא שהקבלנים ישכירו אחוז מסוים מהדירות תמורת תשלום סמלי, לאנשים שאינם יכולים לשלם את דמי השכירות המקובלים, זאת בסבסוד המדינה עצמה.

- ציין והצג את סוג הזכות הבאה לידי ביטוי בהחלטת הממשלה. הסבר כיצד הזכות באה לידי ביטוי בקטע.

זכויות מיעוטים : זכויות קבוצה

מטרות השיעור :

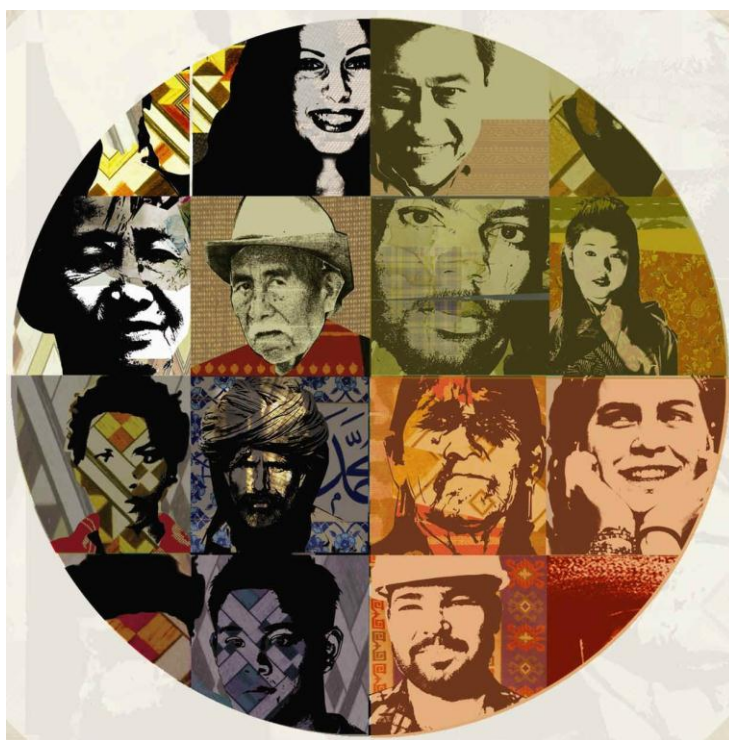
- הבנה כי זכויות הקבוצה ניתנות לאדם כחלק מהיותו מקבוצת מיעוט.
- הבנה כי אין המדינה מחויבת להעניק לאדם את זכויות המיעוט.
- למידה על שלוש הגישות לזכויות הקבוצה.
- הכרת שתי השיטות לשלטון עצמי.

מושגים מרכזיים : קבוצת מיעוט, גישה ליבראלית קיצונית, גישה ליבראלית מתונה, גישה המכירה בזכויות קבוצה, פדרליזם, אוטונומיה טריטוריאלית, אוטונומיה קהילתית.

הגדרה : זכויות הניתנות לאדם כחלק מקבוצת המיעוט – מטרותן היא לשמור על אופייה הייחודי של הקבוצה.

הפרט יכול לדרוש את הזכויות רק מתוקף היותו חלק מהקבוצה.

זכויות קבוצה אינן זכויות טבעיות, מקורן בקבוצה ולא באדם, מכאן שמדינות דמוקרטיות לא חייבות להכיר בזכויות אלו.

שלוש גישות להכרה בזכויות המיעוטים (זכויות קבוצה)

גישת ליברלית קיצונית	גישת ליברלית מתונה	גישת המכירה בזכויות הקבוצה
אינה מעניקה לקבוצות המיעוט זכויות ייחודיות.	אינה מעניקה לקבוצות המיעוט זכויות ייחודיות.	מעניקה לקבוצות המיעוט זכויות ייחודיות.
מכירה בזכויות אדם ואזרח.	מכירה בזכויות אדם ואזרח.	מכירה בזכויות אדם ואזרח.
כופה על קבוצות המיעוט להיטמע ולאמץ את התרבות השלטת.	אינה כופה על המיעוט להיטמע באוכלוסיית הרוב. לא מפריעה למיעוט לשמור על ייחודו, כל זמן שהדבר נעשה במימון חבריה.	סיוע מבחינה חוקית לצד כספית לקיים את מאפייניהן הייחודיים.
צרפת כדוגמא.	ארה"ב כדוגמא.	ישראל כדוגמא.

מדינה המעניקה זכויות לקבוצת המיעוט יכולה לעשות זאת במספר דרכים :

פדרליזם: (מלטינית: פדום – ברית): כל המדינה מחולקת לתת מדינות, אשר לכל אחת מערכת שלטון עצמי משלה. רוב תחומי החיים מנוהלים על ידי מוסדותיה הפנימיים. יחד עם זאת כל חלק בפדרציה מחויב לקבל את חוקי השלטון המרכזי ולפעול על פיו.

אוטונומיה טריטוריאלית: המדינה מעניקה לקבוצת מיעוט המרוכזת באזור גיאוגרפי מסוים במדינה ומהווה רוב באותו אזור – שלטון עצמי בתחומי הפנים, מלבד ביחסי חוץ וביטחון.

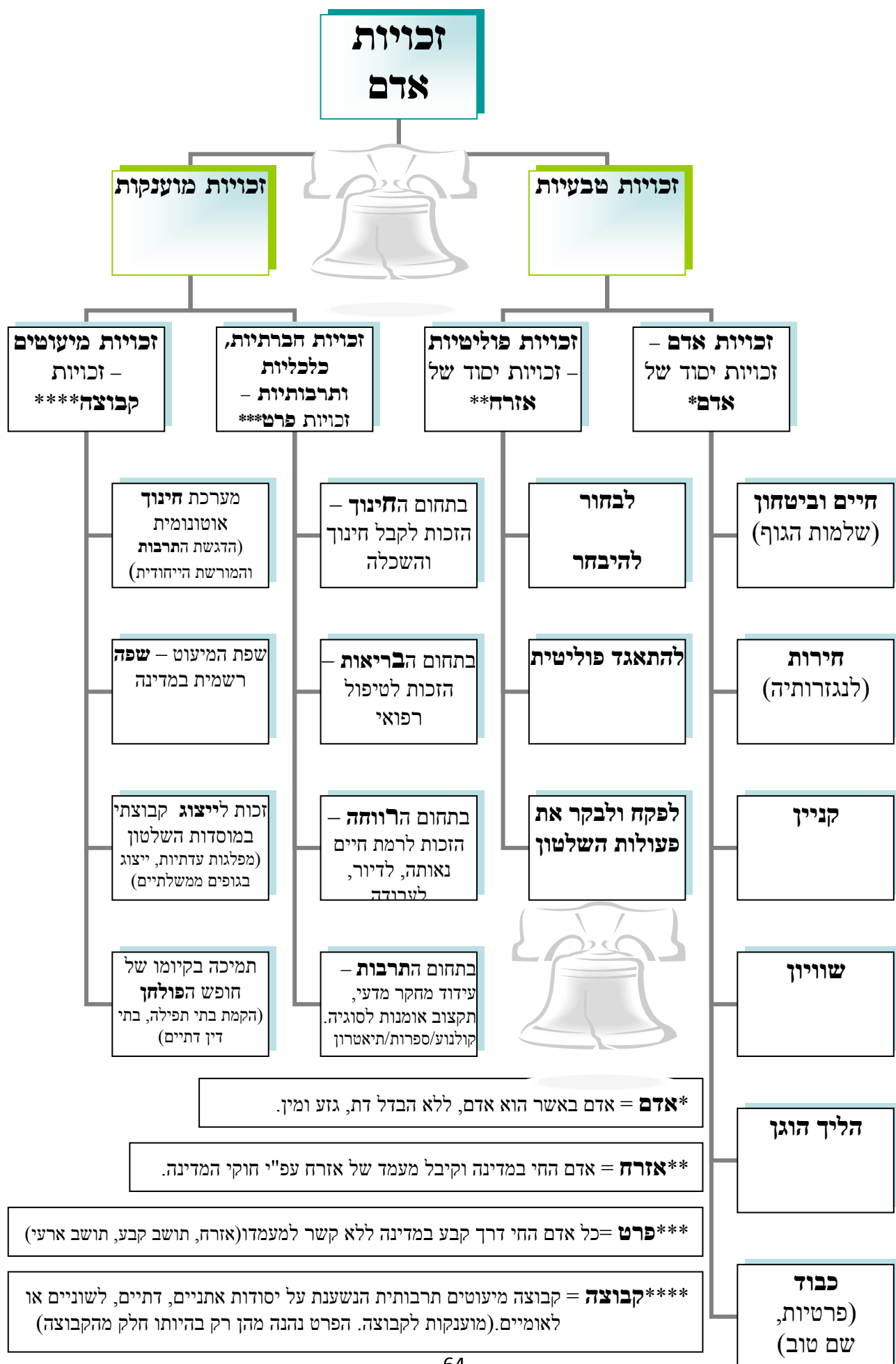
אוטונומיה קהילתית: במקרים בהם המיעוט מפוזר ברחבי המדינה, יקבלו חברי המיעוט אפשרות לנהל את חייהם על פי תפיסת עולמם הייחודית בתחומי החינוך, הדת והתרבות. אך הם לא ייהנו משלטון פנימי אוטונומי.

שאלות תרגול :

- הסבר כיצד מדינה דמוקרטית יכולה לאפשר שמירה על זכויות שונות.
- הצג הבדל אחד בין זכויות האדם לזכויות המיעוטים (זכויות קבוצה).
- הגישה הליברלית הקיצונית והגישה הליברלית המתונה מבטאות מדיניות שונה כלפי זכויות מיעוטים במדינות דמוקרטיות. הסבר את ההבדל בין שתי הגישות בעניין זה.
- האם במגילת העצמאות ישנה התייחסות לזכויות קבוצה. אם כן הבא את הקטע.

זכויות מיעוטים: זכויות קבוצה – כמעט בכל מדינה היום יש מיעוטים. לקבוצות המיעוט מאפיין ייחודי המבדיל אותו מהרוב (שפה, היסטוריה, דת, תרבות וכו'). בדרך כלל – המיעוט רוצה לשמור על ייחודו. המיעוט רוצה הכרה של השלטון בו כמיעוט וקבלת זכויות למימוש המאפיינים המיוחדים שלו (זכויות מיעוטים). לעיתים קבוצות מיעוט מרגישות דיכוי, קיפוח ואפליה מצד הרוב. הזכויות ניתנות על ידי המדינה למיעוט כקבוצה. הן אינן שייכות לאדם כפרט, אלא רק כחלק מקבוצה, ובכל מקרה, כל מדינה מחליטה אילו זכויות להעניק לקבוצות המיעוט החיות בה, בהתאם לאינטרסים שלה.

הזכות למערכת חינוך אוטונומית בלשון הקבוצה	הזכות להכרה בשפת המיעוט כשפה רשמית במדינה – זכות המיעוט ששפתו תוכר כשפה רשמית במדינה (תרגום בטלוויזיה ממלכתית, שלטי דרכים, לימוד השפה במערכת החינוך של הרוב, שימוש בשפה במסמכים רשמיים ועוד). בישראל ערבית היא שפה רשמית.	הזכות לייצוג בפרלמנט ובמוסדות השלטון – זכותו של המיעוט להיות מיוצג ברשויות השלטון ולפעול לקידום ענייניו (קידום חקיקה שתעגן זכויות המיעוט, מאבק באפליה וכו'). בישראל מפלגות ערביות.	הזכות לחופש פולחן – זכות המיעוט לבטא את דתו, ולפעול על פיה ולקיים את מנהגיה. המדינה תסייע למיעוט להקים מוסדות דת (מסגד, כנסיה, בתי דין דתיים וכו'), תכבד את החגים הדתיים, ותייחד תקציבים לכך. בישראל – חוק שעות עבודה ומנוחה – יום החופש למוסלמי ביום שישי, קיימים בתי דין שרעיים.	הזכות לשלטון עצמי טריטוריאלי – זכותו של המיעוט לנהל את ענייניו בעצמו באזור שבו המיעוט מהווה את רוב התושבים (לקיים פרלמנט, ממשלה, בתי משפט). שתי אפשרויות: א. במסגרת פדרציה – כל המדינה בנויה ממחוזות המפעילים שלטון עצמי. המיעוט חי באחד המחוזות ומקיים באזור זה שלטון עצמי, תוך כפיפות לשלטון המרכזי. יחסי הכוחות בין השלטון העצמי במחוז לשלטון המרכזי – מוגדרים בחוקה. ב. אוטונומיה טריטוריאלית – המדינה מעניקה רק למיעוט שלטון עצמי באזורו (יחסי חוץ וביטחון – נשארים בסמכות המדינה). אם המיעוט מפוזר בכל המדינה – ניתן לתת לו אוטונומיה קהילתית (הקמת מוסדות תרבות, חינוך ודת למיעוט ברחבי המדינה).
---	---	---	--	--

עקרונות הגבלת השלטון

מטרות השיעור :

- הבנה מהי העוצמה המרוכזת בידי השלטון בכלל והרשות המבצעת בפרט.
- הבנה מדוע יש להגביל את השלטון.
- הבנה כי כל אחד מהאמצעים הוא הכרחי לקיומה של הדמוקרטיה, אולם כשהוא לעצמו אינו תנאי מספיק.

מושגים מרכזיים : הגבלת השלטון, עוצמת השלטון.

מוסדות השלטון הן רבי עוצמה וזאת בכדי להפעיל שירותים רחבים לציבור, קיימת סכנה כי השלטון המתבסס על תמיכת העם ינצל את מעמדו לפגיעה בדמוקרטיה ובזכויות האזרח (עריצות).

על מנת שהשלטון (הרשות המבצעת) לא יעשה שימוש לרעה בעוצמה המצויה בידו, ויפגע בזכויות האדם שלא לצורך, פיתחה הדמוקרטיה מספר מנגנונים במטרה להגביל את השלטון ולפקח עליו.

הגבלת השלטון

חוקה

פיקוח וביקורת

בחירות

הפרדת
רשויות

בלתי פורמאלי

פורמאלי

אומות

דעת קהל

אירמונים
לא
ממשלתיים

תקשורת

בתי
משפט

מבקר
המדינה
ונציב
תלונות
הציבור

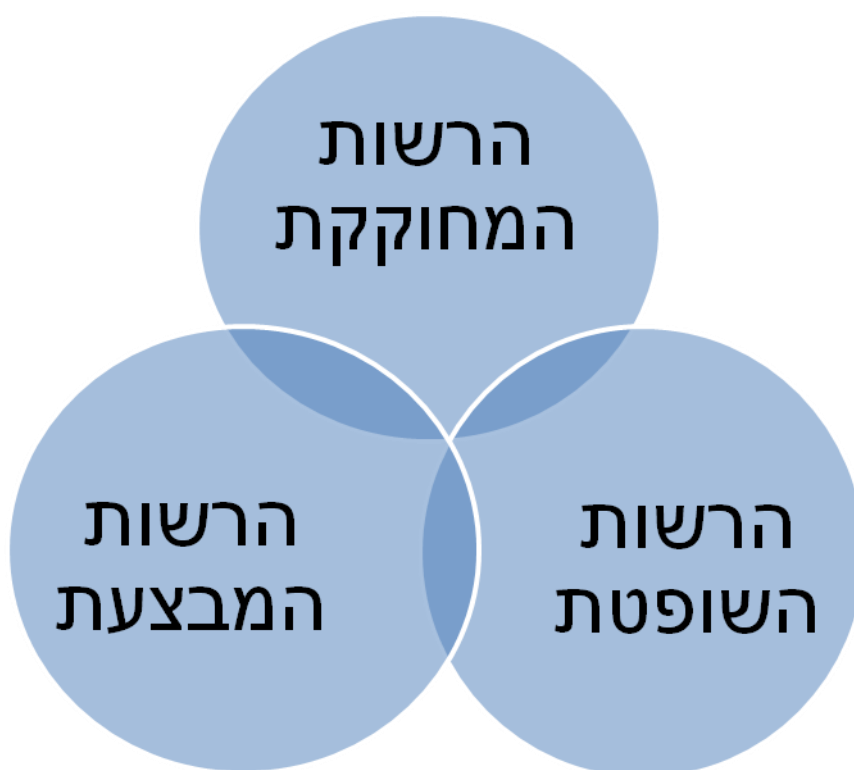
כנסת

עקרון הפרדת הרשויות

מטרות השיעור :

- הבנה כי עקרון "שלטון העם" בא לידי ביטוי בהעברת מוסדות השלטון מהעם לנציגיו ברשויות השלטון.
- הבנה כי עקרון "הפרדת הרשויות" אין משמעו הפרדה מוחלטת בין הרשויות, כרשויות קשורות זו בזו בהתאם לחוק, ומתקיימים ביניהן יחסי איזון, ריסון ובקרה.

מושגים מרכזיים : הפרדת רשויות, רשות מחוקקת, רשות מבצעת, רשות שופטת.

רעיון הפרדת הרשויות נועד להגביל את השלטון ולמנוע ריכוזיות בידי שליט אחד או רשות אחת. ריכוזיות כזו עלולה לפגוע ביעילות השלטון מצד אחד ובחירויות האזרחים מצד שני. לכן נהוג במדינה הדמוקרטית לחלק את סמכויות השלטון בין מספר גופים : רשות מחוקקת, רשות מבצעת ורשות שופטת.

הפרדת הרשויות יוצרת ביניהן יחסים של תלות הדדית, איזון, בלימה וביקורת הדדית.

שלושת הרשויות בישראל

1. **הרשות המחוקקת (הכנסת)** – אחראית על חקיקת חוקים, כמו כן היא מפקחת על פעולות הממשלה.
2. **הרשות המבצעת (הממשלה)** – אחראית על קביעת מדיניות, פעולות משרדי הממשלה מתבצעות בהתאם להחלטות הממשלה ומדיניותה.
3. **הרשות השופטת (בתי המשפט)** – מפקחת על הכנסת בנושאי חקיקה, ועל הממשלה ביחס לדרכי ביצוע מדיניותה.

ההפרדה בין הרשויות אינה מלאה לגמרי, כל אחת מהרשויות ממלאת את התפקיד שהוטל עליה אך אין לה בלעדיות על תפקידה, ויש בסמכותה למלא תפקידים נוספים המשותפים לתחום סמכותן של הרשויות האחרות (בצורה זו כל רשות מגלה מעורבות בעבודתן של שתי הרשויות האחרות).

הרשות הסמכות	הרשות המחוקקת (הכנסת)	הרשות המבצעת (הממשלה)	הרשות השופטת (בתי המשפט)
חקיקה	הכנסת ממונה על חקיקת חוקים	הממשלה יכולה לחוקק חקיקת משנה: חוקי עזר, תקנות, צווים. רוב החוקים הם יוזמה של הממשלה.	לתקדימי בג"צ יש מעמד של חקיקה שיפוטית, המחייבת את רשויות המדינה. בג"צ יכול לבטל חוקים שחוקקה הכנסת אם הם עומדים בניגוד לחוקי היסוד משנת 1992.
ביצוע	הכנסת מתערבת בסמכות הביצוע, על ידי חקיקת חוקים בעלי אופי ביצועי (לדוגמה – העלאת עצמותיו של הרצל).	הממשלה אחראית על סמכות הביצוע.	בתי המשפט יכולים להטיל קנסות. בג"צ מגלה מעורבות בשאלות ערכיות. פוליטיות.
שיפוט	לכנסת יש סמכות מעין שיפוטית (הדחת נשיא לדוגמה).	למשרדי הממשלה יש מוסדות מעין שיפוטיים: משרד הביטחון – בתי דין צבאיים, משרד הדתות בתי דין רבניים.	בתי המשפט אחראים על סמכות השיפוט.

לו הייתה מתקיימת הפרדה מוחלטת בין הרשויות, הן לא היו יכולות לתפקד ביעילות, שכן כל אחת מהן הייתה משתקת את האחרת. האיזון הקיים ביניהם מבטיח את יחסי ההרמוניה הפנימית של השיטה כולה. הרשויות קשורות זו בזו ומתקיימים ביניהם יחסי איזון, ריסון ובקרה.

שאלות תרגול –

- בכנסת מכהנים 120 חברים (ח"כים). כיום כרבע מהח"כים אינם עוסקים בפועל בעבודתם כחברי כנסת כיוון שהם מכהנים גם כשרים וסגני שרים בממשלה. בימים אלה הכנסת עוסקת בחקיקת חוק הנקרא "חבר כנסת מחליף" (החוק הנורווגי) ובתכליתו לכל חבר כנסת המתמנה לשר או סגן שר (פרט לראש הממשלה וסגנו) ימונה חבר כנסת מחליף והמחליפים יכנסו לכנסת על פי מיקומם ברשימת הסיעה לכנסת. במקרה של התפטרות השרים מהממשלה הם יחזרו לכנסת והמחליפים יעזבו את הכנסת. החוק יאפשר גם לממשלה לעבוד ביעילות גבוהה יותר כיוון שהשרים לא יצטרכו להיות מרותקים לכנסת בהצבעות קריטיות שעלולות להפיל את הממשלה.
- ציין והצג את העיקרון הדמוקרטי שיחזק על ידי הצעת "חבר כנסת מחליף". הסבר את תשובתך על בסיס האירוע.
- בנאומו בכנסת אמר חבר הכנסת בני בגין : "על אף שהפרדת הרשויות היא לב ליבה של הדמוקרטיה המערבית עלינו להבטיח כי לעולם ההפרדה לא תהיה מוחלטת". חוזה דעתך (בתשובתך השתמש בטענה ובשני נימוקים).
- הסבר מדוע חשוב להגביל את השלטון במדינה דמוקרטית? והצג כיצד עקרון הפרדת הרשויות מגביל את השלטון.

בחירות דמוקרטיות

"פירושה של זכות ההצבעה הכללית היא למסור את הנהלת הבית לחדר הילדים".
(ביסמארק)

"פתק הקלפי חזק מכדור רובה". (א. לינקולן).

מטרות השיעור :

- הבנה כי הבחירות הן הלך מרכזי במשטר הדמוקרטי, והכרחיים לקיומה של הדמוקרטיה.
- הבנה כי בהליך הבחירות באים לידי ביטוי עקרונות דמוקרטיים מרכזיים כמו : שלטון העם, זכויות האדם והאזרח, הסכמה רחבה ופלורליזם.
- הבנה כי קיימות שיטות בחירה שונות וכי בכל שיטה יש ביטויים לערכים ואינטרסים של החברה, וכי כל חברה בוחרת לעצמה את שיטת הבחירות המתאימה לה וקובעת אותה בחוק.
- הבנה כי ההבדל בין שיטות הבחירות במדינות השונות נובעות מהמשקל שכל מדינה נותנת לעקרון הייצוגיות ויציבות השלטון.

מושגים מרכזיים : שיטת בחירות יחסית, שיטת בחירות רובית.

בחירות במשטר דמוקרטי מאפשרות פיקוח על השלטון, מכיוון שנציגי השלטון מודעים לכך שכהונתם מוגבלת ושהם יוחלפו בפרקי זמן קבועים בחוק ובדרכים קבועות בחוק. ולכן הם מוגבלים לפעול באחריות ציבורית.

הבחירות מאפשרות את חילופי השלטון, הציבור בבחירתו את מנהיגיו קובע האם המנהיגים התנהגו לשביעות רצונו ועשוי להחליפם במידת הצורך.

בהליך הבחירות באים לידי ביטוי העקרונות המרכזיים ביותר של הדמוקרטיה :

- **שלטון העם** – ריבונות העם – לאזרחים ניתנת העוצמה לבחור בנציגיהם או להחליפם.
- **הגבלת השלטון** – קיום בחירות בפרקי זמן קבועים מאפשרים חילופי שלטון.
- הבחירות הן ביטוי לקיומה של **הסכמה רחבה על כללי המשחק** המקובלים במשטר דמוקרטי.
- **פלורליזם** – בא לידי ביטוי בקיומן של מפלגות המתמודדות בבחירות, מפלגות בעלות דעות מגוונות ואינטרסים שונים.
- **חופש התאגדות** – בכך שמאפשרים לכל קבוצת אנשים להתאגד כמפלגה ולהתמודד בבחירות.
- **חופש ביטוי** – בכך שלכל קבוצה ומפלגה, יש הזכות לבטא את רעיונותיה ולנסות לשכנע את הציבור בצדקת עמדותיה.

מאפייני יסוד של בחירות דמוקרטיות :

- **כלליות** – כל אזרחי המדינה זכאים להשתתף בבחירות למוסדות הנבחרים (מעל גיל 18).
- **חשאיות** – איש מלבד הבוחר אינו רשאי לדעת כיצד הוא בחר (פרגוד, מעטפה אטומה).
- **מחזוריות** – הבחירות מתקיימות במרווחי זמן הקבועים בחוק (אחת למספר שנים).
- **שוויוניות** – לכל אזרח קול אחד, ולכל קול יש משקל שווה.
- **התמודדות חופשית** – קיומה של תחרות הוגנת בין שני מתמודדים או יותר, או בין שתי מפלגות לפחות. חופש ביטוי, חופש עיתונות, חופש התאגדות באספה וכו'.

הפרגוד מאחוריו מצביעים בחשאיות

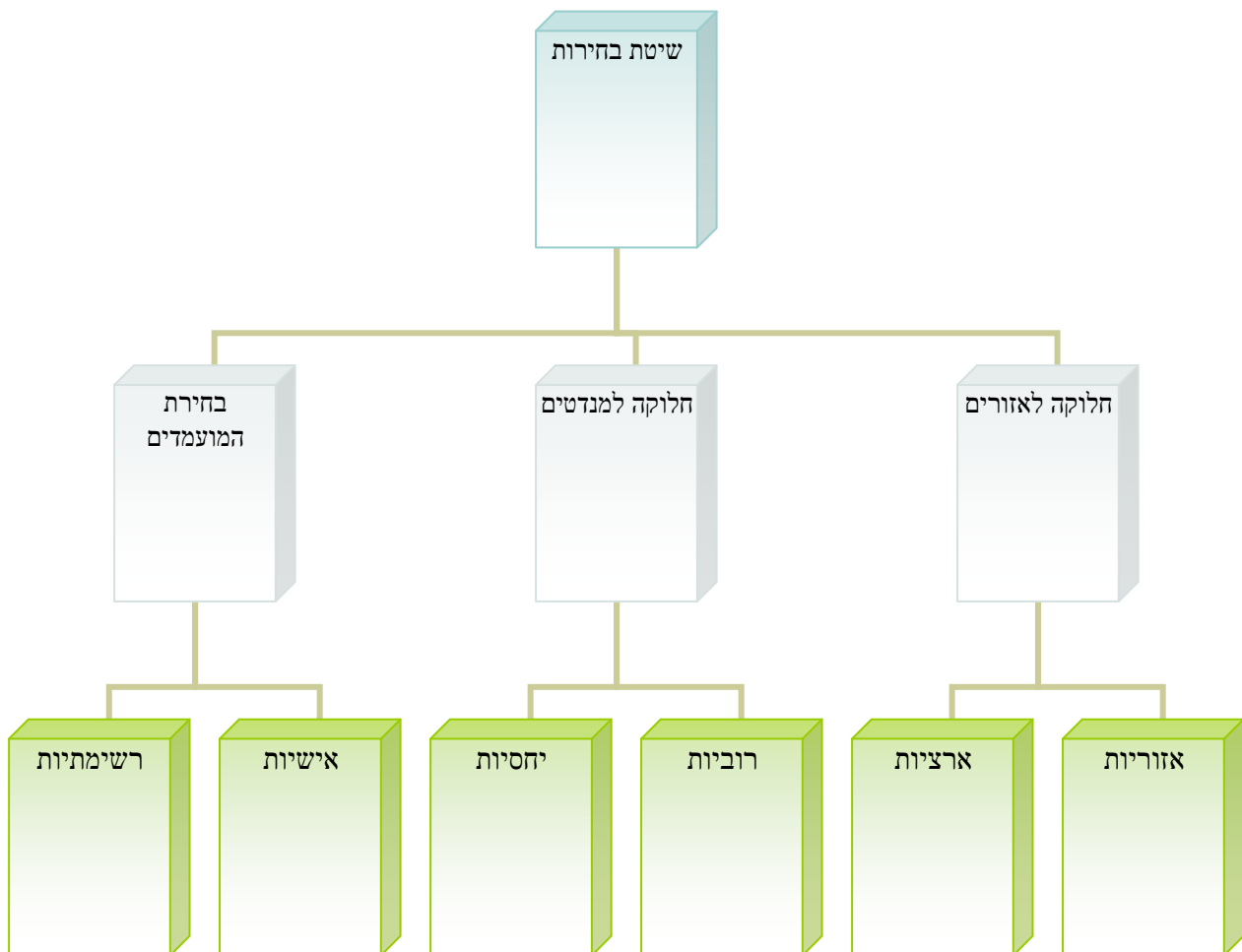
הטלת פתק הצבעה אחד לכל אחד

שיטות הבחירה:

נהוג להבחין בין שיטות בחירה בעזרת שלושה קריטריונים עיקריים:

- א. חלוקה לאזורים: בחירות אזוריות או בחירות ארציות.
- ב. חלוקה למנדטים: בחירות רוביות או בחירות יחסיות.
- ג. המועמדים: בחירות אישיות או בחירות רשימתיות.

אזוריות לעומת ארציות:

אזוריות – הארץ מחולקת לאזורים, וכל אזור שולח לבית הנבחרים נציג או נציגים שנבחרו מטעמו באזור. בית הנבחרים מורכב מנציגי האזורים השונים.

ארציות – הארץ כולה אזור בחירה אחד לצורך חישוב המושבים (מנדטים) בבית הנבחרים. הבחירות נעשות בכל הארץ באותו יום.

רוביות לעומת יחסיות:

רוביות – תמיד אזוריות. המועמד או המפלגה שזכו ברוב קולות המצביעים באזור מקבלים את המושב או המושבים המיועדים לאזור בבית הנבחרים.
יחסיות – יכולות להיות אזוריות או ארציות. המפלגה מקבלת מושבים בבית הנבחרים באופן יחסי לתמיכה הציבורית שקיבלה מן הבוחרים.

בחירות אישיות לעומת רשימתיות:

אישיות – המצביעים בוחרים במועמדים, התחרות בבחירות היא בין המועמדים על בסיס אישי.
רשימתיות – המצביעים בוחרים ברשימה. הרשימה היא מטעם מפלגה, והיא כוללת רשימת מועמדים ומצע רעיוני.

לכל שיטה יש יתרונות וחסרונות. אבל כל שיטה מדגישה עקרונות דמוקרטיים מסוימים. למשל שיטה יחסית מדגישה את העיקרון של ייצוג הולם למפלגות שונות ואת עיקרון הפלורליזם; לעומת השיטה הרובית המדגישה את עיקרון הכרעת הרוב ואת עיקרון יציבות השלטון ויעילותו. השיטה האזורית מדגישה את הקשר בין הבוחרים לנבחריהם, ואילו הארצית מדגישה את חשיבות הביטוי של השקפות שונות בנושאים כלל לאומיים.

יתרונות וחסרונות לשיטת הבחירות השונות.

ארצית, יחסית, רשימתית (ישראל)	אזורית, רובית, אישית (ארה"ב)	
1. המפלגות מקבלות ייצוג בהתאם לתמיכת הציבור בהן. 2. השיטה משקפת את השקפות הציבור בנושאים לאומיים. 3. הוויכוח הפוליטי אינו בין אישים אלה רעיונית. 4. השיטה מעודדת הקמת מפלגות חדשות.	1. יוצר קשר הדוק בין הבוחר לנבחר, יוצר מחויבות. 2. מספר המפלגות המיוצגות בבית הנבחרים קטן, חיזוק ליציבות השלטון. 3. השיטה מייצגת את בעיות האזורים השונים ונותנת ביטוי לרצונות הבוחרים.	יתרונות
1. ריבוי מפלגות מקשה על הקמת ממשלה. עלול לתת כוח גדול למפלגות קטנות. 2. אין ייצוג לאזורים שונים וטיפול בבעיותיהם. 3. אין קשר בין הבוחרים לבין הנבחרים	1. בזבוז קולות. קולות רבים של המיעוט הולכים לאיבוד ואינם זוכים לייצוג. 2. קבוצות מיעוט אינן מיוצגות בבית הנבחרים. 3. עלול להיווצר פיצול קבוצתי ואזורי מדינה.	חסרונות

שאלות תרגול –

- הצג ארבע תנאי לקיום בחירות דמוקרטיות.
- הצג שלושה עקרונות דמוקרטים הבאים לידי ביטוי בבחירות.
- הסבר כיצד הבחירות מאפשרות פיקוח על מוסדות השלטון.
- ידוע כי ישנן שיטות בחירה שונות במדינות דמוקרטיות. מזל טוב, התמנית לראש ממשלת פירומניה. עלי להחליט מהי שיטת הבחירות המתאימה למדינתך. בחר שיטה ונמק את תשובתך.
- ציין שני יתרונות ושני חסרונות לשיטת הבחירות היחסית, ארצית רשימתית.

מנגנוני פיקוח וביקורת

מטרות השיעור :

- הבנה כי יש שני סוגים של מנגנוני פיקוח וביקורת על השלטון: "מנגנונים מוסדיים פורמאליים" הפועלים מכוח חוק, "מנגנונים בלתי פורמאליים" הפועלים מכוח יוזמה של אזרחים וקבוצות.

מושגים מרכזיים : מנגנון פיקוח מוסדי-פורמאלי, מנגנון פיקוח וביקורת בלתי-פורמאלי.

במדינות דמוקרטיות יש שני סוגים של מנגנוני פיקוח וביקורת :

מנגנוני ביקורת בלתי פורמאליים. מנגנונים שאינם פועלים מכוח חוק אולם הם יכולים להפעיל לחץ על השלטון על מנת שיהיה קשוב לביקורת ויפעל בהתאם.	מנגנוני פיקוח וביקורת מוסדיים פורמאליים. תפקידם וסמכותם כמפקחים על רשויות השלטון מוגדר בחוק.
--	--

ביקורת פורמאלית – מוסדית

1. הרשות המחוקקת (הכנסת/פרלמנט)

- הכנסת מחוקקת חוקים המחייבים את כל רשויות השלטון ואת הממשלה.
- וועדות כנסת מבקרות ומפקחות על משרדי הממשלה.
- תקציב המדינה חייב את אישורה של הכנסת שאם לא כן הממשלה נופלת.
- הממשלה תלויה באמון הכנסת, באם תתקבל הצעת אי אמון תסיים הממשלה את כהונתה.
- חברי הכנסת מפקחים על פעולות הממשלה בעזרת שאילתות והצעות לסדר היום.
- האופוזיציה מפקחת ומבקרת את הממשלה.

2. מבקר המדינה

- בודק את תקינות הפעולות של המערכת הממשלתית וציבורית. הבדיקה נעשית ביוזמת המבקר המפרסם בעקבות הביקורת דו"ח המפורסם אמצעי התקשורת ונמסר לכנסת.
- נציב תלונות הציבור (ב-1971 אוחד עם משרד מבקר המדינה) – הנציב מטפל בפניות של אזרחים הסבורים כי רשויות השלטון, מוסדותיו או האישיים המכהנים בו פגעו בהם פגיעה שיש בה אי צדק בולט, חריגה מסמכות או אי-תקינות.

3. מערכת המשפט

בודקת האם פעולות השלטון נעשו בהתאם לחוק, ומגינה על זכויות האדם מפני השלטון.

ביקורת בלתי פורמאלית – לא מוסדית

1. תקשורת

תקשורת כתובה ותקשורת אלקטרונית – אמצעי התקשורת מספקים מידע לציבור על הנעשה ברשויות השלטון השונות. חושפים שחיתות, אי יעילות ונותנים הערכה ופרשנות על מדיניות מעשים ואירועים.

התקשורת מספקת לאזרח מידע על פיו יוכל להעריך את פעולותיו של הממשל, לגבש עמדות ולנקוט פעולה בעד או נגד הממשל.

כמו כן, ישנן רשתות חברתיות אשר משפיעות ומבקרות את פעילות השלטון ומראות את הרצון האמיתי של העם, לדוגמא: פייסבוק וטוויטר.

2. דעת קהל

ציבור האזרחים במדינה ניזון מהמידע של התקשורת, יכול להביע את תמיכתו/התנגדותו למדיניות השלטון על ידי הפגנות, שביתות, עצומות, חוגי בית וכו'. פעולות אלו יכולות ליצור לחץ על השלטון לשינוי מדיניותו.

3. אמנות

באמצעות קולנוע, תיאטרון, ספרות. ניתן להעביר ביתר קלות מסרים ביקורתיים על השלטון, וליצור דעת קהל שתאלץ את השלטון ולהקשיב לביקורת ולשנות את מדיניותו. לדוגמא – ארץ נהדרת.

שאלות תרגול –

- השווה בין שני הסוגים של מנגנוני הפיקוח וביקורת במדינה הדמוקרטית.
- הצג שלוש דרכים שבאמצעותם הרשות המחוקקת יכולה להגביל את השלטון.
- האם לדעתך מספיק פיקוח וביקורת פורמאלי על מנת להגביל את השלטון?
- הסבר מה חשיבותה של האופוזיציה במשטר דמוקרטי.
- יש הטוענים כי פיקוח בלתי פורמאלי יעיל יותר מאשר פיקוח פורמאלי. חווה דעתך בנושא זה (בתשובתך השתמש בטענה ובשני נימוקים).

- ציין והצג את אמצעי הפיקוח וביקורת המופיע בתמונה. הסבר את תשובתך.

חוקה

"חוקה צריכה להיות קצרה ועגומה". (נפוליון בונפרטה).

מטרות השיעור :

- הבנה מהי חוקה ומה מאפייניה.
- הבנה מדוע לחוקה מעמד מיוחד ומה ההבדל בין חוק רגיל לחוקה.
- הבנה מה ההבדל בין חוקה פורמאלית לחוקה מטריאלית.

מושגים מרכזיים : חוקה פורמאלית, חוקה מטריאלית.

מהי חוקה? חוקה היא אוסף חוקים המגדירים את סמכויות ותפקידי רשויות השלטון, ואת הזכויות והחובות של המערכת השלטונית כלפי אזרחיה. לחוקה מעמד בכיר מעל לכל החוקים האחרים, והיא מעניקה הגנה חוקית על זכויות האדם והקבוצה, ומשמשת כמגבילה ומרסנת את רשויות השלטון.

חוקה נכתבת בדרך כלל בעקבות אירוע היסטורי – הקמת מדינה. אבות האומה מתכנסים ויוצרים את מסמך היסוד המכונה חוקה. אבות האומה המתכנסים נקראים רשות מכוננת.

לחוקה יש מאפיינים המעניקים לה מעמד מיוחד :

• נוקשות

כדי לשנות פרט כלשהו בחוקה יש לעמוד בתנאים מגבילים וקשים. יש מדינות הדורשות משאל עם על מנת לבצע שינוי בחוקה – שווייץ, דנמרק. בצרפת, נדרש רוב מיוחס של 60% מכלל הנציגים בשני בתי הפרלמנט בכדי להכניס שינוי בחוקה, או רוב רגיל בפרלמנט ואישור השינוי במשאל עם.

בארה"ב, דרוש רוב מיוחס של 2/3 מהנציגים בשני בתי הקונגרס (הסנאט ובית הנבחרים) ובאישור בת המחוקקים ב-38 מתוך 50 המדינות המרכיבות את ארה"ב.

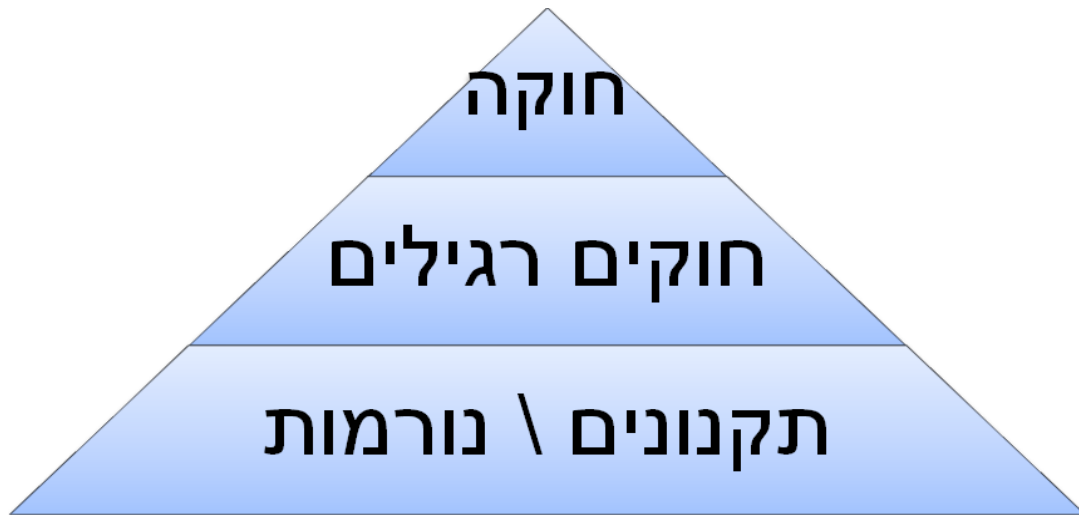
• עליונות

החוקה עליונה ביחס לחוקים אחרים, אין לחוק חוק הסותר את העקרונות הקבועים בחוקה, חוק שיסתור את מה שנקבע בחוקה יבוטל על ידי בתי המשפט.

חוקה פורמאלית וחוקה מטריאלית

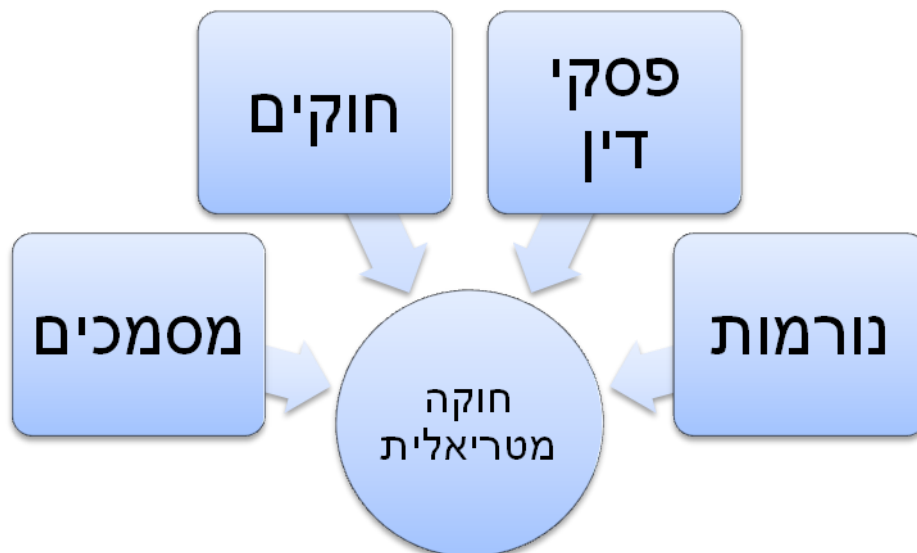
חוקה פורמאלית (ארה"ב, צרפת)
חוקה כתובה במסמך אחד, המתקבלת על ידי אסיפה מכוננת בתהליך מיוחד. קשה מאוד לערוך בה תיקונים.

הדבר מעניק יציבות **והמשכיות** ומצד שני מעורר קושי ביכולת להסתגל למציאות המשתנה. יש לחוקה זו עדיפות על יתר החוקים וכל חוק הסותר אותה מתבטל. בכל מדינות הדמוקרטיות בעולם חוץ מישראל ובריטניה יש חוקה פורמאלית.

חוקה מטריאלית (אנגליה)

חוקה שאינה כתובה במסמך אחד, היא כוללת בתוכה חוקים, חוקי יסוד, פסקי דין, תקדימים ונורמות שהתגבשו במהלך השנים. מכאן שחוקה זו מבחינת תכניה ראויה להיות חוקה. לחוקה זו אין עליונות על פני חוק רגיל, וניתן לשנותה על ידי רוב רגיל. חוקה זו היא גמישה וניתן לשנותה בקלות כדי **להתאימה למציאות המשתנה**. אולם הדבר עשוי ליצור חוסר המשכיות וחוסר יציבות של המשטר.

שאלות תרגול :

- הצג שתי מטרות של חוקה במדינה דמוקרטית.
- הצג מה ההבדלים בין חוקה פורמאלית למטריאלית.
- הסבר מדוע לחוקה יש מעמד עליון במדינה דמוקרטית.

עקרון שלטון החוק

"על החוק להיות ברור, קצר ומרוכז. לפרש את החוק פירושו להשחיתו". (נפוליון בונפרטה).

"המעמיד את עצמו מעל לחוק – מעמיד את עצמו מחוץ לחוק". (ג'ון סטיוארט מיל).

מטרות השיעור :

- הבנה כי שלטון החוק במדינה הדמוקרטית מבטא את האמנה החברתית בין אזרחי המדינה.
- הבנה כי במדינה הדמוקרטית מקור החוק הוא העם.
- הבנה כי במדינה דמוקרטית החוק הוא עליון.
- הבנה של הקשר בין עקרון שלטון החוק לשאר עקרונות הדמוקרטיה.
- הבחנה בין השלטון החוק במובן הפורמאלי שלטון החוק במובן המהותי.
- הבחנה בין הסוגים השונים של עבריינות (עבריינות פלילית רגילה, עבריינות שלטונית, עבריינות אידיאולוגית).
- הבנה של המשמעות של אי ציות לחוק מטעמי מצפון.
- הבנה של חשיבות הציות לחוק והסכנה הנשקפת לחברה ולמדינה מעבריינות פלילית.
- הבנה מהי פקודה בלתי חוקית בעליל.
- הבנה של ההבדל בין שלטון החוק במדינה דמוקרטית לשלטון החוק המדינה לא דמוקרטית.

מושגים מרכזיים : שלטון החוק, מובן מהותי של שלטון החוק, מובן פורמאלי של שלטון החוק, עבריינות פלילית רגילה, עבריינות שלטונית, עבריינות אידיאולוגית, פקודה בלתי חוקית בעליל.

מהו חוק ?

הוראה קבועה שקבע גוף מחוקק, המחייבת את כל האנשים במידה שווה בהתנהגות מסוימת.

מה חשיבותם של החוקים במדינה ?

הציות לחוק מבטא את **רעיון האמנה החברתית** בכך שהאזרחים מוותרים על חירותם המוחלטת בכדי לקבל הגנה על זכויותיהם מהמדינה. החוק נועד ליצור סדר חברתי תקין שבאמצעותו השלטון יכול לנהל מדינה. מטרה זו רלבנטית במדינות דמוקרטיות ובמדינות שאינן דמוקרטיות. על תוכן החוק לשקף ערכים דמוקרטיים, כמו כן את ערכי היסוד הנורמטיביים של החברה.

אין הבדל בפני החוק בהעמדה לדין ובאכיפת הדין בין אישיות ציבורית מוכרת הנהנית מעוצמה שלטונית לבין האזרח הפשוט.

שלטון החוק במדינה דמוקרטית ובמדינה לא דמוקרטית

<u>קריטריון</u>	<u>משטר דמוקרטי</u>	<u>משטר שאינו דמוקרטי</u>
מקור החוק / המחוקק	נציגי העם	השלטון / השליט
החוק לטובת	העם	השלטון / השליט
מקור הציות לחוק	הבנה והסכמה כי אי ציות יביא לפגיעה בזכויות האנשים במדינה	פחד מהשלטון
תפקיד החוק	הגנה על האזרח וזכויותיו	הגנה על השלטון / שליט
כפופים לחוק	העם והשלטון חייבים לציית לחוק	העם בלבד, השליטים מעל החוק

עקרונות דמוקרטים הבאים לידי ביטוי בעקרון שלטון החוק :

שלטון העם – מחוקקי החוקים הם נציגיו הנבחרים של העם במוסדות השלטון השונים. החוקים

מבטאים את רצון העם ונועדו למענו.

פלורליזם – לכל מפלגה בפרלמנט ניתנת האפשרות ליזום חוקים ולנסות לשנות חוקים אחרים.

החוקים מבטאים צרכים ואינטרסים של מגוון קבוצות ורעיונות. החוק הוא גם הדבק המלכד חברה פלורליסטית.

סובלנות – החוקים השונים משרתים מגוון אינטרסים שונים ומנוגדים, הזוכים ליחס של כבוד מצד הקבוצות השונות.

הסכמיות – החוקים הם הבסיס לקיומו של המשחק הדמוקרטי. הסכמתם של האזרחים לקבל על עצמם את החוקים מבטיחה את קיומו, את יציבותו ואת המשכיות המשחק.

הכרעת הרוב – החוקים נחקקים על ידי נציגי העם. רוב שאישר חוק מביא לידי ביטוי את השקפתו בנוגע לערכים ולנורמות הראויים בחברה ובמדינה. לכל חוק יש תוקף בזכות הרוב שהצביע עבורו.

זכויות – החוקים במדינה דמוקרטית נועדו למען העם, ועל כן הם אמורים לספק הגנה על זכויות האדם האזרח והמיעוט. החוקים שהכול כפופים להם במידה שווה מבטאים הלכה למעשה את הזכות לשוויון.

הגבלת השלטון – השלטון כפוף לחוק. סמכויותיו, פעולותיו ויחסיו עם האזרחים מוגדרים ומוגבלים בחוק. השלטון יכול לעשות אך ורק מה שהחוק מתיר. כך נמנע מצב של שימוש בכוחו הרב של השלטון באופן שרירותי או עריץ.

על פי התפיסה הדמוקרטית על מנת שחוק יהיה "חוק ראוי", צריך שלטון החוק להכיל גם את המובן הפורמאלי וגם את המובן המהותי של החוק.

המובן המהותי של החוק –
מתייחס לתוכן החוק והתאמתו
לערכי הדמוקרטיה.

חוק ראוי אינו סותר ערכים
דמוקרטיים, ומגן על זכויות אדם,
אזרח ומיעוט.

המובן הפורמאלי של החוק –
קובע את הכללים על פיהם
נחקק החוק ועל פיהם הוא
נאכף:

1. החוק נחקק על ידי הרשות
המחוקקת.

2. החוק קובע את הזכויות
והחובות של האזרח והשלטון.

3. החוק חייב להיות מנוסח
בצורה ברורה, עליו להיות גלוי
וידוע לרבים.

4. גם האזרח וגם השלטון
חייבים לציית לחוק, אכיפת
החוק תעשה באופן שוויוני.

גבולות הציות לחוק במדינה הדמוקרטית

” אין החברה מענישה את הפושעים, אלא רק את אלה שאינם יודעים להעלים את עקבות פשעם” (א. הובארד).

בכל מדינה דמוקרטית קיימת תופעה של אי ציות לחוק. אי ציות לחוק יכול להיות מצד פרט, מצד קבוצות, או מצד השלטונות. **כל אי ציות לחוק הוא עבריינות.** עבריינות היא פעולה שנעשית בניגוד לחוק, והשלטון רואה בה מזיקה או מסוכנת לחברה ולכן יש להעניש עליה. כל עבירה על החוק נחשבת לעבירה פלילית.

סוגים שונים של עבריינות פלילית

מאפיינים/ העבירה	פלילית		
	רגילה	אידיאולוגית	שלטונית
עובר העבירה	לא מוגדר	אזרח / קבוצה בעל אידיאולוגיה פוליטית, דתית, השקפת עולם	1. נבחר ציבור, או עובד באחת מזרועות השלטון.
מניע	רווח אישי	שינוי דרכי המדיניות	ניצול המעמד לטובת ציבור מסוים. (מפלגה, מדינה, אוכלוסייה תומכת).
דוגמאות	רצח, שוד, גניבה, סחר בסמים, סחיטה צריבת דיסקים...	שמאל- סירוב לשרת ביו"ש. ימין- סירוב פינוי מתנחלים. דתית- שיבוש כביש 6.	אריה דרעי – העברת כספים לציבור ש"ס. צחי הנגבי – מינוי מקורבים
סכנות	ערעור הביטחון האישי, הציבורי ובשלטון החוק.	סכנה גדולה למדינה ולקיומה (הסכמיות)	פגיעה ישירה בשלטון החוק ובאמון הציבור במערכת השלטונית.
התמודדות	קנסות, מאסרים, מערך חינוך והסברה, אכיפה מאסיבית של חוקים.	עתירות לבג"צ, אכיפה מאסיבית	עתירות לבג"צ, אופוזיציה, כל סעיפי הגבלת השלטון.

אי ציות לחוק מסיבות פוליטיות ומטעמי מצפון

<u>מטעמי מצפון</u>	<u>מסיבות פוליטיות</u>
מאפיינים	נובע מהתנגשות בין חובת הציות לחוק לבין מצפון האדם. הסרבן מעמיד את מצפוןו מעל החוק.
הדומה	הסרבן מוכן לקחת אחריות מלאה על מעשיו, לעמוד לדין ולקבל עונש ובלבד שלא יפעל בניגוד למצפוןו. הפוליטית שלו.
השונה	בדרך כלל מדובר בעברייני יחיד. הסרבן לא מנסה לשנות את המציאות או את המדיניות הפוליטית. הסרבן רוצה לשנות את מדיניות הממשלה ופעולותיה ומנסה לנצל את העמדתו לדין כדי לפרסם את מחאתו וליצור תמיכה ציבורית במעשיו. הסרבנות ממניעים אידיאולוגיים פוליטיים נחשבת פסולה ואסורה.
דוגמה	במדינות דמוקרטיות כמו ארה"ב ובריטניה, הסרבנות המצפונית זוכה לעיתים להבנה וגישה סלחנית. בישראל פטור לנשים משירות בצה"ל מטעמי מצפון. גברים אינם מקבלים פטור. אדם המתנגד לכל צורה של אלימות ומתנגד לשרת בצבא שירות בו יידרש להפעיל אמצעים אלימים. אזרחים שאינם מוכנים לשל מיסים משום שאינם מוכנים לעזור לממשלה לבצע את מדיניותה השגויה בעיניהם.

פקודה בלתי חוקית בעליל

הטבח בכפר קאסם :

בשנות החמישים היו היישובים הערביים שלאורך הקו הירוק נתונים תחת ממשל צבאי. ב-29 באוקטובר 1956, היום הראשון למלחמת סיני (מבצע קדש), הורה פיקוד מרכז להטיל עוצר על הכפרים הערביים באזור המשולש הקטן, שהיו סמוכים לגבול הירדני. העוצר הוטל במסגרת כוננות לקראת האפשרות של מלחמה עם ירדן. מפקד החטיבה שהוצבה באזור, אל"מ יששכר שדמי, החליט על דעת עצמו להקדים את שעת כניסת העוצר מהשעה 21:00 לשעה 17:00, אך הודעה על כך נמסרה למוכתרים של הכפרים הערביים רק חצי שעה לפני כניסת העוצר לתוקפו. התושבים הערביים שעבדו מחוץ לכפריהם, לא ידעו דבר על העוצר, והחלו לחזור לבתיהם עם חשיכה, לאחר שעת כניסת העוצר.

גדוד משמר הגבול בפיקודו של רב-סרן שמואל מלינקי, שסופח לחטיבה של שדמי, קיבל משימה לאכוף את העוצר ב-8 כפרים ערביים בגזרה הדרומית של "המשולש הקטן". הוא שאל כיצד יש לנהוג בתושבים ערביים שאינם יודעים על קיום העוצר, ותשובת שדמי הייתה: "אללה ירחמו" (בערבית: אלוהים ירחם עליהם, ברכה מוסלמית על המתים). בתגובה לשאלות מספר קצינים,

הוא הינחה אותם במפורש לירות על מנת להרוג בכל ערבי שימצא מחוץ לביתו לאחר שעת כניסת העוצר "ללא סנטימנטים", כולל תושבים החוזרים מעבודתם מחוץ לכפרים. מתוך 8 מפקדי מחלקות של הגדוד, רק סגן גבריאל דהאן, שפיקד על המחלקה שפעלה בכפר קאסם, קיים את הפקודה שניתנה לו כלשונה. חייליו עצרו את הכפריים שחזרו לכפר מעבודתם ברגל או ברכב, ירו למוות ב-43 מתושבי הכפר, בהם 9 נשים ו-17 ילדים ונערים, ופצעו 13 נוספים. בנוסף לכך נהרגו בתוך הכפר עוד ארבעה תושבים. תושבי הכפר מונים בנספים גם אדם שמת משבץ לאחר ששמע על מות בנו בטבח, ואת עוברת של אישה הרה שנהרגה בטבח, ומגיעים ל-49 נספים.

ומכאן **שלא כל אי ציות לחוק, לפקודה או צו נחשב למעשה עבריינות**. יש מקרים, בעיקר בצבא בהם החייל חייב שלא לציית לפקודה, מפני שהיא "בלתי חוקי בעליל". פקודה בלתי חוקית בעליל היא פקודה שכל אדם מבין **שאינו לציית לה, מכיוון שהיא נוגדת את מצפנו הבסיסי של כל אדם**.

מדובר במקרה קיצוני של חוק או צו **הסותר** בתוכנו את הערכים הבסיסיים של חברה מתוקנת והוא בלתי מוסרי לחלוטין וציות לה הוא עבירה פלילית, ולכן אין לציית לה. על החייל שקיבל פקודה כזו, לסרב לציית לה כאשר היא ניתנת לו, ואם ציית לה - חלה עליו אחריות פלילית לתוצאות מעשהו. ביצוע הפקודה יביא להעמדה לדין.

סימן ההיכר של פקודה בלתי חוקית בעליל על פי השופט בנימין הלוי –

מן הדין שיתנוסס כדגל שחור מעל לפקודה הנתונה, ככתובת אזהרה האומרת: "אסור!". לא אי חוקיות פורמלית, נסתרת או נסתרת למחצה, לא אי חוקיות המתגלה רק לעיני חכמי משפט חשובה כאן, אלא: הפרת חוק גלויה ומובהקת, אי חוקיות ודאית והכרחית המופיעה על פני הפקודה עצמה, אופי פלילי ברור של הפקודה או של המעשים שהפקודה מצווה לעשותם, אי חוקיות הדוקרת את העין ומקוממת את הלב, אם העין אינה עיוורת והלב אינו אטום או מושחת - זוהי מידת אי החוקיות הדרושה כדי לבטל את חובת הציות של חייל ולהטיל עליו את האחריות הפלילית למעשיו.

שאלות תרגול -

- הצג כיצד רעיון האמנה החברתית בא לידי ביטוי בעקרון שלטון החוק.
- הסבר מהו חוק ראוי.
- בעיתון הופיעו שתי ידיעות הקשורות במכוני ליווי. בידיעה הראשונה נעצר צעיר ששדד בעל מכון ליווי ובידיעה השנייה נעצר אדם דתי שהצית מכון ליווי שנתפס על ידיו כתועבה.
- ציין והצג את סוג העבריינות שבאה לידי ביטוי בכל אחת מהכתבות. הסבר על סמך הקטע.
- במעבדה של משרד הבריאות נערכים בבעלי חיים ניסויים שעלולים לסכן את חייהם. הניסויים נועדו לפיתוח תרופות חדשות לבני אדם. עובדת במשרד הבריאות שיחררה את בעלי החיים מכלוביהן, לפני שבוצעו בהן הניסויים.
- ציין והצג מהי סוג העבריינות שבאה לידי ביטוי בקטע. הסבר את קביעתך על פי הקטע.
- דו"ח שהוגש לוועדה המגבשת כללי אתיקה לשרים מגלה שישנם שרים המשתמשים בכספם של משלמי המיסים למטרות לא חוקיות. במקרה אחד השתמש שר בכספים אלה להזמנת מאות פעילי מפלגה לקבלת פנים מפוארת לשר אפריקאי שנערכה בבית מלון. במקרה השני השתמש השר בכספים אלה כדי שיתקינו לנוחותו האישית פינת שיזוף על גג משרדו.
- ציין והצג את סוג העבריינות שבה נחשד השר במקרה הראשון. הסבר כיצד סוג העבריינות בא לידי ביטוי בקטע.
- ציין והצג את סוג העבריינות שבה נחשד השר במקרה השני. הסבר כיצד סוג העבריינות בא לידי ביטוי בקטע.
- כדי לעודד מורים ללמד ביישובים מרוחקים ממרכז הארץ, חוקקה הכנסת חוק חדש. על פי חוק זה ניתנות הטבות כספיות למורים המלמדים ביישובים מסוימים. כמעט כל היישובים האלה הם יהודים, ואילו המורים המלמדים ביישובים ערבים, הסמוכים ליישובים יהודים אלה אינם זכאים להטבות אלה. המורים שאינם זכאים להטבות עתרו לבג"ץ בטענה שהחוק פוגע בעקרון שלטון החוק.
- ציין והצג את המובן של שלטון החוק שנפגע בעקבות חקיקת החוק החדש. הסבר כיצד המובן שהצגת בא לידי ביטוי בקטע.

גבולות בדמוקרטיה

מטרות השיעור :

- התלמידים יבינו כי במקרים חריגים על המדינה הדמוקרטית להשתמש באמצעים לא – דמוקרטיים הפוגעים בחירויות האזרח ועקרונות הדמוקרטיה, בכדי להגן על הדמוקרטיה מפני קבוצות אנטי דמוקרטיות המסכנות את המשך קיומה, או כאשר נשקפת סכנה לביטחון המדינה.
- התלמידים יבינו כי קיימות שתי תפיסות שונות המתמודדות עם התופעה של קבוצות המנסות לפגוע בדמוקרטיה ומסכנות את קיומה. תפיסת "הדמוקרטיה המתגוננת", התפיסה הדוחה את עיקרון הדמוקרטיה המתגוננת".

מושגים מרכזיים : דמוקרטיה מתגוננת (התפיסה האירופית), אי קבלת רעיון הדמוקרטיה המתגוננת (התפיסה האמריקנית), צנזורה, מעצר מנהלי, מבחן הוודאות הקרובה.

זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה

בדמוקרטיה המערבית הליברלית קיימים ערכים בנוגע לחיי אדם, כבודו וחירותו. ערכים שהם הבסיס לזכויות אדם וזכויות מיעוטים. דוגמא לזכויות אלה : הזכות לחופש ביטוי, הפגנה, הבעת דעה, זכות הציבור לדעת, חופש התארגנות פוליטית, חופש מצפון, חופש דת וחופש מדת. על הדמוקרטיה לשמור על זכויות אלו.

במדינה הדמוקרטית עשוי להיווצר מצב בו קבוצה שאינה מקבלת את ערכי הדמוקרטיה, תנסה להביא לקץ המשטר הדמוקרטי , זאת על ידי שימוש בדמוקרטיה לדוגמה **המפלגה הנאצית בגרמניה**.

קיימות שתי תפיסות המתמודדות עם הבעיה מה צריכה לעשות המדינה הדמוקרטית כאשר יש איום מבית על קיומה : **התפיסה האירופאית – דמוקרטיה מתגוננת, והתפיסה האמריקנית – אי קבלת העיקרון של דמוקרטיה מתגוננת**.

2. אי קבלת העיקרון של הדמוקרטיה המתגוננת	1. דמוקרטיה מתגוננת
דמוקרטיה מתירה לארגונים שאינם דמוקרטיים להתארגן, להביע את דעתם ולפעול בתוך המדינה, גם אם מטרתם להפיל אותה. גישה זו נובעת מהתפיסה שאין לפגוע בזכויות אדם ואזרח כל עוד <u>הם לא עושים מעשים פליליים</u>. (עקרון זה נהוג בארה"ב).	כאשר ישנה סכנה לדמוקרטיה או לשלטון, באמצעות פגיעה בזכויות יסוד, ניתן להגביל את חופש התנועה, חופש ההתארגנות, חופש ההתאגדות וחופש הביטוי - כדי להבטיח את המשטר הדמוקרטי במדינה. הדמוקרטיה מגבילה בחוק או בסעיף בחוקה את התארגנותן של קבוצות אנטי דמוקרטיות ומפעילה אמצעים מקובלים לסילוקן, ולהפסקת פעילותן, מחשש שיצליחו למוטט את המשטר הדמוקרטי. <u>שיטה זו נהוגה בארצות אירופה.</u> ב - 1984 נבחרה לכנסת מפלגתו של הרב כהנא, מפלגת 'כך'. בעקבות פנייה לבג"ץ במטרה למנוע את היבחרותו מחדש לכנסת, נענתה בשלילה מכיוון שלא היה חוק המונע השתתפות מפלגה בבחירות שבמצע שלה ישנם אלמנטים גזעניים. בשנת 1985, חוקק חוק האוסר השתתפות מפלגה בעלת מצע גזעני. ואכן, בבחירות 1988 נפסלה מועמדותה של מפלגת "כך" לכנסת.

יתרונות וחסרונות הגישות

<u>דמוקרטיה מתגוננת</u>		<u>דמוקרטיה שאינה מתגוננת</u>	
יתרונות	חסרונות	יתרונות	חסרונות
דמוקרטיה צריכה להגן על עצמה, ולא יכולה להסכים לקיומם של אלה הרוצים להרוס אותה.	פגיעה מצד השלטון בזכויות יסוד , היא פוגעת בזכותן של קבוצות להתאגד ולהביע דעה גם אם היא נוגדת את העקרונות הדמוקרטיים. (פגיעה בחופש ההתאגדות, חופש הביטוי).	שמירה על זכויות אדם ואזרח, שמירה על עקרון הפלורליזם.	קיימת סכנה ממשית למשטר הדמוקרטי, משום שלא ננקטים צעדים נגד התארגנויות אנטי דמוקרטיות.
צריך לשים גבול לחופש הביטוי וההתארגנות.	צריך להגן על דמוקרטיה באמצעים דמוקרטיים : משטרה, מערכת המשפט.		
	הקבוצות האנטי דמוקרטיות עשויות להמשיך את פעילותן לא במסגרת החוק, אלא במחתרת , מצב שיקשה על הרשויות לפקח עליהן.		

ישראל עושה שימוש בשלושה כלים מרכזים בכדי להגן על הדמוקרטיה :

א. מעצר מינהלי – לעיתים קיים צורך

מטעמי ביטחון להחזיק אדם בכפייה או להגביל את תנועותיו, מבלי שהוגש נגדו כתב אישום מבלי שהועמד לדין, ומבלי שניתן לו מידע על הראיות נגדו והתאפשר לו להגיב.

הדבר מנוגד לזכויות אדם בסיסיות, כגון הזכות להליך משפטי הוגן או הזכות לתנועה. אולם הלגיטימיות שלו נובעת מזכותה של המדינה להגן על עצמה. בישראל נתונה הסמכות לבצע מעצרים מנהליים בידי שר הביטחון.

ב. צנזורה (מלטינית : צנזור –

מעריך, משגיח) – מדינה יכולה לאסור על פרסום מידע העלול לפגוע בביטחונה. כולל הפצה של פרסומים של קבוצות המסכנות את ביטחון המדינה, על אף שהדבר מהווה פגיעה בזכויות כגון : חופש ביטוי, חופש העיתונות וזכות הציבור לדעת.

כיום אין לצנזורה משמעות רבה בשל רשת האינטרנט ופרסום ידיעות על ישראל בכלי תקשורת זרים.

ג. הוצאה אל מחוץ לחוק של

מפלגה – במידה ובמצעה של מפלגה או במעשיה יש סכנה לביטחון המדינה, ניתן לפסול את המפלגה מלהתמודד בבחירות לכנסת ובמקרים מסוימים אף להוציאה מחוץ לחוק.

על פי חוק יסוד הכנסת, סעיף 7א'

רשימת מועמדים לא תשתתף בבחירות לכנסת אם יש במטרותיה או במעשיה, במפורש או במשתמע אחד מאלה :

1. שלילת קיומה של מדינת

ישראל כמדינה יהודית

ודמוקרטית.

2. הסתה לגזענות.

3. תמיכה במאבק מזוין, של

מדינת אויב או של ארגון

טרור, נגד מדינת ישראל.

מבחן הוודאות הקרובה – כלי בידי הרשות השופטת המאפשר לה להחליט האם להיעתר לבקשת

נציגי המדינה ולנקוט שימוש בכלי המגנים על הדמוקרטיה. בבואו של שופט להחליט באם לאשר

שימוש באחד הכלים הללו עליו להתרשם כי : **א. נשקפת סכנה ודאית וברורה לביטחון המדינה**

כתוצאה מהמעשה אותו רוצים להגביל, ב. אין דרך אחרת למנוע סכנה זו.

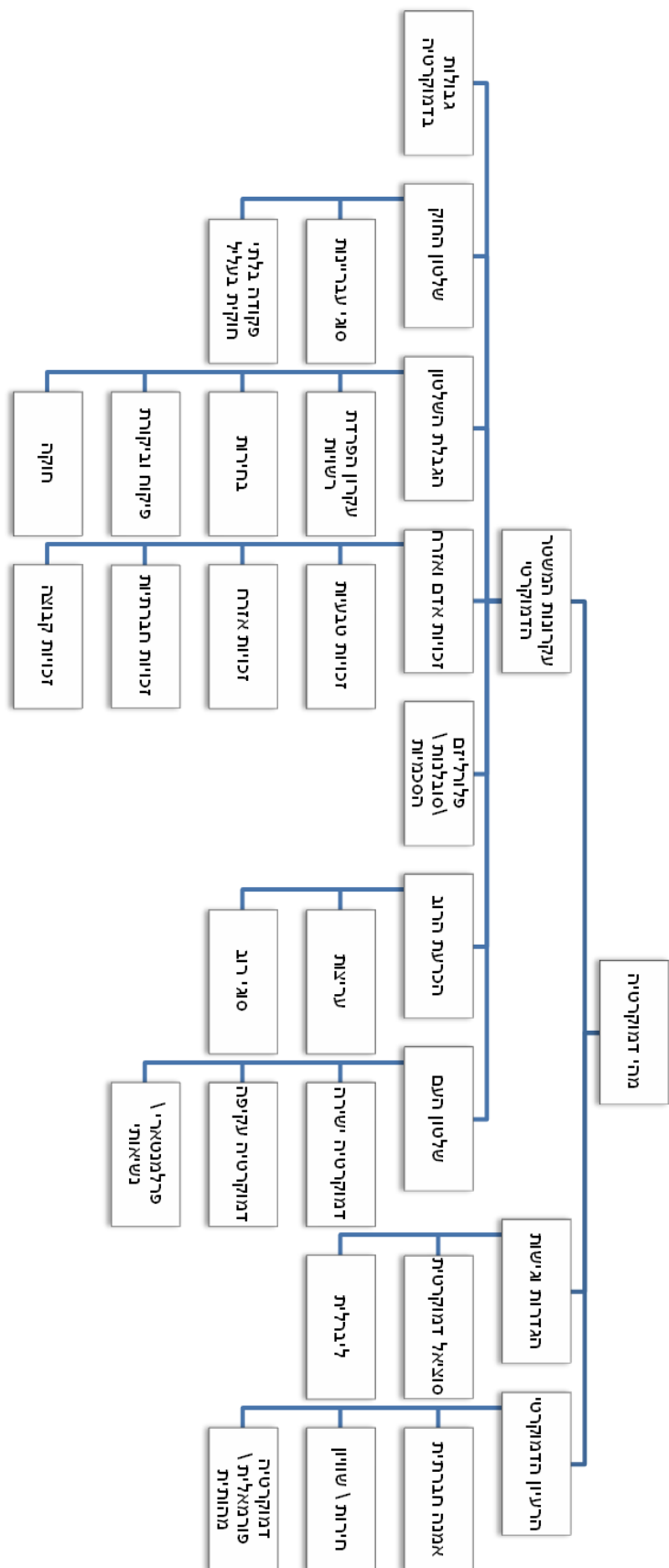
שאלות תרגול :

- לשירותי הביטחון של ישראל הגיע מידע על קבוצה קיצונית המתכוננת לעשות מעשים שיפגעו בביטחון המדינה. כדי למנוע פגיעה זו הורה שר הביטחון לעצור את מנהיגי הקבוצה בלי משפט למשך שישה חודשים, העצורים עתרו לבג"ץ בטענה שהמעצר אינו חוקי, אולם בג"ץ דחה את העתירה וקבע ששר הביטחון פעל בהתאם לסמכותו.
- ציין והצג את האמצעי ששר הביטחון הורה על הפעלתו. הסבר את תשובתך על פי הקטע.
- פעיל הימין אפרים חנציס, שהשב"כ הוציא נגדו צו מעצר מינהלי (לאחר שעסק בהתססת האוכלוסייה ביהודה ושומרון והפר צו הרחקה מהאזור), הובא לפי נשיאת בית המשפט המחוזי בירושלים לדיון שאמור היה לאשר את המעצר. אולם בסיום הדיון הוחלט בהסכמת הצדדים כי חנציס יעזוב את ישראל לשלושה חודשים, מה שימנע את הסכנה הנשקפת ממנו.
- ציין והצג את המבחן בו השתמשה השופטת על מנת לקבל את החלטתה. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

אתרי אינטרנט להעשרה —

חוק יסוד הכנסת —

<http://www.knesset.gov.il/elections16/heb/laws/yesod2.htm>

מדינת ישראל כמדינה יהודית

לאום ומדינות לאום

מטרות השיעור :

- הכרת ארבעת התנאים החייבים להתקיים יחדיו על מנת שתיכון מדינה ריבונית, הבנה כי כל אחד מהם הוא תנאי הכרחי לקיומה של מדינה ריבונית, אך אינו תנאי מספיק.
- הבחנה בשווה ובשונה בין המושג קבוצה אתנית והמושג לאום.
- הבנת המושגים "לאומיות אתנית" ו"לאומיות פוליטית".
- הבנת ההבדלים בין הגדרת מדינה כ"מדינת כלל אזרחיה" לבין הגדרת מדינה כ"מדינת לאום".
- הכרת דגמים שונים של מדינות הבחנה בין מדינות לאום שונות והבנה כי השוני בין המדינות נובע מהשוני בזהותן הלאומית של המדינות.

מושגים מרכזיים : מדינה ריבונית, לאום אתני, לאום פוליטי, מדינת לאום, מדינת כלל-אזרחיה, לאומיות.

מדינה – ארגון המפעיל שלטון עצמאי על אוכלוסייה המתגוררת בשטח מוגדר.

מכאן שבמדינה חייבים להתקיים בה ארבעה תנאים :

- **טריטוריה** – שטח מדינה הכולל את היבשה, המים והאוויר הנמצאים בגבולות המוגדרים של אותה המדינה. שטח המדינה אינו חייב להיות רציף.
- **אוכלוסייה** – אוכלוסיית המדינה מורכבת מציבור אזרחים וממיעוט קטן של תושבים שאינם אזרחים (תיירים, עובדים זרים), כל מדינה קובעת מי נחשב כאזרח, ומהן זכויותיו וחובותיו.
- **שלטון** – גוף השולט באמצעות מוסדותיו על הטריטוריה ועל האוכלוסייה.
- **עצמאות** – פירושה ריבונות, המדינה צריכה להיות חופשית להחליט כיצד לנהל את ענייני הפנים והחוץ שלה מבלי שתהיה כפופה למדינה אחרת.
- **הכרה בין לאומית** – רוב המדינות בעולם ירצו לכונן יחסים בין לאומיים עם מדינות אחרות וללא ההכרה בקיום המדינה המדינות לא יוכלו להתקיים בקהילה הבינלאומית.

קבוצה אתנית – קבוצה שלכל חבריה כמה יסודות משותפים שאינם פרי בחירה : מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, מנהגים ודת. קבוצה זו **אינה שואפת להגדרה עצמית**, אלא לשמר את היסודות המשותפים להם (למשל הדרוזים בישראל).

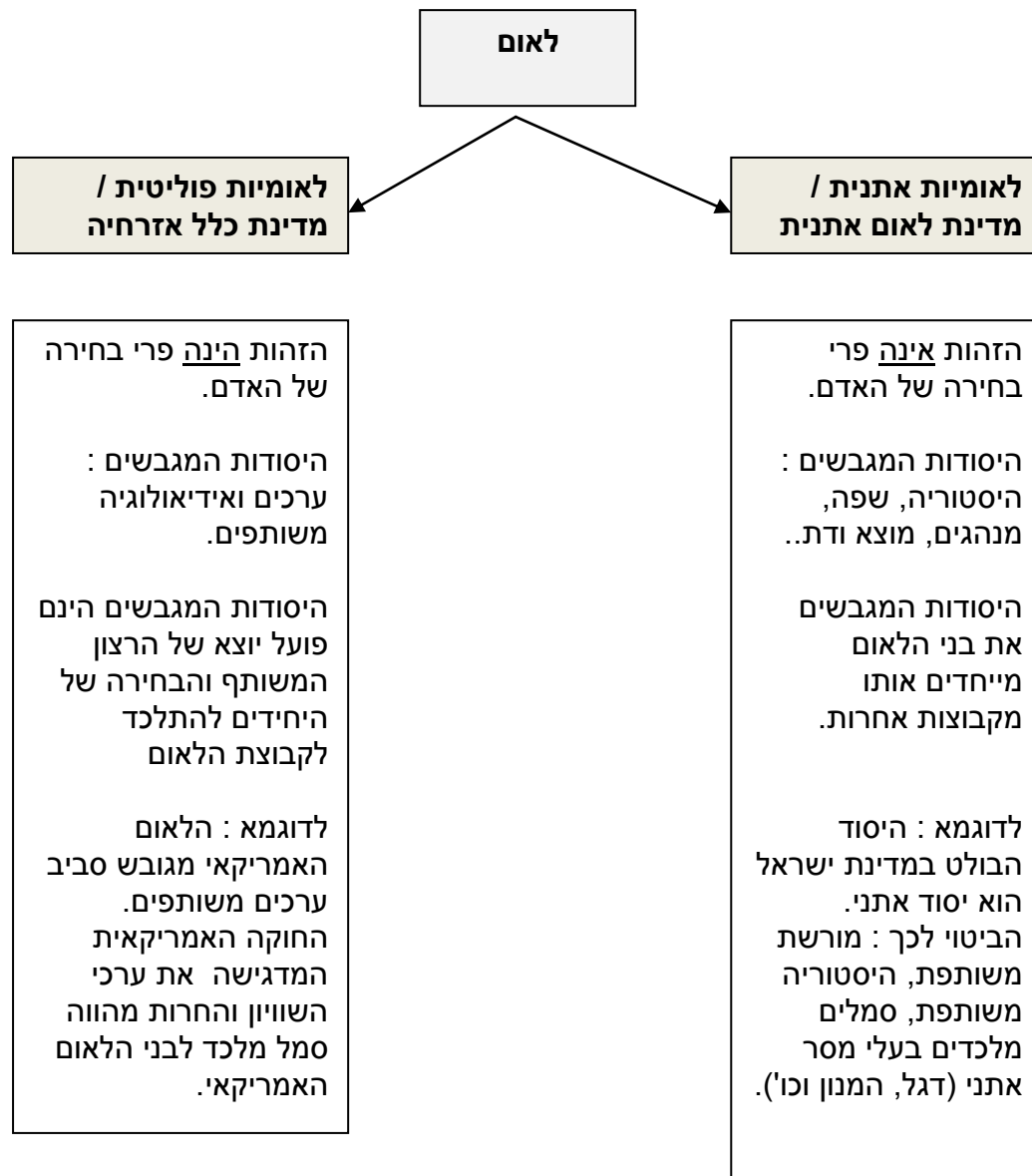
הגדרה עצמית – דרישה להכרה בינלאומית בזכותו של הלאום לעצמאות מדינית במסגרת מדינה משלו, בטריטוריה מסוימת.

ברגע שקבוצה אתנית מבקשת הגדרה עצמית, היא הופכת לקבוצת לאום.

קבוצת לאום – קבוצה חברתית בעלת זהות ומאפיינים משותפים(שפה, מוצא, תרבות, היסטוריה ולעיתים גם דת), **השואפים להגדרה עצמית** במסגרת של מדינה ריבונית ובזיקה לטריטוריה מסוימת, ושואפים או פועלים לשם כך.

מדינת לאום – מדינה המדגישה את היסודות האתניים בלאומיות, המדינה תהיה מזוהה עם קבוצה אתנית אחת המהווה את הלאום של המדינה. לדוגמא – מדינת ישראל מזוהה עם בני הלאום היהודי על אף שיש בה מיעוט לאומי ערבי, דרוזי וצ'רקסי.

ישנה הבחנה בין סוגי הלאומיות השונים -

סוגים של מדינות

סוג מדינה	מדינה הומוגנית	רוב לאומי עם קבוצות מיעוט של לאומים אחרים	דו לאומית	רב לאומית
מאפיינים	מדינה שכוללת בני לאום אחד ולעיתים יש בה קבוצות מיעוט קטנות ש"אין מורגשות".	מדינות לאום הכוללות רוב לאומי אחד וקבוצות מיעוט המיוצגות במוסדות הרשמיים.	מדינה שיש בה שני לאומים שונים, המיוצגים באופן שווה.	מדינה הכוללת מספר רב של לאומים. ולכולם זכויות שוות.
דוגמא	יפן/פורטוגל	קנדה : רוב קנדי ומיעוט צרפתי. ישראל : רוב יהודי ומיעוט ערבי.	בלגיה : עם וולוני דובר צרפתית, עם פלמי דובר הולנדית.	שווייץ : דוברי איטלקית, דוברי גרמנית, דוברי צרפתית דוברי רומאנש (רומית עתיקה).

הדומה בין מדינות הלאום הדמוקרטיות הוא שהזהות הלאומית שלהן משלבת בין יסודות פוליטיים ויסודות אתניים.

השונה הוא בדגש שנותנת כל מדינת לאום לכל אחד מיסודות אלו.

לאומיות אתנית ----- לאומיות פוליטית

ישראל, גרמניה, פולין ארה"ב, צרפת

מדינות הלאום השונות ממוקמות במקומות שונים על הציר האתני-פוליטי. בהתאם לאופן בו הן משלבות את היסודות הללו.

שאלות תרגול :

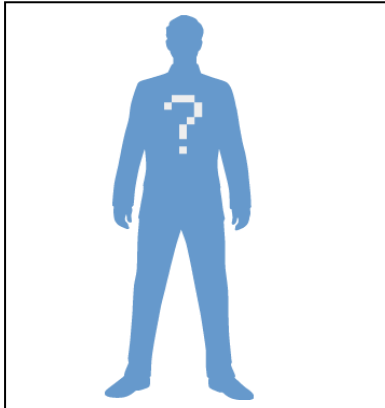
- טריטוריה היא תנאי הכרחי לריבונות, אך אין די בתנאי זה לקיומה של מדינה ריבונית. הסבר מדוע?
- בישראל, חוק שיפוט בתי הדין הרבניים מחייב את אזרחי המדינה היהודים להתחתן ולהתגרש בבתי דין רבניים. איזה יסוד בזהות הלאומית בא לידי ביטוי בחוק זה. נמק תשובתך.
- הסבר מהי מדינת לאום והצג הבדל אחד בין מדינת לאום ובין מדינת כלל אזרחיה.
- הסבר מהי קבוצה אתנית? הבא שני הבדלים בין קבוצה אתנית לבין לאום.
- ציין והצג את ארבעת התנאים לקיומה של מדינה ריבונית.

מאפייני זהות וסוגיית הזהות של אזרחי ישראל

מטרות השיעור :

- התלמידים יבינו שזהות היא מכלול של מרכיבים, חלקם מרכיבים שיוכים שהאדם "מביא" עמו מלידתו כמו : מוצא ומין. וחלקם נרכשים וניתנים לשינוי כמו : מקצוע, דת ואזרחות.
- התלמידים יזהו בזהותם של אזרחי ישראל את המרכיב האזרחי, המרכיב הלאומי והמרכיב הדתי.

מושגים מרכזים : זהות, מרכיבים שיוכים, מרכיבים נרכשים, זהות אזרחית, זהות לאומית, זהות אתנית, זהות דתית.

מהי זהות ?

מכלול של מרכיבים שבאמצעותם האדם מגדיר את עצמו.

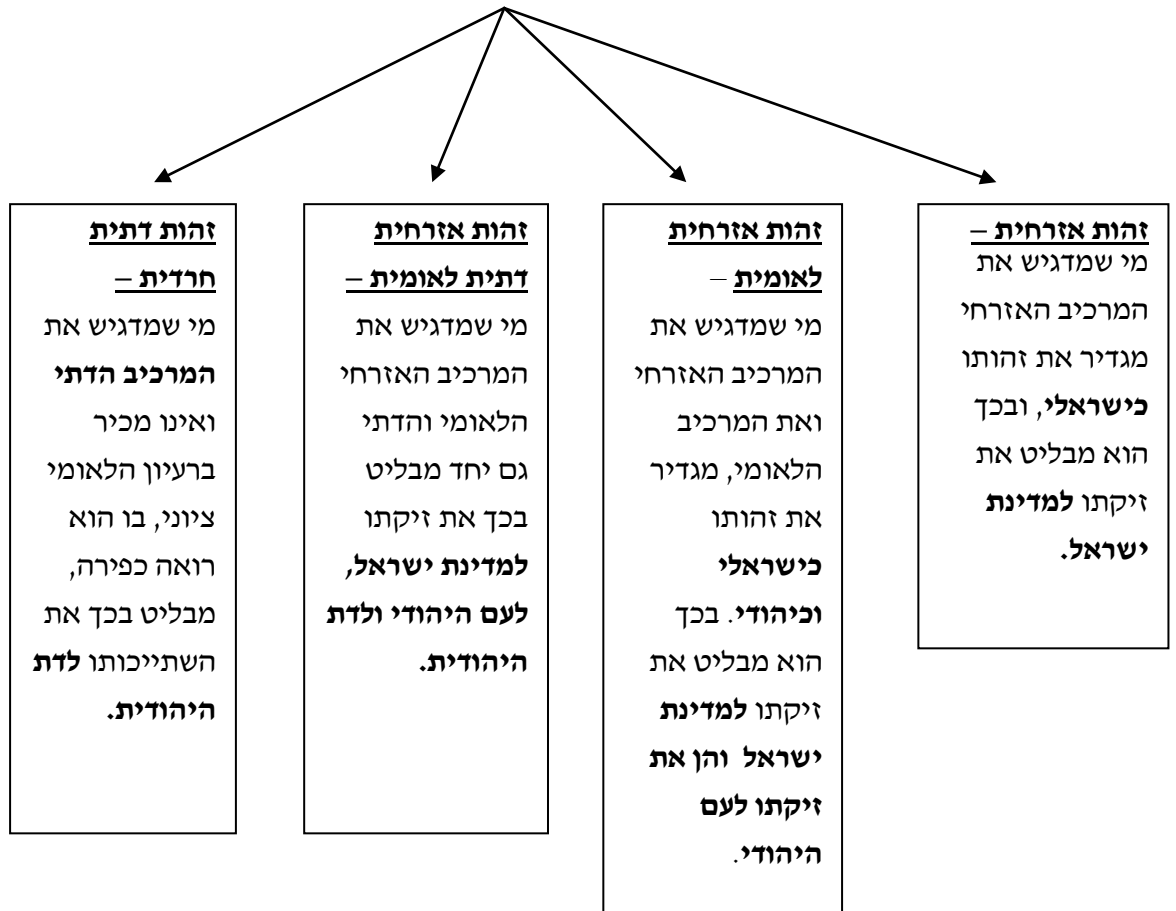
מרכיבי הזהות נחלקים לשניים :

<u>מרכיבים נרכשים</u>	<u>מרכיבים שיוכים</u>
מרכיבים נרכשים הם מרכיבים כמו : מקצוע, דת, אזרחות וארץ מגורים. מרכיבים נרכשים ניתנים לשינוי.	מרכיבים שיוכים הם מרכיבים השייכים לפרט מלידתו. הכוונה היא למרכיבים כמו : מין, עדה, צבע עור, מגדר, משפחה, ארץ לידה. מרכיבים שיוכים אינם ניתנים לשינוי.

דוגמאות להגדרות זהות המשלבות מרכיבים נרכשים ומרכיבים שיוכים

- **רופא ערבי ישראלי** : מדגיש את הזהות הנרכשת (מקצוע-רופא), הזהות הלאומית (ערבי-בן העם הערבי השוכן במזרח התיכון), והזהות האזרחית (ישראלי- אזרח מדינת ישראל).
- **מהנדס יהודי ישראלי דתי** – מדגיש את הזהות הנרכשת (מקצוע-מהנדס), הזהות הלאומית (יהודי-בן העם היהודי), הזהות האזרחית (ישראלי-אזרח מדינת ישראל), והזהות הדתית (דתי-שומר מצוות).

זהויות אזרחי ישראל היהודים

זהויות אזרחי ישראל הערבים

מבין האזרחים הערבים יש מי שידגישו בהגדרת זהותם כמה מרכיבים ויש מי שידגישו מרכיב אחד בלבד. למשל: ערבי ישראלי, ערבי פלסטיני, ערבי פלסטיני ישראלי.

זהויות אזרחי ישראל הדרוזים

שאלות תרגול :

- "אני מגדירה את עצמי כישראלית, רק ישראלית. אין לי צורך בתוספת יהודייה. לטענתי, יהודי סתם הוא ישראלי שבחסר. יש יהודים טובים מאוד בארצות הברית, באנגליה, צרפת, בשווייץ ובמקומות אחרים. הריבונות שלהם היא אנגלית או צרפתית או שווייצית, הכל לפי אזרחותם. הישראליות מוסיפה ליהודי את ריבונותו המיוחדת במדינה שהיהודים הם רוב בה. ריתמוס החיים, השפה, התרבות והאחריות הכוללת לכלל תושבי המדינה הם שלהם. בן המיעוט הערבי יכול לומר, אני ערבי ישראלי, כמו היהודי בבריטניה האומר, אני יהודי בריטי. "ישראל" היה אבי האומה, אנחנו אומרים עם ישראל, ארץ ישראל, תורת ישראל. לכן לישראליות יש משמעות מעוגנת בתרבות שלנו וכן משמעות מיוחדת של ריבונות".
- ציין והצג את הזהות של כותבת הקטע. הסבר תשובתך על פי הקטע.
- הצג את ההבדל בין מרכיבי זהות נרכשים למרכיבי זהות שיוכים.
- הצג את מרכיבי הזהות של אזרחי ישראל הערבים.
- ציין והצג את הגדרת הזהות של התומכים בגישת "מדינת התורה" ואת הגדרת הזהות של התומכים בגישת "מדינת כלל אזרחיה".
- "אני חשה קודם כל דרוזית, ורק אחר כך ישראלית". ציין והצג מה הם הזהויות של הדוברת.

- "אנחנו משפחה אחת", מצהיר מוחסיין אלסלאח, מדריך נוער ערבי, "ואנחנו נמצאים בין הפטיש והסדן. מצד אחד אנחנו נאמנים למדינה, ומצד שני לא נוכל לשבת בשקט כשאנו רואים ושומעים מה קורה עם אחינו שמעבר לקו הירוק". (הכותב הוא ערבי ישראלי)
- ציין והצג את הזהויות באות לידי ביטוי בקטע. הסבר תשובתך על פי הקטע.
- "אני חי בשני עולמות. מצד אחד אני יהודי דתי מאמין, מקיים מצוות ונשמע לרבנים, ומצד שני אני אזרח במדינה שמאפשרת תנועה של כלי רכב בשבת ומכירת מזון לא כשר בחנויות ברחוב הראשי, ורבים מאזרחיה אינם דתיים. הייתי רוצה לחיות במדינה שהיא בעלת צביון יהודי: מדינה יהודית שבא מתבטאים האמונה ואורח החיים היהודי".
- ציין והצג את הזהויות של אדם זה. הסבר תשובתך על פי הקטע.

מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית

מטרות השיעור :

- הבנה כי מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית באים לידי ביטוי בסמלים, במוסדות ובחקיקה ומשקפים את הגישות השונות בסוגיה מהי מדינה יהודית.
- הכרת החוקים והמוסדות המבטאים את אופייה היהודי של מדינת ישראל.
- הכרת הקושי של האזרחים הלא יהודים בישראל להזדהות עם סמלי המדינה.

מושגים מרכזיים : סמלי המדינה (הדגל, ההמנון, סמל המדינה), הכנסת, הרבנות הראשית, בתי דין רבנים, משרד הקליטה, הסוכנות היהודית, קק"ל, חוק שעות עבודה ומנוחה, חוק איסור גידול חזיר, חוק חג המצות.

סמלי המדינה – ביטוי למדינה יהודית

סמלי מדינה מייצגים את הערכים והמורשת של המדינה, כך הם מסייעים באיחוד וליכוד בני האומה. לדוגמה, פסל החירות של ארה"ב מייצג את ערכי החופש השוויון והצדק העומדים בבסיסה של ארה"ב.

בישראל סמלי המדינה, הדגל, ההמנון וסמל המדינה מקורם במורשת היהודית.

הדגל

דגל מדינת ישראל הוא הדגל בה השתמשה התנועה הציונית. צבעי הדגל כחול ולבן, נקבעו על פי צבעי הטלית. מגן הדוד המסומן במרכז הדגל הוא סמל יהודי עתיק מימי דוד המלך. הרקע הלבן בדגל, מסמל את הצבע הלבן של בגדי הכהן הגדול בבואו לעבוד בבית המקדש ביום הכיפורים.

המנון המדינה – "התקווה"

רעיון "ההמנון הלאומי" (National Anthem) – נוצר במאה ה-18, קבוצות שונות גייסו את ההמנון ככלי לגיבוש הזהות החברתית-לאומית שלהן. זהו שיר שבו דברי השבח וההלל אינם מופנים לאל, למלך או לגיבור – אלא מבטאים חברה המזדהה עם הנאמר בשיר. במאה ה-19 נולד והבשיל רעיון ההמנון הלאומי – שיר אחד שירכז את תמצית נשמתה של האומה. ההמנון הלאומי הפך לסמל של מדינה, קבוצה או תנועה. ההמנונים הפכו חלק מסמלי המדינה הריבונית.

ומה בישראל?

המנון המדינה הוא "התקווה" – ההמנון של התנועה הציונית. הוא נכתב על ידי נפתלי הרץ אימבר.

ההמנון מבטא את רצון העם היהודי לשוב לארץ ישראל ואת הציפייה לעצמאות בארץ ישראל. שם ההמנון "התקווה" בא לציין את העובדה שבכל מקום בעולם בו נמצאו היהודים, הם תמיד שמרו על קשר עם ארץ ישראל והתפללו לכיוון ירושלים.

בטקס הכרזת המדינה בשנת 1948 כיכבה "התקווה" – היא הושרה בתחילת האסיפה, נוגנה בסופה ושודרה לרחבי העולם ב"קול ישראל" אכן, אימבר לא הוכר כמשורר, אבל שירו "תקוותנו" הפך ל"התקווה", המנון לאומי, לאחר שקוצר לשני בתים ומספר מילים בו הוחלפו. גלגולו של חוק "הדגל, הסמל והמנון המדינה"

- בשנת 1983 נדחתה הצעת חוק להפוך את "התקווה" להמנון הרשמי של מדינת ישראל. שנים רבות נמנעה כנסת ישראל מלהכריז חוקית על "התקווה" כהמנון המדינה, מתוך התחשבות במיעוטים הלא-יהודיים עבורם "נפש יהודי הומייה" היא אמירה מנוכרת.
- בשנת 1994 נכתב ב"חוק הכנסת" כי טקס ישיבת הפתיחה של הכנסת יינעל בשירת "התקווה". כך מצאה "התקווה" את דרכה אל חוקי מדינת ישראל בדרך אגב.
- רק בשנת 2004 הועבר תיקון ל"חוק הדגל, הסמל והמנון המדינה", המגדיר את "התקווה" כהמנון הרשמי והקבוע של מדינת ישראל (126 שנים לאחר כתיבתה!).
- בגלל חילוקי דעות בקרב אזרחי ישראל, בעיקר הקושי של אזרחי ישראל הלא יהודים להזדהות עם מילות "התקווה" הוצע מספר פעמים לשנות את ההמנון. אזרחיה היהודים של מדינת ישראל רואים בהמנון ביטוי לכמיהתו של העם היהודי מזה דורות להקים מדינה יהודית בארץ ישראל ורואים בו סמל המבטא תקווה זו. אך ההמנון איננו משקף את זהותם של אזרחי ישראל הלא-יהודים: הערבים, הדרוזים הבדווים, הצ'רקסים והאחרים.

עוד הונחה על שולחן הכנסת הצעת חוק שלא אושרה להעניש את הפוגעים בכבוד ההמנון – את אלה שאינם מכבדים את המנגינה והמילים ואפילו מבזים אותן: אזרחים שאינם עומדים עם הישמע ההמנון.

סמל המדינה – מנורה וענפי זית

במרכז סמל המדינה נמצאת מנורת בית המקדש, בעלת שבעת הקנים, שנלקחה לאחר חורבן בית המקדש על ידי הרומאים.

דגם מנורה נלקח משער טיטוס שברומא.

המנורה נקבעה כסמלה של מדינת ישראל מכיוון שהיא מסמלת את התקווה והרצון לבניית בית המקדש.

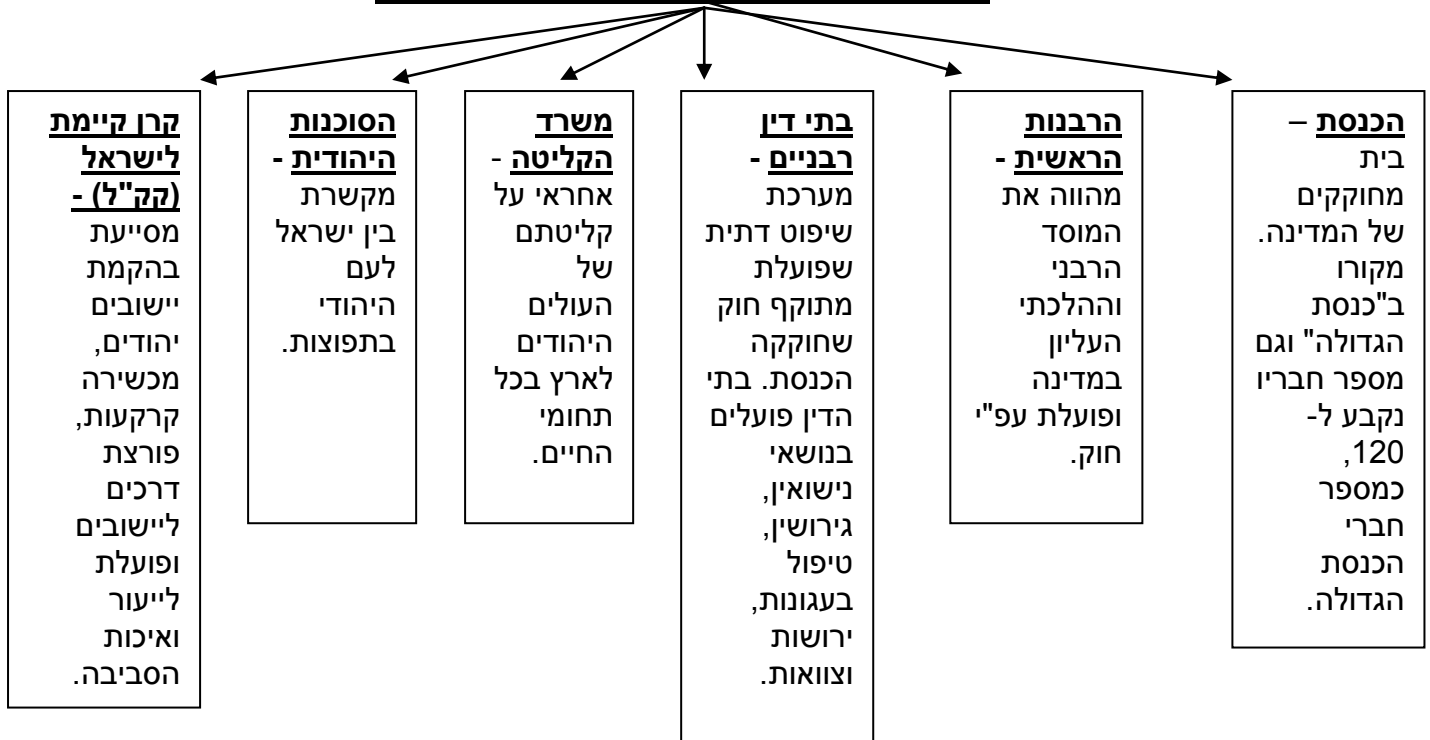

מגן דוד.
 טלית.

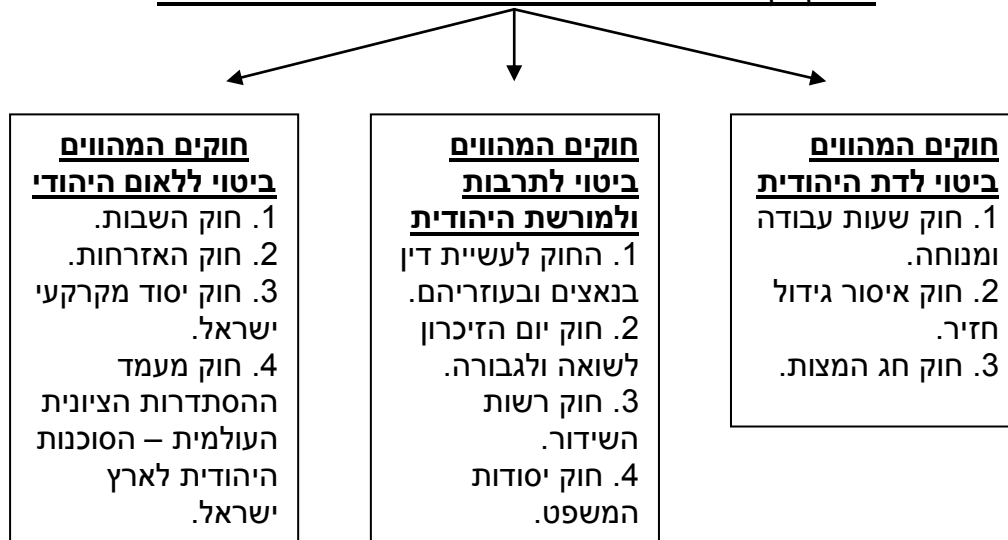
מנורת
 בית
 המקדש.
 "ישראל"

"נפש
 יהודי
 הומיה"

מוסדות המדינה - ביטוי למדינה יהודית

החקיקה במדינת ישראל- ביטוי למדינה יהודית

החקיקה במדינת ישראל – ביטוי למדינה יהודית

א. חוקים המהווים ביטוי לדת היהודית –

- **חוק שעות עבודה ומנוחה 1951** – חוק המגדיר את יום המנוחה השבועי עבור האוכלוסייה היהודית, יום השבת.
אסור למעסיק להעסיק יהודי ביום זה. ובמידה שכן, עליו לשלם לו יותר כסף.
בצורה זו המדינה לא מעודדת העסקת יהודים ביום השבת.
- **חוק איסור גידול חזיר (חוק החזיר) 1962** – חוק האוסר על גידול, החזק ושחיטה של חזיר למאכל.
ההוראה אינה חלה על ישובים ערבים והחזקה של חזירים בגני חיות ומוסדות מחקר.
החוק נחקק בשל היותו של חזיר חייה טמאה ואסור למאכל בדת היהודית.
- **חוק חג המצות (חוק החמץ) 1986** – חוק החל בחג פסח ואוסר על בעל עסק להציג בפומבי מוצר חמץ למכירה.
האיסור לא חל ביישוב שרוב תושביו לא יהודיים וברובע בו מרבית התושבים לא יהודיים. החוק נחקק בשל איסור אכילת חמץ בחג הפסח היהודי.

ב. חוקים המהווים ביטוי לתרבות למורשת היהודית –

- **חוק רשות השידור 1965** – חוק המגדיר את תפקידי רשות השידור הממלכתית: חיזוק הקשר עם המורשת היהודית וערכיה ולהעמיק את ידיעתה. לשקף את חי המדינה, מאבקה, יצירתה והישגיה.
- **חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה 1959** – חוק הקובע את היום שיוקדש לזכר היהודים שנרצחו בשואה. במהלך היום נערכים טקסים ברחבי הארץ, מושמעת צפירת דומיה בת שתי דקות, דגלים מעל בנייני ציבור מורדים לחצי התורן.
- **חוק יסודות המשפט 1980** – חוק הקובע את הדרך בה מחויב בית המשפט לפסוק בשאלה העומדת בפניו ואינה ניתנת להכרעה ברורה לפי החוק הקיים, או תקדימים משפטיים. החוק מעניק מעמד מיוחד ל"עקרונות החירות, הצדק והשלום של מורשת ישראל" כמקור לפסיקה במקרים אלה.

ג. חוקים המהווים ביטוי ללאום היהודי –

- **חוק השבות 1950** – מהווה את הביטוי החוקי המרכזי להיותה של מדינת ישראל מדינת העם היהודי. החוק מעניק לכל יהודי בעולם את הזכות לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה (בהתאם לחוק האזרחות, תעודת עולה מזכה מיידית בתעודת זהות ישראלית) התיקון לחוק משנת 1970 קובע כי רשאי לעלות לארץ ישראל גם מי שאחד מסביו היה יהודי, מי שבן זוגו הוא יהודי, או מי שבן זוגו הוא בנו או נכדו של יהודי.
- **חוק האזרחות 1952** – חוק שקבע מהם התנאים לקבלת מעמד האזרחות במדינת ישראל. מכיוון שמדינת ישראל מוגדרת כמדינת לאום יהודית, והנהגתה רואה צורך בשמירה על רוב יהודי במדינה. נקבע בחוק כי האזרחות מועברת מאב לבן ללא קשר למקום הלידה.
- **חוק יסוד מקרקעי ישראל 1960** – מבטיח שהבעלות על נכסי המקרקעין של מדינת ישראל תישאר בידי המדינה. בכך שומר החוק על הבעלות היהודית של שטחי המדינה.

ההשלכות של היות מדינת ישראל מדינת לאום יהודית על האזרחים הלא יהודים בישראל –

תושבי ישראל הלא יהודים חשים לעיתים כי מדינת ישראל אינה מדינתם, זאת לאור הגדרתה כמדינה יהודית. חוקים כחוק השבות המפלים יהודים לטובה וזאת משום שהוא מעניק לכל יהודי זכות להגירה ולהתאזרחות. כמו כן ישנם מוסדות מדינה המיועדים אך ורק ליהודים, כגון הסוכנות היהודית המופקדת על הקשרים בין מדינת ישראל לפזורה היהודית. יוצא מכך כי כספי מדינה מוכוונים לשמירה על קשר עם יהודי התפוצות. מכאן ישנה הגברה של תחושת אי השוויון שחשים האזרחים הלא יהודים וכי מדינת ישראל אינה מדינתם.

שאלות תרגול :

- הציגו שני סמלים של מדינת ישראל, כיצד הם מבטאים את היותה של המדינה מדינה יהודית.
- ציין והצג שני חוקים המחזקים את המורשת היהודית ואת הלאום היהודי.
- הסבר מדוע נשמעים קולות לשנות את מילות ההמנון בטענה כי אין הוא נכון במדינה דמוקרטית.
- ציין והצג שלושה מוסדות של מדינת ישראל אשר תושביה הלא יהודים של מדינת ישראל יוכלו לטעון כי אינם מייצגים אותם.

נושאי אשכול

השקפות וגישות לאופייה של מדינת ישראל

מטרות השיעור :

- הכרה והבנה כי קיימות תפיסות שונות להגדרה מהי יהדות.
- הכרה והבנה כי קיימות תפיסות שונות ביהדות ביחס לדמוקרטיה.
- הכרה והבנה כי ישנם ערכים יהודיים העשויים להתנגש עם עקרונות הדמוקרטיה וישנם ערכים יהודיים העולים בקנה אחד עם הערכים הדמוקרטיים.
- הכרה והבנה כי קיים קשר בין תפיסתם של אנשים שונים את הדמוקרטיה ותפיסתם את היהדות לבין עמדתם לגבי מידת היכולת לשלב בין יהדות ודמוקרטיה.
- הבנה כי על אף הקמת מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית לא כל אזרחיה מפרשים את המושג "יהודית" באותו אופן.
- הבנה כי בישראל קיימות גישות שונות להגדרתה של מדינת ישראל. וכי כל הגישות הינן לגיטימיות.
- הבנה כי וויכוח זה יוצר מתחים ובעיות בין החברה הדתית לבין החברה החילונית והמסורתית.
- הכרת ששת הגישות השונות למדינת ישראל על הדמיון והשוני ביניהן.

מושגים מרכזיים : יהדות, דמוקרטיה, מדינת התורה, מדינה דתית לאומית, מדינת לאום יהודית, תרבותית, מדינת העם היהודי, מדינת היהודים, מדינת כל אזרחיה.

בין יהדות לדמוקרטיה

מהי דמוקרטיה?

זוהי צורת שלטון שבה האדם וזכויותיו עומדים במרכז. העם הוא הריבון ; הוא מקור הסמכות השלטונית.

מהי יהדות?

ביהדות תפיסות שונות לגבי עצם הגדרתה ומהותה.

מצד אחד של הקשת, נמצאות ההשקפות האורתודוקסיות המסורתיות , לגביהן עיקרה של היהדות הוא הדת היהודית. שהיא מערכת של אמונות, ערכים ודעות שבסיסה היא אמונה באל אחד, שמכוח ציווי קיים קוד התנהגות מחייב שהיא ההלכה.

בצד השני של הקשת נמצאות השקפות חילוניות, הרואות ביהדות תרבות, מערכת של ערכים, המבוססת על מקורות דתיים, תרבות המשפיעה על תפיסת העולם, על היצירה הרוחנית ועל אורח החיים אולם אין בה כל מחויבות לקיום מצוות.

בתוך נמצאות תפיסות נוספות. חלקן תופסות את ההלכה בצורה אחרת מהתפיסה האורתודוקסית המסורתית (קונסרבטיבים, רפורמים)², תפיסות נוספות מדגישות את הרכיב הלאומי בנוסף לרכיב הדתי ביהדות ורואות את היהדות בראש ובראשונה כלאומיות המתבססת על מכלול של ערכים, היונקים מתוך הדת וההיסטוריה היהודית.

² על פי התפיסה הקונסרבטיבית : היהדות מבוססת על אמונה באל וקבלת עול ההלכה אלא שההלכה היא דינמית ומאפשרת התאמה של המצוות לחיים המודרניים תוך התבססות על פרשנויות קדומות...
על פי התפיסה הרפורמית : היהדות בבסיסה היא אמונה דתית באל ובתורתו אולם ההלכה אינה מחייבת. היא ניתנת לשינויים על פי השינויים החלים בחיי בני האדם במהלך הדורות תוך שילוב ערכים אוניברסאליים והומניסטיים.

התפיסות השונות בציבור בישראל לגבי שאלת היותה של המדינה "יהודית ודמוקרטית" נגזרות מהשילוב בין ההגדרות השונות שנותנים אנשים שונים לכל אחד משני המושגים.

להלן יוצגו עמדות שונות, על רצף מעמדות הרואות התנגשות בין יהדות לדמוקרטיה עד לעמדות הרואות הסכמה/ השלמה ביניהן.

1. עמדות הרואות התנגשות בין יהדות לדמוקרטיה :

מאפיינת אנשים בעלי תפיסה חילונית של היהדות ותפיסה מהותית של הדמוקרטיה. עמדה כזו מנמקת את ההתנגשות בכך שבדת היהודית, כמו בכל דת הריבון הוא האל ועל כן משפט האל ומצוות ההלכה הם ערכים עליונים, ואילו בדמוקרטיה הריבונות ניתנה לעם, והערכים והעקרונות נקבעים על ידי בני האדם שהם האדונים לגורלם.

כמו כן יש התנגשות בכך שעקרונות דמוקרטיים, כמו: פלורליזם וסובלנות סותרים את עולם ההלכה שאינו מכיר בלגיטימיות של מגוון דעות, מגוון דעות שאינן מקבלות את ההלכה כמסגרת המחייבת. ואילו הדמוקרטיה מכבדת ומאפשרת חופש דת וחופש מדת.

מצד השני של הסקאלה בעולם היהודי, עמדה כזו של התנגשות מאפיינת אנשים שיש להם תפיסה יהודית-דתית אורתודוקסית/חרדית מובהקת. גישתם הדתית אינה מכירה ואינה רואה בחיוב את הדמוקרטיה, ורואה בדמוקרטיה סממן מודרני/אוניברסאלי הסותר את עיקרי היהדות.

2. עמדות הרואות התנגשות רעיונית בין יהדות לבין הדמוקרטיה הליברלית, אך מקבלות את כללי המשחק הפורמאליים של הדמוקרטיה-

תפיסה אורתודוקסית - רואה התנגשות בין התפיסה של הדמוקרטיה הליברלית, המדגישה את הפרט ואת שיח הזכויות (דמוקרטיה מהותית) לבין התפיסה היהודית המדגישה את מרותו של האל על האדם.

תפיסה זו רואה הבדל מהותי בין התפיסה היהודית הערכית לבין התפיסה הדמוקרטית הליברלית, שמציבה את האדם במרכז, אולם מקבלת את הדמוקרטיה כצורת משטר (הדמוקרטיה הפורמאלית) ולכן מקבלת את העקרונות הבסיסיים של צורת השלטון הדמוקרטית, דמוקרטיה כצורת שלטון, כמו: הכרעת רוב וריבונות העם.

3. עמדות הרואות ערכים מהותיים משותפים בין יהדות לדמוקרטיה, לצד ערכים מהותיים שיש בהם התנגשות:

תפיסה זו טוענת שישנם ערכים משותפים ליהדות ולדמוקרטיה כמו: הצורך של המנהיג לזכות בהסכמת הציבור. והענקת לגיטימציה לעקרונות הדמוקרטיה וגם לערכים כמו זכויות האדם, חירות הפרט ושוויון זכויות כולל שוויון לנשים (דמוקרטיה מהותית).

מאידך ישנה התנגשות ערכית עם ערכים אחרים. למשל הרב קוק לא הכיר בזכותן השווה של נשים להשתתף בחיים הפוליטיים.

שתי העמדות מדברים על הכרה בריבונות האל.

4. עמדות הרואות השלמה בין יהדות לדמוקרטיה, גם מובן / במשמעות המהותית וגם מובן / במשמעות הפורמאלי-

תפיסה זו טוענת שלא רק שאין התנגשות, אלא שישנם יסודות דמוקרטיים היונקים מתוך התפיסה היהודית, כמו: ערך האדם. ראית האדם כנזר הבריאה מקורה בתפיסה היהודית שכל אדם נברא בצלם³. עקרונות כמו פלורליזם, אמנה חברתית, שלטון החוק, מצויים ביהדות. ולכן בודאי יכולה היהדות לשכון בשלום עם הדמוקרטיה. כמו כן יש הטוענים שאין התנגשות בין ריבונות האל ביהדות לריבונות דמוקרטית כיון שהאל מעניק ריבונות לבני האדם לקבל החלטה בכך שאדם נברא כיצור תבוני ניתנת לו האפשרות לקבוע הסדרים ונורמות שאינן אלוקיות, על פני כדור הארץ.

³ ויברא אלוקים את האדם בצלמו בצלם אלוקים ברא אותו ונקבה ברא אותם" בראשית א', כז')

השקפות וגישות לאופייה של ישראל

גישה היא השקפת עולם של פרטים המזדהים עם קבוצה מסוימת ושרצונם הוא לממש את השקפת עולמם בציבוריות / בחברה.

לדוגמא – החיים בקיבוץ ביטאו בעבר גישה של שוויוניות, שיתופיות לעומת החיים בעיר המבטאים בין היתר מימוש השקפת עולם או רצון לחירות כלכלית, יוזמה אישית, אינדיבידואליות.

ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948 הכרזת העצמאות

".....אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל".

מדינת ישראל הוקמה כמדינה יהודית ודמוקרטית. אולם לא כל אזרחי ישראל מפרשים את המושג מדינה יהודית באותו אופן.

בחברה הישראלית **גישות שונות** להגדרתה של מדינת ישראל ובדבר השאלה מה משמעות המושג מדינה יהודית. **כל הגישות לגיטימיות.**

גישות למדינת ישראל	
ישראל כדמוקרטיה	ישראל כמדינה יהודית

מכיוון שיש הגדרות שונות למדינה היהודית, קיים ויכוח בחברה הישראלית באשר להגדרה הרצויה. ויכוח זה יוצר מתחים ובעיות בין החברה הדתית לבין החברה החילונית והמסורתית.

ההבדלים בין הגישות נעוצים בדגשים השונים הניתנים לשלושת המרכיבים את הזהות הלאומית של אזרחי המדינה היהודית: יהדות, ציונות, דמוקרטיה.

הגישות למדינת ישראל

<u>רעיון מרכזי</u>	<u>מדינת התורה</u>	<u>מדינה דתית לאומית</u>	<u>מדינת לאום יהודית תרבותית</u>	<u>מדינת העם היהודי</u>	<u>מדינת היהודים</u>	<u>כלל אזרחיה</u>
קיימת מחויבות להלכה ולקיום מצוותיה, ברשות היחיד והרבים	החיים בישראל ברשות הרבים צריכים להתבסס על ההלכה בנושאים כגון: שבת, כשרות. בביתו יוכל כל אדם לנהוג כרצונו.	המדינה שמה דגש על מורשת ישראל ומנסה לשלב בין ערכים יהודיים ואוניברסאליים. כל אדם בישראל יבחר את הערכים על פיהם יחיה.	המדינה שמה דגש על שמירת הקשר עם התפוצות, זאת משום שישראל שייכת לכל היהודים בעולם.	המדינה שמה דגש על השגת רוב יהודי בישראל, אופייה היהודי של המדינה יקבע על ידי הרוב שיחיה בישראל.	מוצא משותף.	מדינה בה הזהות הלאומית היא פוליטית. לא ציונית, לא יהודית, לא דתית.
<u>יסוד לאומי אתני</u>	יסוד הדת.	יסוד הדת.	יסודות היסטוריה ותרבות ומורשת.	מוצא משותף	מוצא משותף.	—
<u>שלטון</u>	לא דמוקרטית – שלטון האל	דמוקרטית – ניסיון לשלב בין המדינה לדת היהודית	דמוקרטית-שמירה על הדומיננטיות של הלאום היהודי	דמוקרטית – לאומיות אתנית, שמירה על הדומיננטיות של הלאום היהודי	דמוקרטית, לאומיות אתנית.	דמוקרטית – לאומיות פוליטית.
<u>חוקי המדינה</u>	החוקים בישראל מתבססים על ההלכה, הנהגת המדינה היא הנהגה דתית.	החוקים בישראל יתבססו על עקרונות המשפט העברי ועל עקרונות הדמוקרטיה.	המדינה תנהג על פי עקרונות הדמוקרטיה.	חוקי המדינה מבטאים את המחויבות בין היהודים הגרים בארץ ישראל לעם היהודי בחו"ל (חוק השבות). המדינה תנהג על פי עקרונות הדמוקרטיה.	המדינה תנהג על פי עקרונות הדמוקרטיה.	אוטונומיה תרבותית לכל קבוצות הלאום, המדינה תנהג על פי עקרונות הדמוקרטיה.
<u>ציונות</u>	לא ציונית	ציונית	ציונית	ציונית	ציונית	לא ציונית
<u>דת</u>	דתית-חרדית	דתית	חילונית	חילונית	חילונית	אין התייחסות למרכיב הדת.
<u>הרוב במדינה</u>	רוב יהודי	רוב יהודי	רוב יהודי	רוב יהודי	רוב יהודי	אין עדיפות לרוב כלשהו.

בבחירת הבגרות תדרשו לזהות אחת או יותר מ-6 הגישות למדינת ישראל ובמידת הצורך, אף להשוות בין מאפייניהן. כאשר אתם מסבירים את הגישה, עליכם לעשות שימוש במאפיין עיקרי אחד, ובשני מאפיינים נלווים.

שאלות תרגול :

- הצג את הדמוקרטיה כהשקפת עולם-כאורח חיים.
הסבר גישה אחת הקיימת ביהדות כלפי דמוקרטיה כאורח חיים.
- הצג את משמעות הדמוקרטיה כצורת ממשל.
הסבר את אחת התפיסות ביהדות כלפי הדמוקרטיה כצורת ממשל.
- הרבנות הראשית מרוצה מהעובדה, כי בטרמינל 2000 מרבית בתי העסק מצוידים בתעודת כשרות, בטרמינל הישן המסעדות לא היו כשרות וזה היה מצב בלתי נסבל. הרי מדובר בשער הכניסה למדינת ישראל, ב"מזווה הלאומית".
- ציין והצג איזו גישה יהודית למדינת ישראל באה לידי ביטוי בקטע?
- אחת הקהילות היהודיות בעולם ערכה מגבית לגיוס תרומות. בכסף שנאסף הוקם ארגון שפועל בישראל בתחומים חברתיים שונים, כמו הכשרת מנהיגות צעירה, שיקום שכונות, קידום החינוך ועוד.
- ציין והצג את הגישה למדינת ישראל כמדינה יהודית, שבאה לידי ביטוי במעשה זה.
הסבר כיצד הגישה באה לידי ביטוי בקטע.
- מפלגה מסוימת בכנסת לא התנגדה לחוק בתי הדין הרבנים (חוק המגדיר את סמכותם ומעמדם של בתי הדין הרבנים בישראל). אולם המפלגה הזו מתנגדת באופן קבוע לשילוב המשפט העברי בחקיקה בכנסת.
- ציין והצג איזו גישה יהודית למדינת ישראל תומכת המפלגה המתוארת?
- תוכנית ההתנתקות מעוררת ויכוח ציבורי. באחד הדיונים התבטא חבר כנסת מהמפד"ל: לא ייתכן שנמסור חבל ארץ ששייך לארץ ישראל השלמה, נחלת אבות השייכת לנו עוד מימי התנ"ך. ארץ הקודש היא הארץ שבה קבורים אבותינו, שעליה נלחמו בחירוף נפש. כל אדם צריך להרגיש בימים אלה פגיעה בשורשים העמוקים ביותר של העם היהודי. אני רואה את ההתנגדות להתנתקות כקיום מצווה דתית.
חבר כנסת אחד, מסיעת יחד, תקף אותו ואמר: "אנחנו מדינת ישראל. כישראלים צריכים לעמוד לנגד עינינו ערכים משותפים כמו שמירה על הדמוקרטיה וכינון שלום עם שכנינו. מזמן כבר לא מאחדים אותנו סממנים דתיים או לאומיים. יש לשאוף לחיזוק הישראליות – זו שאינה מזוהה עם קבוצה זו או אחרת, זו שיוצרת שוויון בין כולם.
- ציין והצג את הגישה לאופייה היהודי הרצוי של מדינת ישראל הבאה לידי ביטוי בקטע בדבריו של חבר הכנסת מהמפד"ל. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.
- ציין והצג את הגישה לאופייה היהודי הרצוי של מדינת ישראל הבאה לידי ביטוי בקטע בדבריו של חבר הכנסת מתנועת יחד. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.

מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות

מטרות השיעור :

- הבנה כי בהכרזת העצמאות נקבע כי מדינת ישראל היא מדינת העם היהודי, גם אלו החיים מחוץ למדינה ואינם אזרחי המדינה.
- הבנת חשיבות חוק השבות שמקורו בהכרזת העצמאות, חוק המבטא את ההכרה בזכותו של כל יהודי לעלות לארץ ישראל.
- הכרת המסגרות המשותפות המעוגנות בחוק למדינת ישראל וליהודי התפוצות.
- הכרת הזרמים הדתיים שאליהם משתייכים היהודים בארה"ב. הכרת השונה והדומה בזרמים ויחסם אל מדינת ישראל.
- הבחנה בין מרכיבי הזהות של היהודים החיים בתפוצות – זהות אזרחית, זהות לאומית וזהות דתית. הבנה כי מרכיבי זהות אלה משפיעים על זיקתם של יהודי התפוצות למדינת ישראל ועל יחסם אליה.
- התלמידים יכירו את האבחנה בין מעגלים שונים של זהות יהודית בתפוצות, על פי ההגדרות "יהודי ליבה" לעומת "זכאי חוק השבות", ויבינו שמרכיבי זהות אלה משפיעים על זיקתם של יהודי התפוצות למדינת ישראל ועל יחסם אליה.
- התלמידים יכירו את המגמות החדשות בדמוגרפיה של העם היהודי בתפוצות.
- הבנת יחסי הגומלין בין מדינת ישראל ליהודי התפוצות.

מושגים מרכזיים : יהודי ליבה, חוק השבות, הסוכנות היהודית, ההסתדרות הציונית הלאומית, תפוצה, זרמים דתיים אצל היהודים בתפוצות (אורתודוקסים, רפורמים, קונסרבטיבים).

את הקשר בין המדינה ליהודי התפוצות אפשר לראות כבר מימיה הראשונים של המדינה בהכרזת העצמאות ובחוק השבות (1950).

הכרזת העצמאות

"השואה, שהתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליוני יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות זכויות בתוך משפחת העמים.

...זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

...מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות.

...אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו

במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל."

על מנת לממש את הנאמר בהכרזת העצמאות, נחקק בשנת 1950 חוק השבות. חוק זה בא לקבוע

בחוק את שנאמר במגילת העצמאות.

חוק השבות

נחקק ב-1950 ומהווה את הביטוי החוקי המרכזי להיותה של מדינת ישראל מדינת העם היהודי. החוק מעניק לכל יהודי בעולם את הזכות לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה (בהתאם לחוק האזרחות, תעודת עולה מזכה מיידית בתעודת זהות ישראלית).

סעיף 1 לחוק השבות - כל יהודי זכאי לעלות ארצה.

בחוק יש סעיף מגביל המאפשר לשר הפנים למנוע את עלייתם לישראל של יהודים בעלי עבר פלילי העלולים לסכן את שלום הציבור או את בטחון המדינה, יהודים חולים העלולים לסכן את בריאות הציבור או יהודים שפעלו נגד העם היהודי.

מכיוון שלא נקבעה ההגדרה ל"יהודי" כך נוצרו בעיות לאנשים שרצו להירשם כיהודים. שתי עתירות מרכזיות שהוגשו לבג"ץ בנושא :

1. **בבג"ץ רופאייזן מ-1958**, לא אפשר בג"ץ לרשום כיהודי אדם שנולד וגדל כיהודי, עזר ליהודים בשואה ולאחר מכאן התנצר ורצה לעלות לישראל כיהודי.
2. **בבג"ץ שליט מ-1968**, אפשר בג"ץ לרשום כיהודים את ילדיו של קצין יהודי וישראלי שנשא אישה לא יהודיה, בטענה שהילדים גדלים ומתחנכים כבני העם היהודי.

בעקבות שתי העתירות, **עודכן בשנת 1970 חוק השבות :**

סעיף 4 א. קבע כי תתאפשר גם עלייה של מי שאחד מסביו היה יהודי, מי שבן זוגו הוא יהודי או מי שבן זוגו הוא בנו או נכדו של יהודי, להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.

סעיף 4 ב. קבע מי הוא יהודי - מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת. כך שעל פי חוק השבות המתוקן - כל יהודי ובני משפחתו עד דור שלישי זכאים לעלות לארץ ולקבל כאן תעודת עולה (אזרחות מקבלים על פי חוק האזרחות. אחד התנאים לקבלת אזרחות ישראלית הוא מתוקף חוק השבות).

נגד חוק השבות	בעד חוק השבות
חוק השבות הוא חוק מפלה	החוק מעדיף יהודים ואינו מפלה לא יהודים
	זכותה של מדינת לאום לשמור על הדומיננטיות של בני הלאום שלה.

לאחר הקמת מדינת ישראל החלו גלי עלייה המונים, תוך שלוש וחצי שנים הוכפלה אוכלוסיית המדינה מ-650,000 תושבים ב-1948, ל-1,350,000 בסוף 1951. מאז עלו לארץ עוד מיליוני יהודים. גלי העלייה הגדולים האחרונים היו במהלך שנות ה-90 ממדינות ברה"מ לשעבר ומאתיופיה. אולם עדיין **מחצית מהעם היהודי נמצא עדיין בתפוצות**, ומדינת ישראל מקיימת קשר הדוק עם הקהילות היהודיות בעולם.

המסגרות המשותפות למדינת ישראל וליהודי התפוצות

עוד לפני הקמת מדינת ישראל הוקמו שני מוסדות הפועלים עד היום לשם חיזוק הקשר בין מדינת ישראל ויהודי התפוצות שמסייעים ליהודי התפוצות **ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית**. לאחר הקמת המדינה המשיכו המוסדות הללו לפעול על מנת לסייע למדינה הצעירה. **בשנת 1955** חוקקה הכנסת את חוק מעמד ההסתדרות הציונית העולמית – הסוכנות היהודית לארץ ישראל. החוק קובע את חלוקת העבודה בין המוסדות לממשלת ישראל. החוק קובע :

”1. מדינת ישראל רואה עצמה כיצירת עם ישראל כולו ושעריה פתוחים בהתאם לחוקיה לכל יהודי הרוצה לעלות אליה.

4. מדינת ישראל מכירה בהסתדרות הציונית העולמית כסוכנות המוסמכת שתוסיף לפעול במדינת ישראל לפיתוח הארץ וישובה, לקליטת עולים מהתפוצות ולתיאום פעולותיהם בישראל של מוסדות ואיגודים יהודיים הפועלים בתחומים אלה.

5. ייעוד קיבוץ הגלויות העומד במרכז משימותיהן של מדינת ישראל ושל התנועה הציונית בימינו, מחייב אמצעים מתמידים של העם היהודי לתפוצותיו ; ולכן מצפה מדינת ישראל להשתתפותם של כל היהודים, כיחידה וכגופים, בבניין המדינה ובעזרה לעליית המוני העם לתוכה, ורואה צורך באיחוד כל קיבוצי היהודים למטרה זו.”

עיקר פעילות ההסתדרות הציונית העולמית שנוסדה ב-1897 על ידי בנימין זאב הרצל בקונגרס הציוני הראשון בבאזל –

- עידוד עליית יהודים לארץ ישראל.
- עריכת פעולות הסברה בקרב יהודי העולם לשם תמיכה בישראל.
- החדרת ערכי היהדות והציונות בקרב היהודים בכל העולם.
- טיפוח החינוך היהודי ולימוד השפה העברית.

בשנת 1929 נוסדה בציריך הסוכנות היהודית.

- הסוכנות מופקדת על המגבית היהודית (יהודי העולם תורמים כספים רבים בעזרת המגבית היהודית).
- טיפול בעלייתם של יהודים וקליטתם בישראל.
- סיוע לעולים חדשים להשתלב כלכלית וחברתית בחיי המדינה.
- עידוד עליית נוער יהודי.
- סיוע בנושאי חינוך, בריאות ושיכון לתושבי המדינה.

יחסי הגומלין בין מדינת ישראל לבין יהדות התפוצות –

יחסה של מדינת ישראל ליהדות התפוצות

כמדינת העם היהודי, מנהיגי המדינה רואים עצמם גם מחויבים ואחראים לשלומם ולביטחונם של יהודי התפוצות, בנוסף למחויבותם לאזרחי המדינה. מחויבות זו באה לידי ביטוי בהעלאת יהודים לארץ ובסיוע לקהילות בתחום הביטחון והחינוך היהודי.

יחסה של יהדות התפוצות למדינת ישראל

מרבית יהודי התפוצות מרגישים זיקה ליהדותם ולמדינת ישראל. עצם קיומה של מדינת ישראל מחזק את הזהות הלאומית היהודית ואת רגש הגאווה הלאומי היהודי, ומקנה ליהודי תחושת השתייכות לעם שיש לו מדינה ריבונית. יהודי התפוצות פועלים למען מדינת ישראל בתחום הכלכלי – תרומות כספיות והשקעות במדינה; בתחום הפוליטי – יצירת דעת קהל אוהדת למדינת ישראל; ובהתנדבות יהודית – לעבוד בישראל בימי שלום או מלחמה.

מרכיבי הזהות של יהודי התפוצות

זהות אזרחית: רוב יהודי התפוצות מזהים עצמם עם המרכיב האזרחי במדינות בהם הם חיים: ארצות הברית – מרכיב אזרחי: זהות אמריקנית, זיקה למדינה האמריקנית; צרפת – מרכיב אזרחי: זהות צרפתית, זיקה למדינה הצרפתית. יחד עם זאת חשים זיקה (קשר) למדינת ישראל כמדינת העם היהודי (מרכיב לאומי).

זהות לאומית ודתית: רוב יהודי התפוצות מדגישים את המרכיב הלאומי והדתי היהודיים בזיקתם לעם היהודי, לדת היהודית ולמדינת העם היהודי – ישראל. מזהים עצמם עם העם היהודי. בהקשר לסוגיית הזהות עולות שאלות כמו: האם ובאיזו מידה יש ליהדות התפוצות זכות להתערב בנעשה במדינת ישראל למשל בסוגיות ביטחון, גבולות, פינוי או המשך התנחלויות, מיהו יהודי, חוק ההמרה והיחס לזרמים הדתיים.

מעמדה של מדינת ישראל בקרב יהדות התפוצות מעמד שנוי במחלוקת!

ג'שה 1	ג'שה 2
ישראל היא מרכז תרבותי ומדיני לעם היהודי. המשך צמיחתה והתפתחותה של מדינת ישראל תלוי בעליית יהודים מהתפוצות ובתמיכתן של הקהילות היהודיות בגולה במדינה, שהיא גם מדינת מבחינה לאומית, דתית ותרבותית. ישראל משמשת מקלט מדיני לכל יהודי בעת צרה. לפיכך ישראל צריכה לגלות אחריות להמשך קיומן של הקהילות היהודיות ולעזור להן בשמירת צביון היהודי וזהותן היהודית.	ליהודים יש שני מרכזים: א. מדינת ישראל ב. התפוצות בין שני המרכזים הנ"ל מתקיימים יחסי גומלין של הפריה תרבותית-רוחנית ותמיכה מוסרית ופוליטית. מדינת ישראל איננה המדינה היחידה הקולטת מהגרים יהודים. ישראל איננה המקור היחיד להפצת השפה העברית, התרבות היהודית והדת היהודית בתפוצות.

מרבית היהודים בעולם רואים במדינת ישראל את המרכז הרוחני-תרבותי של העם היהודי, קרי תומכים בגישה הראשונה.

דמוגרפיה של העם היהודי בתפוצות

לפי מחקרים שנעשו בשנים 2003-2006, ניכר כי אוכלוסיית היהודים בעולם עומדת על 0 ריבוי טבעי ואפילו על ריבוי טבעי שלילי. משקלם היחסי של היהודים בעולם מתמעט בהדרגה ועומד על 13 מליון יהודי ליבה.

יהודי ליבה – אוכלוסיית הליבה היהודית. הגדרה זו מגדירה כיהודי את מי שמצהיר על עצמו כיהודי במפקדי אוכלוסין ובסקרים. כמו כן ההגדרה כוללת את מי שלא מצהיר על עצמו כיהודי אבל הוא בן להורים יהודים, אינו מתכחש במפורש למוצאו היהודי ואינו בן דת אחרת. הגדרה זו משפיעה מאד לעניין הזהות היהודית והקשר בין יהודי התפוצות למדינת ישראל. ההגדרה אינה מחייבת יהודי להגדיר עצמו ככזה, להזהות באופן מובהק עם העם היהודי או עם ישראל, ואף לא להיות קשור בפעילות של הקהילה היהודית (למשל, להשתייך לארגונים יהודיים).

על-פי נתונים דמוגרפים גם המספר של 13 מליון יתמעט ויצטמצם בשנים הבאות.

"יהודי הליבה" מהווים את המעגל הרחב של היהודים בארה"ב (כ.5 מ') בעוד שמספר היהודים שיש להם קשר כלשהו לארגונים יהודים מצומצם מאוד ונע בין 1.5-3 מליון.

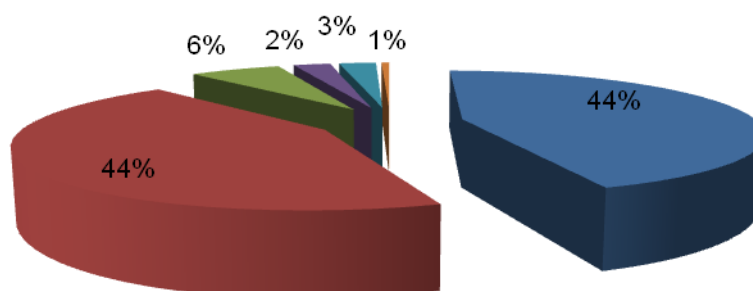
כלומר, ישנם יהודים רבים אשר אינם לוקחים חלק פעיל בחיים יהודיים וזהותם היהודית היא מינורית מאד (ועל כן נמצאת בסכנה של "התפוגות").

התפלגות היהודים בעולם (אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2011).

<u>מספר היהודים</u>	<u>ארץ</u>
5,313,800	ישראל
5,275,000	ארה"ב
491,500	צרפת
373,500	קנדה
297,000	בריטניה
228,000	רוסיה
184,500	ארגנטינה
118,000	גרמניה
103,000	אוסטרליה
96,500	ברזיל
80,000	אוקראינה
72,000	דרום אפריקה
49,700	הונגריה
39,800	מקסיקו
31,200	בלגיה

התפלגות היהודים בעולם

■ ישראל ■ צפון אמריקה ■ מערב איחפה
■ מזרח איחפה ■ דרום אמריקה ■ דרום אפריקה

מרכזים יהודיים שינוי משמעותי חל בפיזור של היהודים בעולם. שני המרכזים העיקריים של האוכלוסייה היהודית, בארצות הברית ובישראל, כוללים עתה כ-80 אחוז מיהודי העולם. מגמות דמוגרפיות אלו משפיעות השפעה עמוקה על הכמות הכללית והחלוקה הגיאוגרפית של המשאבים הזמינים של יהודי העולם. ישראל, שבה הריבוי הטבעי גבוה יחסית, הופכת בהדרגה למרכז היהודי הגדול ביותר בעולם.

יהדות ארה"ב: דוגמה ליחסי גומלין בין ישראל לתפוצות

הקהילה היהודית בארה"ב מושפעת מהחברה האמריקאית המתאפיינת בערכים של אינדיבידואליזם ופלורליזם.

דבר זה משתקף בהכרה של יהודי ארה"ב בשוויון בין זרמים דתיים שונים ביהדות.

הזרם האורתודוקסי	הזרם הקונסרבטיבי	הזרם הרפורמי
חיים לפי ההלכה והמסורת היהודית העוברת מדור לדור על ידי חכמי ההלכה והרבנים.	מחויבות להלכה היהודית כפי שנתפרשה על ידי מורי ההלכה, הרבנים והפוסקים.	שלילת אמונות, דעות ומצוות המצויות בהלכה שנוגדות את מצפוננו של יהודי בן זמננו.
קבלת מרות האל ותורתו תוך הקפדה על קיום כל המצוות.	ההלכה, מערכת דינאמית, התאמתה לחיים המודרניים ולמוסר הומניסטי.	היהדות דת חיה ודינאמית.
אורתודוקסים מודרניים שומרים על ייחודם היהודי תוך שילוב ערכים של החברה הכללית.	יהדותו של אדם נקבעת לפי ההלכה, לפי האם.	הכרה ביהדותו של אדם גם אם רק אביו יהודי, זאת אם גדל כיהודי והתחנך כיהודי.
	לימוד המסורת מתוך כבוד וביקורת תוך שימוש בכל הכלים המדעיים.	חשיבות עליונה למצוות שבין אדם לחברו, במוסר אישי ובצדק חברתי תוך התנגדות לכפייה בעניין שמירת מצוות בין אדם למקום.
שומרים על התבדלות מוחלטת.	חשיבות לנישואין בתוך היהדות ואיסור על קידוש זוג מעורב. בעד חופש דת ומתן שוויון הלכתי מלא לנשים.	בעניין נישואי תערובת אין הסכמה בין הרבנים השונים.

שאלות תרגול:

- השווה בין שני זרמים מרכזיים של יהודי ארה"ב. התייחס לשמירת הקהילה והדעות כמו כן התייחס לסוגיית מיהו יהודי?
- הסבר כיצד "הסוכנות היהודית" פועלת לשמירת הקשר של יהודי ארץ ישראל עם יהודי התפוצות.
- מרבית יהודי העולם אינם חיים במדינת ישראל, ורואים את ישראל כמרכז העם היהודי. חווה דעתך בסוגיה זו, תוך התייחסות ליחסי הגומלין בין יהודי ישראל והתפוצות.
- אזרחית שוויצרית גילתה לאחרונה כי סבתה אותה לא הכירה מעולם, הייתה יהודיה שנפטרה בשואה. היא פנתה לשגרירות ישראל בשוויץ וביקשה לעלות לארץ ישראל ולחיות בה על מנת לכבד את זכרה של הסבתא.
- ציין והצג את החוק שבשמו מבקשת האזרחית השוויצרית לעלות לישראל. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.

הסדר הסטאטוס קוו

מטרות השיעור :

- הבנה מהו "הסדר הסטאטוס - קוו".
- הבנת חשיבות הסדר הסטאטוס - קוו בנושאי דת ומדינה כאמצעי גישור בין בעלי הגישות השונות, המאפשר חיים יחד למרות חילוקי הדעות.

מושגים מרכזיים : הסדר סטאטוס – קוו.

סטאטוס קוו – מלטינית **שמירה על המצב הקיים**.

בשל חילוקי דעות בין דתיים לחילונים באשר לצביונה היהודי של המדינה ומעמד הדת היהודית במדינה, הושג בשנת 1947, ערב הקמת המדינה הסדר בין מפלגות הפועלים ובין המפלגות הדתיות והחרדיות הידוע שם סטאטוס-קוו. ההסדר כולל ארבעה סעיפים עיקריים :

1. **כשרות** - שמירת כשרות במוסדות ציבור (כמו משרדי ממשלה וצה"ל).
2. **שבת** - שמירת שבת במקומות ציבוריים (תחבורה ציבורית).
3. **חינוך** – שמירת המעמד העצמאי לחינוך הדתי.
4. **אישות** – מתן זכות בלעדית לבתי הדין הרבניים לעסוק בענייני נישואי וגירושין.

ההסכם נקבע על סמך ההנחה שכל הקבוצות היהודיות בישראל רוצות לחיות יחד, לכן למרות חילוקי הדעות בנושאי דת ומדינה, הן הגיעו לכלל הסכמה על "כללי משחק" שישמרו על ידי כולם.

חוקיות ההסכם - חלק מהנושאים שהוסכם עליהם בהסדר הסטאטוס קוו קיבלו תוקף של חוק. למשל: חוק בתי דין רבניים, חוק שעות עבודה ומנוחה, שמירת כשרות במוסדות ציבור ועוד. **היתרון הבולט של ההסכם** הוא בכך שבעזרתו נמנעים מלקבל הכרעות בבעיות מורכבות שאין עליהם הסכמה, וכל הצדדים יכולים להמשיך ולחיות ביחד. כמו כן, ההסכם מבטיח שמירה על יציבות פוליטית, משום שבזכות ההסכם נמנעים חיכוכים בנושאי דת ומדינה, העלולים לזעזע את הקואליציה הממשלתית. **החיסרון הבולט של ההסכם** הוא בכך שלא ניתן תמיד לשמור על מה שהוסכם בעבר לנצח, משום שהתנאים בסביבה משתנים, ומה שהוסכם בעבר לא תקף לתמיד. כמו כן, נושאים שלא עוגנו בחוק עלולים ליצור מחלוקות חדשות.

הסכם הסטאטוס קוו הוא ביטוי להסכמיות בין דתיים וחילוניים בישראל.

שאלות תרגול :

- הסבר כיצד הסכם הסטאטוס קוו מהווה ביטוי להיותה של מדינת ישראל מדינה יהודית.
- הצג את ארבעת הסעיפים העיקריים של הסדר הסטאטוס קוו.
- הצג יתרון וחיסרון בהסדר הסטאטוס קוו.
- הצג את הסדר הסטאטוס קוו, הסבר כיצד ההסדר מיישם את עקרון ההסכמיות.

השסע הדתי

מטרות השיעור :

- הבנה מהו השסע הדתי.
- הכרת הזרמים הדתיים בקרב יהודי ישראל.
- הבנת הגורמים השונים לשסע הדתי.
- הכרת דרכי הביטוי של השסע הדתי.
- הכרת הוויכוח בשאלת היחס בין דת ומדינה.
- גיבוש עמדה מנומקת בשאלת מקומה של הדת במדינת ישראל.

מושגים מרכזיים : שסע דתי.

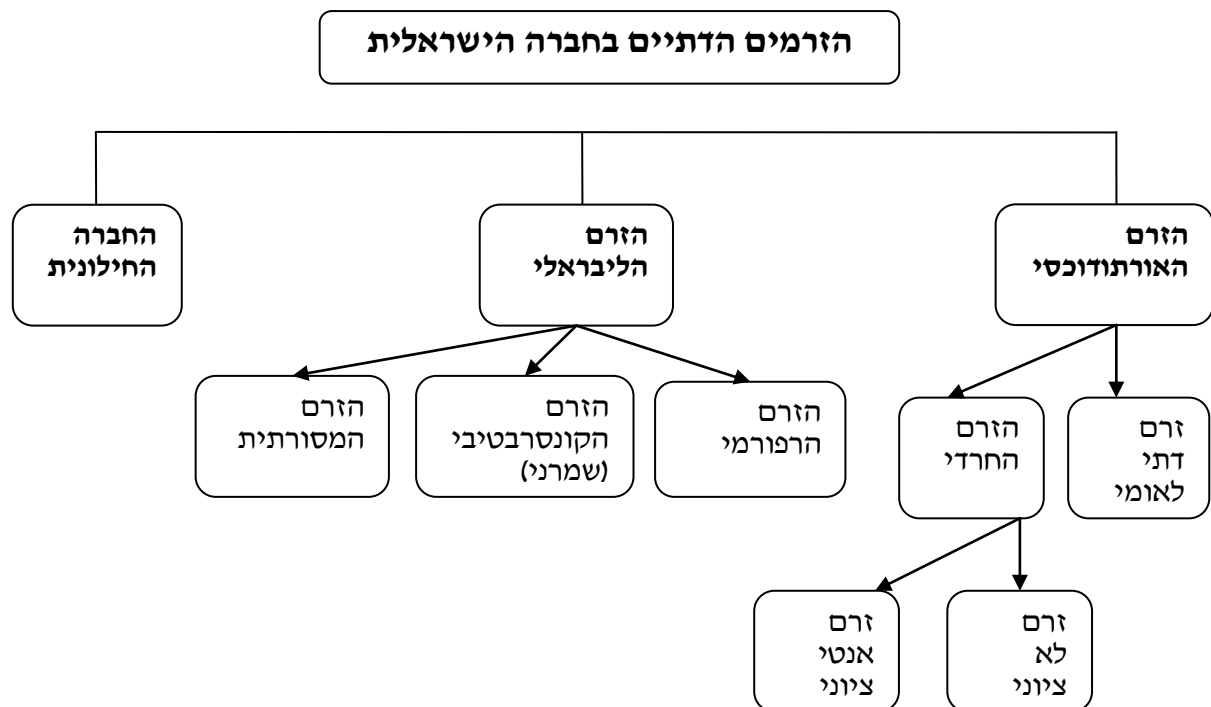
שסע – הוא קו גבול חברתי החוצה את החברה ומחלק אותה למחנות שונים. החברה המפוצלת לקבוצות שונות, שיש ביניהם ניגודים, בין הקבוצות מתקיים מתח, קיטוב, מחלוקות. מתחים אלה מקשים על הגיבוש החברתי ופוגעים בלכידות החברתית במדינה.

מהו השסע הדתי ?

שסע הקיים בין **יהודים דתיים ליהודים לא דתיים** (חילוניים, חופשי, לגבי צביונה הרצוי של מדינת ישראל. ויחסי דת ומדינה.

עמותת "אין לנו ארץ אחרת", פועלת על מנת לגשר בין הציבור הדתי לחילוני במדינת ישראל.

1. **הזרם האורתודוקסי** – מאופיינת בכך שהיא רואה באמונה באלוהים ומילוי המצוות כדבר שמחייב אותם, משפיע על אורח החיים שלהם, והוא חלק מרכזי מההווי שלהם.

• **הזרם הדתי לאומי ("הכיפות הסרוגות")** – שואפת למדינת הלכה, מאמינה בה' וכו'. הם רואים את הציונות והקמת המדינה **כראשית הגאולה**, הם משולבים בכל המבנה של החברה (תרבות, כלכלה, צבא וכו').

• **הזרם החרדי** – רואה את הציונות ככפירה, ולכן הם מכחישים אותה. הם מאמינים **שבבוא המשיח תתחיל הגאולה**, ולכן אין לעשות קיצורי דרך, גם לא על ידי הקמת מדינה חדשה. הם מאופיינים בלבוש חיצוני, גרים בשכונות מסוימות, חתונות פנימיות וכו'.
הקבוצה מתחלקת ל- 2 תתי קבוצות (בשתי הקבוצות, הרבנים הם המנהיגים החברתיים-פוליטיים-דתיים-וכו'):

❖ **זרם לא ציוני** – "דינא דמלכותא דינא" (ש"ס, אגודת ישראל ועוד) – מתנגדים לציונות, אך מקיימים את חוקי המדינה, ובעיקר את אלו שלא נוגדים את תפיסת עולמם – עד בוא המשיח. בנוסף, מקבלים את המוסדות המנהלתיים של המדינה ומשתתפים במערכות השונות שלה.

❖ **זרם אנטי ציוני** – קבוצות דתיות קיצוניות (למשל: "נטורי קרתא" – "שומרי העיר" בארמית, חסידי סאטמר) – לא לוקחים שום חלק ממוסדות השלטון, קיצונים בנטייתם נגד הציונות, מנסים להתרחק ככל שאפשר, גרים בשכונות מאוד מסוימות.

2. **הזרם הליברלי** – לא רואה באידאל של מדינת הלכה, אלא מסורת שיש להיאחז בה, כל אחד לפי דרכו ואמונתו. כוללת 3 תתי-קבוצות:

• **הזרם הרפורמי ("יהדות מתקדמת")** – מאוד גמיש בנושא הגיור, יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה, זהו גיור יותר לפי המסורת ולא דווקא לפי ההלכה. בנוסף, חברי הזרם הרפורמי מאמינים כי **על כל אחד לעצב את חייו הרוחניים**

לפי אמונתו, ולכן אין אחידות ביניהם לגבי המצוות שכל אחד מהם ממלא או לא ממלא. הם רואים **חשיבות עליונה במצוות שבין אדם לחברו**, מוסר אישי וצדק חברתי. **האישה שווה לגבר מכל הבחינות**, ולכן היא יכולה להיות רבנית, שליחת ציבור או כל תפקיד מנהיגותי אחר.

- **הזרם הקונסרבטיבי ("יהדות מסורתית")** - מאמץ את ההלכה, אך **מתאים אותה ואת התפילות לתקופה הנוכחית**, עם פירושים מחודשים ועוד. בנוסף, הזרם הקונסרבטיבי מחייב נישואין וגירושין לפי ההלכה, ומתנגד לנישואי תערובת. חלק מהקונסרבטיבים אף מרשים נישואין בין יהודים, שבעיני האורתודוקסים הם "פסולי חיתון".

- **הזרם המסורתי** - מאמין בקיומו של האל, רואים ביהדותם **כשילוב של דת ולאומיות**, והדבר משפיע גם על אורח חייהם. למרות זאת, יש ביניהם הממלאים יותר מצוות, ויש הממלאים פחות מצוות, אך עיקר המצוות שכל המסורתיים שומרים עליהם הן אלו הקשורות לחגים וטקסים.

3. **החברה החילונית** - הם יהודים, אך לא רואים את עצמם כשייכים לדת היהודית. הקשר שלהם הוא בעיקר תרבותי, אך לא דתי. הם חוגגים חגים בדרכם שלהם. עבור חלקם היהדות החילונית היא אפילו אידיאולוגיה, לפיה מדינת ישראל צריכה להיות חילונית, דמוקרטית וליברלית, ולאפשר לכל אדם לקבוע את אורח חייו לפי רצונו (הפרדת דת ממדינה). בנוסף, הם מתנגדים לחקיקה דתית שמחייבת את היחיד או הציבור החילוני.

הגורמים ודרכי ביטוי לשסע הדתי -

גורמים לשסע	יחס הדתיים	יחס החילוניים
א. הגדרת צביונה (אופייה) של המדינה כמדינה יהודית. אופי הקשר בין הדת והמדינה.	מדינה צריכה להיות דתית לאומית, או מדינת הלכה.	מדינה יהודית חילונית. המדינה צריכה להיות לאומית, תרבותית, השואבת מהמסורת היהודית.
ב. חקיקה דתית במערכת חוקי המדינה	תומכים בחקיקה דתית. חקיקה דתית משקפת את אופייה היהודי דתי של המדינה. רק חקיקה דתית מאפשרת שילובם של הדתיים בחברה הישראלית ובו בזמן לקיים אורח חיים דתי.	מתנגדים לחקיקה דתית. רואים בכך כפיה של אורח חיים דתי ופגיעה בזכות חופש הדת וחופש מדת , ובזכותו של כל אדם לקבוע את אורח חייו.

<u>נקודות המחלוקת המרכזיות בשסע הדתי</u>		
יחס הדתיים	יחס החילוניים	
צביונה של השבת ברשות הרבים	השבת היא סמל, יום קדוש לתפילה ולימוד תורה. העבודה אסורה. אופי השבת בפרהסיה: התנגדות לתחבורה ציבורית, נסיעה בשכונות דתיות, פתיחת מקומות בידור ומרכזי בילוי.	השבת יום מנוחה מעבודה, נועדה לבילוי להנאה ולמשפחה. אופי השבת בפרהסיה: מעוניינים בתחבורה ציבורית, שרותי בידור, מרכזי קניות ועוד. זאת בשם חופש הדת וחופש מדת.
הכרה במעמדם של הזרמים הקונסרבטיבים והרפורמים.	הציבור הדתי והממסד האורתודוכסי (רבנות ובתי דין רבניים) מתנגדים להכיר בזרמים אלה כזרמים לגיטימיים. לא מכירים ברבניהם כמוסמכים לעסוק ברבנות, לערוך טקסים דתיים ולכהן במועצות הדתיות.	הזרמים וחלק מהציבור החילוני דורשים בשם הפלורליזם הדתי וערך השוויון להכיר בזרמים הקונסרבטיבים והרפורמים כלגיטימיים לטפל בנושאי דת בדיוק כמו הזרם האורתודוכסי.
הגדרת מיהו יהודי	הציבור הדתי וחלק מהמסורת תומך בהגדרת ההלכה.	ההגדרה צריכה להיות על פי ההזדהות עם העם היהודי ותרומתו למדינת ישראל.
שאלת הגיור בחוק השבות	גיור אורתודוכסי בלבד (על פי הלכה).	חלק מהחילוניים והזרמים השונים רוצים שיוכרו הגיורים האחרים.
גיוס בחורי ישיבות חרדיות לצה"ל.	טענת החרדים: הרצון לגייסם הוא חוסר התחשבות ברגשותיהם ובאורח חייהם. ללימוד תורה יש ערך עליון. לימוד תורה הוא גם אמצעי להגן על ישראל.	יש הרואים באי שירותם של החרדים בצבא ביטוי לאי רצונם להשתתף בחובות המשותפים של החברה היהודית הישראלית (פגיעה בערך השוויון). בנוסף יש הרואים בכך ניכור מצד החרדים כלפי המדינה.
התערבות הממסד הרבני בפוליטיקה הישראלית.		מתן פסקי הלכה המתנגשים עם חוקי המדינה היא פגיעה בשלטון החוק ואיום על הדמוקרטיה.
סוגיית ההתיישבות ביש"ע (יהודה, שומרון וחבל עזה)	הציבור הדתי בעיקר הדתי לאומי תומך בהתיישבות עקב קדושת ארץ ישראל.	מוכנים לוותר על חלקים מיש"ע כדי לפתור את הסכסוך הישראלי פלסטיני.

ביטויי השסע הדתי

דרכי ביטוי לגיטימיים: הפגנות, מחאות, פניות לבתי משפט ועתירות לבג"צ, פנייה לתקשורת, כתיבת מכתבים למערכות העיתונים, הסכמיות (סטאטוס קוו), סובלנות הוספת סעיפים מיוחדים בהסכמים קואליציוניים.

דרכי ביטוי לא לגיטימיות: אלימות מילולית, אלימות פיזית, שימוש בסטריאוטיפים, סירוב לציית להחלטות וחוקים שהתקבלו בהכרעת הרוב, חסימת כבישים, הבערת צמיגים ועבריינות אידיאולוגית.

דרכי התמודדות עם השסע הדתי

1. הסדרי סטאטוס קוו – פשרה בין דתיים לחילוניים, כדרך להימנע מהחלטות רוב חד צדדיות בנושאים השנויים במחלוקת.
2. העברת הטיפול בשאלות שנויות במחלוקת מהמישור הלאומי למישור מקומי. כל ישוב יקבע את דרך החיים ביישובו על פי אופי האוכלוסייה במקום. למשל: פתיחת בתי עסק בשבת, מכירת בשר לא כשר ועוד.
3. מתן אוטונומיה למוסדות חינוך דתיים להחליט את נושאי הלימוד במוסדותיהם.
4. אמנות (הסכמים), כמו אמנת כינרת- יצירת דיאלוג עם הצד השני בשסע על המשותף ומציאת דרכים לחיים משותפים למרות חילוקי הדעות.

שאלות תרגול :

- הצג שני גורמים ושני ביטויים לשסע הדתי בישראל.
- הסבר מה הם דרכי ההתמודדות עם השסע הדתי.
- הצג שתי דוגמאות לשסע הדתי והבא את יחס הדתיים והחילוניים אל הדוגמאות.
- השווה בין הזרם האורתודוקסי לקונסרבטיבי בנושא שילוב חיי המודרנה בישראל. הראה כיצד הם באים לידי ביטוי בסוגיית השבת והגיוור.

אתרי אינטרנט להעשרה –

אתר "צו פיוס" - <http://www.tzavpius.org.il>

המשטר במדינת ישראל

יסודות חוקתיים במדינת ישראל

מטרות השיעור :

- הכרת היסודות החוקתיים בישראל – הכרזת העצמאות, חוקי היסוד, חוק השבות וחוק האזרחות. והבנה כי גם בהעדר חוקה בישראל יש למדינת ישראל יסודות חוקתיים.
- הבנת חשיבותה של הכרזת העצמאות כמסמך חוקתי המדריך ומכוון את רשויות השלטון בישראל בעבודתן.
- התלמידים יכירו את שלוש ההצעות לחוקה בישראל.
- התלמידים יעמדו על הדומה והשונה בין שלוש ההצעות לגבי קיום חוקה בישראל.
- הכרת הטיעונים בעד ונגד חוקה פורמאלית בישראל והבנת טיבה של הצעת הפרשה – חוקי היסוד.
- הבחנה בין חוקי יסוד לבין חוקים רגילים על פי : מעמד, תוכן וצורה.
- הבנה מדוע "חוק השבות" ו"חוק האזרחות" הם חלק מרכזי ביסודות החוקתיים של מדינת ישראל.

מושגים מרכזיים : חוקי יסוד, חוק אזרחות, חוק השבות, מיהו יהודי, חוקה פורמאלית, 'פשרת הררי'.

יסודות חוקתיים - מערכת של חוקים וכללים המבטאים את העקרונות והערכים שהחברה מעוניינת לחיות על פיהם. במרבית המדינות הדמוקרטיות מערכת החוקים והעקרונות הללו באים לידי ביטוי בחוקת המדינה.

מגילת העצמאות : קביעת עקרונות היסוד

מגילת העצמאות היא מסמך המצהיר על עקרונות היסוד של המשטר במדינת ישראל, ועל היות מדינת ישראל : יהודית ודמוקרטית. שופטי בית המשפט העליון ורשויות השלטון בישראל (הרשות המחוקקת והמבצעת), מתייחסים להכרזת העצמאות כמסמך המנחה אותן בעבודתן.

המעמד המשפטי של הכרזת העצמאות כמסמך המנחה את רשויות השלטון בפעולתן, התחזק לאחר חקיקת שני חוקי היסוד משנת 1992 (חוק יסוד כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד חופש העיסוק), בשני החוקים ההכרזה מוזכרת בסעיף עקרונות היסוד.

סוגיית החוקה בישראל

הצורך בכינון חוקה לישראל עלה משתי סיבות : על פי תוכנית החלוקה (29.11.1947), המדינות הערבית והיהודית היו מחויבות לכונן חוקה. בנוסף, גם בהכרזת העצמאות נאמר במפורש שבמדינה תהיה חוקה.

"...אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט.. ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתקבע על ידי האסיפה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ- 1 באוקטובר 1948 – תפעל מועצת העם כמועצת המדינה הזמנית.."

לפני הקמת המדינה הוקמה וועדה שתפקידה היה להכין חוקה. בפועל היו ויכוחים בתוך הוועדה שמנעו את כינון החוקה :

התומכים בחוקה טענו כי החלטת החלוקה של האו"ם מנובמבר 1947, והכרזת העצמאות מחייבים את האספה המכוננת לכונן חוקה.

המתנגדים לכינון חוקה טענו כי אין לחייב את האספה המכוננת לחוקק חוקה בשלב זה, לטענתם להכרזת העצמאות אין מעמד משפט מחייב, כמו כן מדינת ישראל לא הוקמה בעקבות החלטת האו"ם אלא לאחר ניצחון במלחמה קשה.

בסופו של דבר התקבלה דעת המתנגדים לכינון חוקה מיד, והאספה המכוננת הפכה לכנסת הראשונה. אולם בעשור האחרון התפתח בכיוונים נוספים, לאור השינויים במערכת הפוליטית ובשיח הציבורי והחוקתי בשנים אלו.

לטיעונים של מצדדי כינון חוקה בישראל משנות ה-50 נוספו טיעונים חדשים ונוספו סיבות חדשות שהובילו ליצירתם של מסמכים חוקתיים שלמים (הצעות החוקה) :

1. ההכרה כי התהליך של חקיקת חוקי יסוד **אינו** מתקדם בקצב שצפו בתחילה, וכי חוקי היסוד הקיימים מהווים, במקרה הטוב, חוקה מטריאלית חלקית (או "נכה"). חלק מעקרונות היסוד של המדינה לא עוגנו מעולם בחוקי יסוד (למשל, עקרון השבות), וחלקם אפילו לא בחקיקה רגילה (למשל: חופש הדת, הזכות לשוויון). לאחר 50 שנים ויותר לקיום המדינה התחזק הצורך לעיגון עקרונות היסוד של המדינה.
2. התחזקות הטענה כי ישראל אינה עומדת ב**סטנדרט הבינלאומי** של הגנה על זכויות האדם וזכויות המיעוט באמצעות מסמך חוקתי מכונן. בשנים החולפות נחקקו מסמכים חוקתיים כאלו באיחוד האירופי, ואפילו בבריטניה נחקק חוק זכויות אדם (המהווה מסמך מכונן בתחום זה).
3. הכרה כי יש צורך בעיגון הכרעות הנדרשות לאור הויכוח הציבורי והפוליטי הענף והמתגבר על אודות היחסים בין הרשויות (מערכת האיזונים בין סמכויות הכנסת לחוקק חוקים, סמכויות הממשלה לקבוע כללים ומדיניות, ויכולת בית המשפט להעביר ביקורת שיפוטית על הממשלה והכנסת, בדגש על פסילת חוקים - כל אלו מצויים במחלוקת מתמשכת).
4. הרצון לקבוע מסמך יסוד של המדינה, שיזכה להסכמה (רחבה ככל האפשר), ואשר יסייע **בצמצום השסעים** החברתיים והפוליטיים מהם סובלת החברה הישראלית. חלק מהתומכים בכינון חוקה האמינו כי השיח אודות החוקה יקדם את השיח בין הקבוצות השונות ובסופו של דבר יחזק את הלכידות האזרחית סביב מסמך מכונן.

5. במקרה של חוקת "עדאלה" (ושלושה מסמכי חזון אחרים של הציבור הערבי בישראל) נבע ניסוח המסמכים החוקתיים מהרצון של פעילים ואינטלקטואלים במגזר הערבי להציג חזון אלטרנטיבי שבאמצעותו ייווצר "דיאלוג ודיון ציבורי ענייני על מהותן של החירויות והזכויות בארץ" לפי לשון ההצעה. חזון אלטרנטיבי זה מהווה קריאת תגר לשיח החוקתי המבוסס על הרעיון של מדינה יהודית ודמוקרטית.

להלן השוואה בין שלוש ההצעות לחוקה בנושאים מרכזיים :

קריטריונים להשוואה	הצעת חוקה לישראל של <u>המכון לאסטרטגיה ציונית</u>	הצעת חוקה לישראל חוקה בהסכמה של <u>המכון הישראלי לדמוקרטיה</u>	הצעת <u>החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה</u>
אופייה של המדינה (הגדרתה של מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית)	בהצעה מוקדש מקום רב להגדרת זהותה היהודית של מדינת ישראל: " ירושלים היא בירת ישראל, עברית היא שפת המדינה, הלוח העברי הוא הלוח הרשמי, ימי השבתון הם שבת ומועדי ישראל, יום החג הלאומי הוא יום העצמאות, <u>סמלי המדינה</u> : המנון המדינה הוא "התקווה", דגל המדינה לבן עם פסי תכלת ומגן דוד במרכזו, סמל המדינה הוא מנורת שבעת הקנים ועלי הזית, על המדינה לפעול לשמירה על המורשת התרבותית וההיסטורית של העם היהודי, לקיים מערכת חינוך שתקנה לצד מיומנויות היסוד ידע בהיסטוריה, תרבות ומורשת של העם היהודי. המשפט העברי ישמש מקור לחקיקה.	בהצעה מוקדש מקום נרחב להגדרת זהותה היהודית של מדינת ישראל: <u>דגל, סמל, המנון</u> דגל המדינה צבעו לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו למעלה ולמטה, ומגן דוד תכול במרכזו. סמל המדינה הוא המנורה בת שבעת הקנים, שני ענפי עץ זית בצדיה, והמילה 'ישראל' למרגלותיה. המנון המדינה הוא 'התקווה'. <u>הבירה</u> ירושלים היא בירת ישראל. <u>שפה</u> עברית היא שפת המדינה. <u>שבת ומועדי ישראל</u> שבת ומועדי ישראל הם ימי מנוחה ממלכתיים במדינת ישראל. למי שאינם יהודים תישמר הזכות לימי מנוחה בשבתם ובחגיהם. <u>הלוח העברי</u> לוח השנה העברי הוא לוח רשמי במדינת ישראל".	ההצעה אינה שואפת שישראל תוגדר כמדינה יהודית, אלא כמדינה רבת-תרבותית. : + החוקה נקראת "החוקה הדמוקרטית" + אין כל איזכור לאופי אתני של המדינה, אלא רק לאופי הדמוקרטי שלה + בעניין השפה המדינה מוגדרת כ"דו לשונית" (סעיף 17) + בעניין האופי של המדינה היא מוגדרת כ"רבת-תרבותית" (סעיף 18) ובעצם מקימה גוף יציג נבחר לכל קבוצה אתנית (סעיף 18 ב') + בהצעה יש התייחסות קצרה לנושא הסמלים, המשקפת כי אין אלו סמלים יהודיים דווקא: "סמליה של מדינת ישראל ייקבעו בחוק על ידי ועדה פרלמנטארית שתוקם בכנסת שתדון בעניין זה. בוועדה יהיה ייצוג למפלגות ערביות."
מסקנות: בשתי ההצעות הצעת חוקה לישראל של <u>המכון לאסטרטגיה ציונית</u>, וחוקה בהסכמה של <u>המכון הישראלי לדמוקרטיה</u>, מוקדש מקום נרחב לנושא הגדרתה של מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית, אך ההצעות שונות מבחינת ההדגשים: יש בהן התייחסות לסמלי המדינה כפי שהם היום, ולמרכיבי זהות נוספים כמו: לוח עברי, מעמד השפה העברית, מעמדה של ירושלים ועוד. בהצעה של <u>המכון לאסטרטגיה ציונית</u> מודגשים מחויבות המדינה להקניית חינוך למורשת ומוגדר מקומו של המשפט העברי. הצעת <u>החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה</u> אינה רוצה שישראל תוגדר כמדינה יהודית מבחינת אופייה, אלא כמדינת כלל אזרחיה (או "כלל קבוצותיה"). אין כמעט התייחסות לנושא המאפיינים האתניים של המדינה אלא רק להבטחת מעמדם העצמאי של המיעוטים במדינת ישראל.			

קריטריונים להשוואה	הצעת חוקה לישראל של <u>המכון לאסטרטגיה ציונית</u>	הצעת חוקה לישראל של <u>המכון הישראלי לדמוקרטיה</u>	הצעת <u>החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה</u>
תוכן: שמירה על זכויות האדם והאזרח	זכויות האדם מוגנות בחוקה הזכות לחיים ולביטחון, הזכות לפרטיות, הזכות לקניין, הזכות לחופש דת, חופש המצפון, חופש הדעה וחופש התרבות, הזכות לחופש התנועה, הזכות לחופש הביטוי, הזכות לחופש התקהלות והתאגדות (גם זכויות אזרח), הזכות להליך הוגן, הזכות לשוויון בפני החוק (למעט בעלי התפקידים ציבוריים) הזכות לכבוד	<u>זכויות האדם המוגנות בחוקה:</u> <u>הזכות לחיים, לשלמות הגוף ולכבוד, הזכות לחירות, שוויון בפני החוק ואיסור אפליה</u> <u>חופש הדעה והביטוי</u> <u>חופש המידע</u> <u>חופש האספה</u> <u>התהלכות וההפגנה</u> <u>חופש האמונה</u> <u>והמצפון</u> , <u>חופש הדת ואיסור פגיעה מטעמי דת</u> <u>חופש העיסוק</u> , <u>האמנות, היצירה, המחקר וההוראה</u> <u>הזכות לפרטיות ושם טוב</u> , <u>חופש התנועה</u> <u>זכויות במשפט (הליך הוגן)</u> <u>זכויות העציר הזכות לקניין</u> <u>חופש העיסוק</u> <u>חופש ההתאגדות (זכות אזרח)</u>	זכויות האדם מוגנות בחוקה הזכות לחיים, ולשלמות הגוף, הזכות לכבוד, הזכות לשוויון ומניעת אפליה, הזכות לחירות אישית, הזכות לחופש מצפון וחופש דת, הזכות לחופש ביטוי והתאגדות, הזכות לפרטיות, הזכות לחופש התנועה, חופש המידע, חופש העיסוק, הזכות לסביבה איכותית, חופש הקניין ואיסור אפליה, הזכויות המשפט וצדק ובפיללים (הזכות להליך הוגן), זכויות עצירים.

מסקנות: זכויות האדם והאזרח המוגנות בחוקות דומות מאוד זו לזו – כלומר, יש הסכמה רחבה על זכויות היסוד של האדם. זכויות האדם הבסיסיות- הזכות לחיים, בטחון ושלמות הגוף, הזכות לחירות, הזכות לכבוד, הזכות לחופש ביטוי, הזכות לחופש מצפון ודת, הזכות לחופש תנועה, הזכות לפרטיות וחופש העיסוק. הזכות להליך הוגן מוזכרת בשלושת החוקות, אם כי [בחוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה](#) יש פירוט רב יותר לגבי זכויות העציר נגישות לבתי המשפט ושמירה על זכויות עצירים ואסירים. הזכות לחופש ההתאגדות וההתקהלות שהיא גם זכות אזרח מופיעה גם היא בשלושת החוקות. הזכות לשוויון בפני החוק מוגנת בהצעה של [המכון לאסטרטגיה ציונית](#), וגם בחוקה בהסכמה של [המכון הישראלי לדמוקרטיה](#), אם כי בהצעה של [המכון לאסטרטגיה ציונית](#) ישנה הסתייגות: אי מילוי חובות יהיה כרוך בפגיעה בזכויות. [בחוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה](#) הזכות לשוויון בפני החוק ומניעת אפליה מודגשת במיוחד בתחום של מימוש חופש הקניין וחלוקת הקרקעות. זכויות מיוחדות כגון זכויות הילד מופיעה ב בחוקה בהסכמה של [המכון הישראלי לדמוקרטיה](#), ו[בחוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה](#) שבה נוספת הזכות לחיי משפחה. הערה למורה: ניתן להתמקד גם בהשוואה של אחת הזכויות בלבד, ולבדוק את הניסוחים שלה בשלוש ההצעות.

קריטריונים להשוואה	הצעת חוקה לישראל של המכון לאסטרטגיה ציונית	הצעת חוקה לישראל של המכון הישראלי לדמוקרטיה	הצעת החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה
זכויות חברתיות	התחייבות כללית של המדינה "המדינה תשאף לקדם את רווחת אזרחיה ותושביה ולהבטיח לכל חיים בכבוד".	פירוט של הזכויות החברתיות-זכויות חברתיות מדינת ישראל תפעל לקידום הרווחה האישית והכלכלית של אזרחיה ושל תושביה מתוך הכרה בכבוד האדם. הזכות לשביתה, הזכות לביטחון סוציאלי, הזכות לבריאות, הזכות לחינוך, זכויות בעבודה,	פירוט של הזכויות החברתיות: הזכות לבריאות, הזכות לביטחון סוציאלי, הזכות לדיור, הזכות לחינוך כולל העדפה מתקנת, איסור אפליה בקבלה לעבודה, זכות השביתה ואיגודי עובדים,
מסקנות: בהצעה של המכון לאסטרטגיה ציונית ישנה התייחסות כללית לזכויות החברתיות (כלומר, משאירים בידי הממשלה והכנסת את היכולת להחליט מהן הזכויות החברתיות המוגנות, הדבר משקף גישה כלכלית-חברתית ליברלית), בהצעה חוקה בהסכמה של המכון הישראלי לדמוקרטיה ו הצעת החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה יש פירוט של הזכויות החברתיות והן כוללות את כלל הזכויות החברתיות-רווחה כלכלית, בריאות, חינוך, דיור, תנאי העסקה הוגנים ועוד, הדבר משקף גישה חברתית כלכלית סוציאל דמוקרטית (יש התמקדות על מחויבותה של המדינה לממש זכויות אלה)			

קריטריונים להשוואה	הצעת חוקה לישראל של המכון לאסטרטגיה ציונית	הצעת חוקה לישראל חוקה בהסכמה של המכון הישראלי לדמוקרטיה	הצעת החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה
זכויות מיעוטים	ההצעה אינה מזכירה את המילה מיעוטים אלא מתייחסת לקהילות: "קהילה זכאית לשמור על תרבותה, שפתה ומורשתה, המדינה רשאית לאפשר לקהילה מובחנת, לרבות בני דת כלשהי, לקיים יישובים קהילתיים נפרדים", בחינוך: "כל קהילה תהיה רשאית להוסיף תכנים ייחודיים" ההצעה קובעת רק כי עברית היא שפת המדינה ואינה מתייחסת כלל לנושא השפה הערבית	הצעה מכירה בזכויות המיעוטים בישראל ומפרטת את מחויבותה של המדינה "ערבית היא שפה רשמית. הסדרת השימוש בשפה הערבית במוסדות ממלכתיים או בפניהם תהיה בחוק או על פי". "מיעוטים מדינת ישראל תבטיח את מעמדם של המיעוט הערבי, הדרוזי ומיעוטים אחרים בתוכה. דתות (א) מדינת ישראל תבטיח את מעמדם ואת עצמאותן של כל הדתות בה. (ב) מדינת ישראל רשאית לספק ולממן שירותי דת. (ג) המקומות הקדושים יהיו שמורים מפני חילול, פגיעה אחרת, שמירה על מורשת הארץ ותושביה המדינה תבטיח את שימורה ואת פיתוחה של המורשת ההיסטורית והתרבותית של הארץ ושל תושביה."	ההצעה מפרטת מאוד את זכויות הקבוצה ואת מחויבותה של המדינה להגן עליהם: "מדינה דו לשונית- העברית והערבית הן השפות הרשמיות של מדינת ישראל, הזכות למעמד שווה בכל תפקודיהן ופעילויותיהן של הרשות המחוקקת והרשות המבצעת". ההצעה מפרטת מעמד זה של השפות גם לפסקי דין של הרשות השופטת. בתחום החינוך ההצעה מפרטת את מחויבותה של המדינה להקים מוסדות חינוך שיפעלו בשתי השפות. בתחום התרבות והדת- מפורטות זכויות השמירה על הדת, הקמת מוסדות דתיים ושמירה על התרבות הייחודית של כל הקבוצות המדינה במוסדות, אתרים ומקומות קדושים, ההצעה מחיבת הקמתו של גוף יציג לשם הגנה ומימוש זכויות אלו.

מסקנות: הכרה בזכויות הקבוצה מופיעה בשלושת ההצעות, ההצעה של [המכון לאסטרטגיה ציונית](#) היא הכללית ביותר ומתייחסת לקהילות, שתי ההצעות האחרות מכירות בזכויות המיעוטים וגם מפרטות את מימושן על ידי המדינה. בהצעה של [המכון הישראלי לדמוקרטיה](#) יש פירוט של הזכויות הדתיות והתרבותיות שתפקידה של המדינה לדאוג למימושן. בהצעת [החוקה של מכון עדאלה](#), יש פירוט רב של זכויות הקבוצות בתחומים: השפתי, הדתי, התרבותי והחינוכי, ומפורטת אחריותה של המדינה לממש זכויות אלו.

[החוקה של מכון עדאלה](#) מתייחסת לזכויות קבוצה בפרק הראשון יסודות המשטר, סעיף 18 דבר זה מצביע על החשיבות הרבה שמחברי הצעת החוקה רואים במימוש זכויות אלו, בהצעה של [המכון הישראלי לדמוקרטיה](#) זכויות המיעוטים מופיעות גם הם כחלק מיסודות המשטר ואילו בהצעה של [המכון לאסטרטגיה ציונית](#) זכויות המיעוטים מופיעות בפרק מדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי.

ההצעה של [המכון לאסטרטגיה ציונית](#) אינה מתייחסת מפורשות למיעוט הערבי ואף אינה נוקטת במונח זה, אלא ל"קהילה", הסעיפים הללו מופיעים בתת-פרק הנקרא "מדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי, ובעצם מההקשר לא ברור לאילו מהקבוצות בחברה הישראלית מדובר (ערבים, חרדים וכו'). לעומת זאת, ההצעה [מכון עדאלה](#) מציינת מפורשות שמתכוונים לערבים פלסטינים, היקף האוטונומיה שמבקשת ההצעה לתת רחב מאד. ההצעה של [המכון הישראלי לדמוקרטיה](#) נוקטת דרך ביניים (הערבי הדרוזי ומיעוטים אחרים בתוכה)

מעמדן של השפות: בהצעה של [המכון הישראלי לדמוקרטיה](#) העברית היא שפת המדינה והערבית היא שפה רשמית – כלומר הן לא באותו מעמד) לעומתה בהצעה של [מכון עדאלה](#) המדינה תהיה דו לשונית כלומר יהיה מעמד שווה לשתי השפות בכל התחומים. בהצעה של המכון לאסטרטגיה ציונית "עברית היא שפת המדינה" ואין כל התייחסות חוקתית לשפה הערבית. מסקנה: סוגיית השפה משקפת באופן מובהק את הבדלי התפיסות בין שלוש ההצעות.

קריטריונים להשוואה	הצעת חוקה לישראל של <u>המכון לאסטרטגיה ציונית</u>	הצעת חוקה לישראל <u>המכון הישראלי לדמוקרטיה</u>	הצעת <u>החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה</u>
מעמדם של חוק השבות וחוק האזרחות	בהצעה מוגדרים זכאי חוק השבות: "בן למי שהוא יהודי לפי ההלכה, מי שהצטרף לקהילה כפי שייקבע בחוקה היהודית והוא בעל זיקה מוכחת לעם היהודי ולמורשתו" לגבי תנאי האזרחות: "אזרחות ישראלית נרכשת ונשללת על פי חוק, כל אזרח בוגר של המדינה זכאי לוותר על אזרחותו באופן שייקבע על ידי החוק."	בהצעה מוגדרים זכאי חוק השבות וגם הזכאים לאזרחות <u>שבות</u> זכאי לעלות לישראל: (א) בן לאב או לאם יהודיים על פי ההלכה, ובלבד שלא המיר דתו מרצון; (ב) מי שנתגייר; (ג) אדם בעל זיקה מוכחת לעם היהודי, כפי שייקבע בחוק. <u>אזרחות</u> (א) האזרחות הישראלית תוקנה למי שנולד כשאביו או אמו אזרחי ישראל ותושביה, למי שעלה מכוח שבות, לבן זוגו ולילדיו. (ב) חוק יכול לקבוע מתן אזרחות ישראלית לקרוביו של מי שזכאי לעלות לישראל. (ג) הוראות בדבר הענקת האזרחות הישראלית, ויתור עליה או ביטולה ייקבעו בחוק. (ד) ניתן לבטל אזרחות רק בהליכים ובעילות שנקבעו בחוק, ובלבד שבגלל הביטול לא יהיה אדם משולל אזרחות של מדינה כלשהי."	בהצעה מוגדרים הזכאים לאזרחות ישראלית: "חוקי האזרחות וההגירה יושתתו על עקרון איסור הפלייה ויקבעו הסדרים שלפיהם אזרחות של מדינת ישראל תוענק: א. לכל מי שנולד בשטח המדינה להורה שאף הוא נולד בשטח מדינת ישראל, ב. לכל מי שנולד להורה שהוא אזרח מדינת ישראל ג. לבן זוג של אזרח מדינת ישראל ד. למי שטעמים הומניטאריים עומדים בבסיס הגעתו או בבסיס שהותו במדינת ישראל, ובתוך כך מי שנרדף על רקע פוליטי. אזרחותו של אזרח מדינת ישראל אינה ניתנת לשלילה"
מסקנות: בהצעה של <u>המכון לאסטרטגיה ציונית</u>, לגבי חוק השבות תנאי הגירוש וההגדרה מי שהצטרף לקהילה היהודית והוא בעל זיקה מוכחת לעם היהודי כלומר לא רק הגדרה הלכתית, לגבי חוק האזרחות החוקה משאירה גמישות למחוקק לקבוע את סדרי האזרחות הנדרשים למדינת ישראל לעומת זאת בהצעה של <u>המכון הישראלי לדמוקרטיה</u> מוצעת לא רק הגדרה הלכתית כמו בהצעה של <u>המכון לאסטרטגיה ציונית</u>, זכאי לעלות לישראל לפי השבות הוא " אדם בעל זיקה מוכחת לעם היהודי, כפי שייקבע בחוק". האזרחות תינתן כמו היום לפי דין הדם, מכוח שבות, החידוש הוא באפשרות של מתן אזרחות ישראלית לקרוביו של מי שזכאי לעלות לישראל. בהצעת <u>החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה</u> ישנה הגדרה של הזכאים לאזרחות ישראלית שאינה קשורה להיותם יהודים דווקא (לפי <u>דין הדם</u>), כלומר אזרחות שעוברת בירושה מאב לבן ולפי <u>דין הקרקע</u> על פי ארץ הלידה), אזרחות תתאפשר גם למי שנרדף על רקע פוליטי, הצעה זו מממשת את הגישה: מדינת כלל אזרחיה. הצעה זו מבטלת למעשה את חוק השבות במהותו ומתכונתו הנוכחית. בשלוש ההצעות של החוקות ישנה הגנה על אזרחות ואיסור שלילתה.			

קריטריונים להשוואה	הצעת חוקה לישראל של המכון לאסטרטגיה ציונית	הצעת חוקה לישראל חוקה בהסכמה של המכון הישראלי לדמוקרטיה	הצעת החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה
מעמד החוקה	"נוסח החוקה יובא בפני משאל עם לפני קריאה שנייה ושלישית. לגבי שינוי החוקה אין לשנותה, לגרוע ממנה ולהוסיף לה. אלא ברוב של חברי הכנסת בהצבעה שמית. גם לצורך השינוי נדרש משאל עם" "אין פוגעים בזכות המוכרת בחוקה אלא בחוק שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש להגשמת התכלית, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו" כדאי לכתוב הפניות למספרי הסעיפים (שנדמה לי שחלק מהציטוטים אינם מהסעיפים אליהם הפנינו ללמד)	"אין פוגעים בזכויות שלפי החוקה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו".	"תיקון לחוקה יבוצע על ידי הכנסת ברוב מיוחד של שני שלישים מחברי הכנסת למעט תיקון סעיף 20 (שותפות בקבלת החלטות) שיבוצע ברוב מיוחד של שמונים אחוזים מכלל חברי הכנסת". "כל מעשה פרשני של ההוראות יעשה ברוח ערכי היסוד שלה וברוח האמנות הבינלאומיות בדבר זכויות האדם, שמדינת ישראל צד להן".
מסקנות מההשוואה: לפי הצעת חוקה לישראל של המכון לאסטרטגיה ציונית, החוקה תהיה בעלת מעמד על, היא תתקבל במשאל עם בנוסף לכינונה על ידי הכנסת, שינוי החוק יהיה ברוב חברי הכנסת וגם במשאל עם, כמו כן ישנה פסקת הגבלה לגבי הזכויות המופיעות בחוקה ומוגנות בה, גם בהצעה של המכון הישראלי לדמוקרטיה הזכויות בחוקה מוגנות על ידי פסקת הגבלה המונעת את שינויים אלא בחוקים דומים ולאותה תכלית, אבל החוקה כולה אינה מוגנת בפני שינויים ברוב מיוחד או מיוחד. בהצעת החוקה הדמוקרטית של מכון עדאלה מוענק לחוקה מעמד על באמצעות קביעת רוב מיוחד שני שלישים לשינוי פרקים בחוקה ובמקרה מיוחד ברוב של שמונים אחוז מכלל חברי הכנסת, גם הפרשנויות לחוקה תהיינה ברוח האמנות הבינלאומיות שישראל אישרה אותן. המסקנה: בכל ההצעות מופיעות מגבלות מפני שינוי, המחזקות את מעמדה של החוקה למעמד על. כל ההצעות מכירות בכך כי מסמך חוקתי צריך להיות נוקשה יחסית, ולשמר את תפיסת העולם שהוא בא לבטא.			

חוקי היסוד – חוקה בהתהוותה?

לאור הוויכוח על כינון החוקה, הטיל בן-גוריון על ח"כ יזהר הררי לעמוד בראש וועדה שתבחן את נושא כינון החוקה.

בשנת 1950 התקבלה **פשרת הררי** לפיה וועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת תכין הצעת חוקה למדינה. החוקה תהיה בנויה פרקים כאשר כל אחד מהם יהווה חוק יסוד. החוקים יובאו לאישורה של הכנסת, כאשר תסיים הוועדה את עבודתה יאוגדו החוקים לחוקת המדינה.

מהו חוק יסוד? חוק השונה מחוק רגיל במעמד, בתוכן ובצורה.

1. **מעמד** : בעת חקיקת חוקי יסוד מתפקדת הכנסת כאסיפה מכוננת (כותבת החוקה), חוק

היסוד אמורים לעמוד מעל החקיקה השוטפת הרגילה. מעמד על נוצר באמצעות שני דברים :

- **שריון סעיפי החוק** – דבר שנועד להבטיח כי שינוי החוק יעשה ברוב מוחלט (רוב של יותר ממחצית חברי הכנסת) או ברוב מיוחס (רוב גדול יותר מרוב מוחלט). מטרת השריון, למנוע שינוי חוקי יסוד ברוב מזדמן.
- **פסקת הגבלה** – פסקה המקנה לחוק מעמד על, באמצעות הפסקה נמנע מהמחוקק לחוקק חוק הסותר את הערכים והעקרונות הבאים לידי ביטוי בחוק היסוד.

2. **תוכן** : חוקי היסוד צריכים לבטא את ערכי המדינה – **כמדינה יהודית וכמדינה**

דמוקרטית הם צריכים לקבוע את המשטר, להגדיר את סמכויות רשויות השלטון ואת מערכת היחסים בין הרשויות + להבטיח את זכויות האדם בהתאם לשני ערכי היסוד של המדינה.

3. **צורה** : בכותרת החוק יופיע הציון – **חוק יסוד**. החוק ינוסח במילים כלליות. לא תצוין

שנת החקיקה. (כדי להדגיש כי אין משמעות לזמן בו נחקק החוק, בהשוואה לחקיקה השוטפת בה יש משמעות לתאריך, שכן חקיקה מאוחרת מבטלת חקיקה קודמת באותו נושא).

הכנסת חוקקה עד היום אחד עשר חוקי יסוד. לארבעה חוקי יסוד יש פסקת שריון או הגבלה ולשבע חוקי יסוד אין.

חוק יסוד: הכנסת	עוסק בזכות לבחור ולהיבחר בשיטת הבחירות לכנסת, בדרך ניהול הכנסת, בהתפזרותה ובחסינות חבריה. * יש שריון
חוק יסוד: מקרקעי ישראל	אוסר העברת בעלות במקרקעי ישראל * משוריין
חוק יסוד: נשיא המדינה	מגדיר את תפקידי נשיא המדינה וסמכויותיו, דרך בחירתו וחסינותו. * אינו משוריין
חוק יסוד: הממשלה	קובע את דרך הרכבת הממשלה. החוק עוסק בסמכויות הממשלה וראש הממשלה, בהפסקת כהונתם, סדרי פעילות הממשלה, רציפותה וסמכויותיה. * כל החוק משוריין
חוק יסוד: משק המדינה	קובע את הנוהל המחייב בנושא תקציב המדינה, עסקאות בנכסי המדינה והטלת המיסים. * אינו משוריין
חוק יסוד: הצבא	קובע מסגרת נורמטיבית לפעילות כוחות הביטחון ומסדיר את היחסים עם הדרג המדיני. * אינו משוריין
חוק יסוד: ירושלים בירת ישראל	קובע שירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת ישראל ובה יהיה מקום מושבם של נשיא המדינה, הממשלה, הכנסת ובית המשפט העליון. * אינו משוריין
חוק יסוד: השפיטה	מגדיר את מדרג בתי המשפט במדינה וקובע את עקרונות הפומביות והעצמאות השיפוטית ואת נוהל בחירת השופטים.
חוק יסוד: מבקר המדינה	עוסק בתפקידיו וסמכויותיו של מבקר המדינה, המשמש גם כנציב תלונות הציבור. * אינו משוריין
חוק יסוד: חופש העיסוק	קובע כי זכותו של כל אזרח או תושב לעסוק בכל עיסוק, מקצוע או משלוח יד. בנוסף יש פירוט על ההגנה על זכות זו. * כל החוק משוריין
חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו	קובע זכויות יסוד כמו הזכות לחיים ולשלמות גופנית, הזכות לחירות אישית, זכות לקניין, לפרטיות ועוד. ישנו פירוט על ההגנה על זכויות אילו תוך עקרון שמירת דינים שקדמו לחקיקתו. * אינו משוריין אך יש פסקת הגבלה

חוק השבות –

חוק הקובע מי זכאי לעלות לארץ ישראל, נחקק ב-1950 ומהווה את הביטוי החוקי המרכזי להיותה של מדינת ישראל מדינת העם היהודי. החוק מעניק לכל יהודי בעולם את הזכות לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה (בהתאם לחוק האזרחות, תעודת עולה מזכה מיידית בתעודת זהות ישראלית).

סעיף 1 לחוק השבות - כל יהודי זכאי לעלות ארצה.

סעיף 2 לחוק השבות - מאפשר לשר הפנים למנוע את עלייתם לישראל של יהודים בעלי עבר פלילי העלולים לסכן את שלום הציבור או את בטחון המדינה, יהודים חולים העלולים לסכן את בריאות הציבור או יהודים שפעלו נגד העם היהודי.

מכיוון שלא נקבעה ההגדרה ל"יהודי" כך נוצרו בעיות לאנשים שרצו להירשם כיהודים ולעלות לארץ ישראל..

שתי עתירות מרכזיות שהוגשו לבג"ץ בנושא :

1. **בבג"ץ רופאייזן מ-1958**, לא אפשר בג"ץ לרשום כיהודי אדם שנולד וגדל כיהודי, עזר ליהודים בשואה ולאחר מכאן התנצר ורצה לעלות לישראל כיהודי.
2. **בבג"ץ שליט מ-1968**, אפשר בג"ץ לרשום כיהודים את ילדיו של קצין יהודי וישראלי שנשא אישה לא יהודיה, בטענה שהילדים גדלים ומתחנכים כבני העם היהודי.

בעקבות שתי העתירות, **עודכן בשנת 1970 חוק השבות :**

סעיף 4 א. קבע כי תתאפשר גם עלייה של מי שאחד מסביו היה יהודי, מי שבן זוגו הוא יהודי או מי שבן זוגו הוא בנו או נכדו של יהודי, להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.

סעיף 4 ב. קבע מי הוא יהודי - מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת.

כך שעל פי חוק השבות המתוקן - כל יהודי ובני משפחתו עד דור שלישי זכאים לעלות לארץ ולקבל כאן תעודת עולה (אזרחות מקבלים על פי חוק האזרחות. אחד התנאים לקבלת אזרחות ישראלית הוא מתוקף חוק השבות).

נגד חוק השבות	בעד חוק השבות
חוק השבות הוא חוק מפלה	החוק מעדיף יהודים ואינו מפלה לא יהודים
	זכותה של מדינת לאום לשמור על הדומיננטיות של בני הלאום שלה.

שאלת השוויון בחוק השבות

למרות חקיקת החוקים הנפרדים נותרה השאלה העקרונית סביב עיקרון השוויון, **האם חוק השבות הוא חוק מפלה או חוק מבחין? האם מדובר באפליה פסולה או שמא בהבחנה מותרת?** האם יכולה מדינה, המגדירה עצמה דמוקרטית, לנהל מדיניות הגירה המעדיפה בני קבוצה אתנית מסוימת על פני אחרים המבקשים להיכנס בשעריה? לשאלה זו, אין תשובה אחת ברורה.

הנימוקים לחוק השבות כחוק מפלה

מדינת ישראל היא **מדינה דמוקרטית** אשר שייכת לכל האזרחים ללא הבדל בין דת ולאום. מכאן שהיא חייבת לממש את עיקרון השוויון שמשמעותו מתן יחס זהה לכל אדם ללא הבדל דת ולאום לכן יש לבטל את חוק השבות שמפלה מי שאינו יהודי בכך שלא מאפשר לו לעלות למדינת ישראל. ולהתיישב בה. יש לחוקק חוק אחר שיקבע תנאי הגירה והתאזרחות כמדינה דמוקרטית. נימוק נוסף האפילה במדיניות של התאזרחות ולא רק במדיניות ההגירה על פי חוק האזרחות היהודים שעלו מכח שבות מקבלים אזרחות אוטומטית ובני לאומים אחרים לא

הנימוקים לחוק השבות כחוק מבחין (ההצדקה לחקיקת

חוק השבות)

1. מדיניות הגירה של מדינות דמוקרטיות מפותחות, באירופה המערבית, מצביעה על כך שעיקרון זה מקובל ופועל במדינות לאום דמוקרטיות שונות, ביניהן גרמניה, פינלנד, יוון, פולין ועוד.
2. זכותה של מדינת לאום דמוקרטית להדגיש את המאפיינים האתניים ולהעדיף אותם במדיניות ההגירה שלה. זכות זו נשענת על האמנה הבינלאומית (התקבלה על ידי האו"ם ב- 1965) האמנה "אוסרת על אפליה מטעמי גזע, מוצא אתני או דת", אך מתייחסת לזכותה של מדינה להפעיל שיקול דעת נרחב במדיניות ההגירה שלה, כל עוד אין היא מפלה כנגד לאום מסוים;
אמנה זו מהווה למעשה אישור למדינת לאום, שהיא מדינתו של העם האתני [במקרה הישראלי – העם היהודי], לקיים מדיניות הגירה בה היא קובעת את הקבוצה המועדפת במסגרת חוק השיבה למולדת הלאומית. מטרתה של מדיניות זו להקל על בני הלאום, הנמצאים מחוץ לגבולות המדינה, לשוב למולדתם.
3. בתוכנית החלוקה, שהתקבלה ב-29 בנובמבר 1947, ניתן למצוא סימוכין להבנה בדבר היותה של מדינת ישראל מדינת לאום הזכאית לפעול על פי עקרון השבות (החלטה 181 של האו"ם)

חוק השבות, תש"י - 1950

פורסם:	ס"ח 51.	תשי"ז (6.7.1950)	עמ' 159
תיקונים:	ס"ח 163,	תשי"ד (1.9.1954)	עמ' 174
	ס"ח 586.	תשי"ל (19.3.1971)	עמ' 34

הזכות לעליה

1. כל יהודי זכאי לעלות ארצה.

אשרת עולה תיקון: תשי"ד

2. (א) העליה תהיה על פי אשרת עולה.

- (ב) אשרת עולה תינתן לכל יהודי שהביע את רצונו להשתקע בישראל, חוץ אם נוכח שר הפנים שהמבקש –
- (1) פועל נגד העם היהודי; או
- (2) עלול לסכן בריאות הציבור או בטחון המדינה; או
- (3) בעל עבר פלילי העלול לסכן את שלום הציבור.

תעודת עולה

3. (א) יהודי שבא לישראל ולאחר בואו הביע את רצונו להשתקע בה, רשאי, בעודו בישראל, לקבל תעודת עולה.
- (ב) הסתייגים המפורשים בסעיף 2(ב) יחולו גם על מתן תעודת עולה, אלא לא ייחשב אדם למסכן בריאות הציבור לרגל מחלה שלקה בה אחרי בואו לישראל.

תושבים וילידים

4. כל יהודי שעלה לארץ לפני תחילת תקפו של חוק זה, וכל יהודי שנולד בארץ בין לפני תחילת תקפו של יום זה ובין לאחריו, דינו כדין מי שעלה לפי חוק זה.

זכויות בני משפחה תיקון: תשי"ל

- 4א. (א) הזכויות של יהודי לפי חוק זה והזכויות של עולה לפי חוק האזרחות, תשי"ב-1952, וכן הזכויות של עולה לפי כל חיקוק אחר, מוקנות גם לילד ולנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ושל נכד של יהודי; להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.
- (ב) אין נפקא מינה אם יהודי שמכוחו נתבעת זכות לפי סעיף קטן (א) עמד בחיים או לאו ואם עלה ארצה או לאו.
- (ג) הסתייגים והתנאים הקבועים לגבי יהודי או עולה בחוק זה או על פיו או בחיקוקים כאמור בסעיף קטן (א), יחולו גם על מי שהובע זכות לפי סעיף קטן (א).

הגדרה תיקון: תשי"ל

14. לענין חוק זה, "יהודי" – מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת.

ביצוע ותקנות תיקון: תשי"ד, תשי"ל

5. שר הפנים ממונה על ביצוע חוק זה, והוא רשאי להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו וכן למתן אשרות עולה לקטינים עד גיל 18. תקנות לענין סעיפים 4א-1 טעונות אישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת.

משה שפירא
שר העליה

דוד בן גוריון
ראש הממשלה

יוסף שפרינצק
יושב ראש הכנסת
ממלא מקום נשיא המדינה

חוק האזרחות –

שתי שיטות מקובלות בעולם לקבל אזרחות :

1. שיטת דין הקרקע – אזרחות נרכשת על ידי לידה בטרטוריה של המדינה. ללא קשר לאזרחות הורים.

לדוגמא – ילד שנולד בארה"ב לשני הורים ישראלים זכאי לאזרחות אמריקאית מיום היוולדו.

2. שיטת דין הדם – האזרחות עוברת בירושה מהורים לילדיהם ללא קשר למקום הלידה.

לדוגמא – ילדים שנולדו בישראל לאזרחים צרפתים יקבלו אזרחות צרפתית.

מדינת ישראל היא גם מדינה של מהגרים (כמו ארה"ב), אולם בניגוד למדינות הגירה אחרות, העדיפה ישראל דין הדם, משום שישראל היא מדינה יהודית שמטרתה הראשית לשמש בית לאומי ליהודים.

חוק האזרחות שנחקק ב-1952 ותיקונו משנת 1980, קובע שש דרכים עבור יהודים ולא יהודים לקבל אזרחות בישראל :

1. **מכוח חוק השבות** – אזרחות מוענקת למי שחל עליו חוק השבות מיו עלייתו ארצה.
2. **מכוח ישיבה בארץ** – תושבים קבועים שהיו רשומים במרשם האוכלוסין בשנת 1952, ב-1980 חל תיקון : תושבים שלא היו רשומים במרשם האוכלוסין אך רשומים במרשם התושבים בשנת 1980.
3. **מכוח לידה** – מי שנולד בישראל לאב או אם שהם אזרחי ישראל יהיה אזרחי ישראל.
- מי שנולד בחו"ל לאב או אם שחיו קודם בישראל והיו אזרחים ישראלים. (כלומר רק לדור הבנים אזרחות ישראלית, לדור הבא אין אזרחות ישראלית).
4. **מכוח לידה וישיבה בארץ** – לא יהודים שנולדו בארץ אחרי קום המדינה ואין להם אזרחות אחרת. ויושבים בארץ מעל 5 שנים רצופות והם בין הגילאים 18 ל 21.
5. **מכוח ההתאזרחות** – *שוהים בישראל שלוש שנים מתוך חמש *משתקע בארץ *יודע מה את שפת העברית *ויתר על אזרחות קודמת *זכאי לשבת בישראל ישיבת קבע * הצהיר נאמנות למדינת ישראל.
- גם אם עמד בכל אלה יש לשר הפנים שיקול דעת אם להעניק זכות זו.**
6. **מכוח העניקה** – סמכות הניתנת לשר הפנים להעניק אזרחות מסיבות שונות, לדוגמא- לחסידי אומות העולם, לשחקני כדורסל או כדורגל הרוצים להשתלב בנבחרת ישראל.

סעיף 1 מקנה אזרחות ישראלית מכוח חוק השבות, מבטא את היות ישראל מדינת לאום יהודית, המעניקה מקלט ובית לכל יהודי החפץ בכך.

סעיפים 2 – 6 מאפשרים לאלה שאינם זכאים לאזרחות לפי חוק השבות לרכוש אזרחות, וזאת על פי עקרונות המקובלים בכל מדינה ריבונית.

ביטול אזרחות

מקרים שבהם ניתן לבטל את אזרחותו של אדם תושב ישראל:

- הסתגן למדינת אויב, או רכש אזרחות של מדינת אויב. גם מילדיו תישלל אזרחות ישראלית.
- הפר אמונים למדינת ישראל.
- אזרחות ישראלית שנרכשה על יסוד פרטים כוזבים.
- ויתור מרצון – אזרח ישראלי הצהיר בכתב שויתר על אזרחותו, כרוך בהסכמת שר הפנים. (שר הפנים יכול לדחות בקשה מסוג זה אם לדעתו הויתור נובע מתוך רצון להשתמט משירות צבאי).

אזרחות ישראלית – חובות וזכויות

זכויות אזרח:

- הזכות לבחור ולהיבחר לכנסת ולראש הממשלה (לתושבים קבועים יש זכות לבחור לרשות המקומית)
- הזכות לקבל דרכון
- הזכות לעבוד בשירות המדינה
- הזכות להיכנס ולצאת מהמדינה. (מי שאינו אזרח המדינה זקוק לאשרה כדי להיכנס)
- הזכות לקבל הגנה מהמדינה.

חובות אזרח ותושבים קבועים:

- חובת תשלום מיסים: חוק בריאות ממלכתי – שירותי בריאות וביטוח באחת מקופות החולים, כל האזרחים חייבים לשלם מס בריאות.
- חוק הביטוח הלאומי – מבטיח רמת חיים מינימאלית על ידי תשלום קצבאות – אזרח חייב לשלם מס ביטוח לאומי.
- חוק מס הכנסה – אזרח מחויב לשלם מס הכנסה בכדי שהמדינה תוכל לספק את שירותי החינוך, סעד ביטחון וכו'.
- חובת שירות ביטחון – חוק שירות בטחון – על מנת שהמדינה תוכל להבטיח בטחון תושביה מפני אויבים מבחוץ.
- פטור - * סיבה דתית (רק לנשים) * סיבה רפואית * סיבה מצפונית (רק לנשים, לעיתים רחוקות גם לגברים) * מסיבה של נישואין או לידה.
- חובת נאמנות למדינה – על פי חוק ניתן להעמיד לדין כל אזרח על עבירות הפוגעות בריבונות המדינה או בביטחון המדינה, למשל ריגול, גילוי סודיות לאויב.

חוק האזרחות מבטא מצד אחד את מהותה של ישראל כמדינת לאום יהודית, ומצד אחר הוא מבטא עקרונות מקובלים בעולם לקבלת אזרחות : אזרחות מכוח לידה להורים שהם אזרחים ("עקרון הדם") ואזרחות מכוח לידה בשטח המדינה ("עקרון הקרקע"), התאזרחות והענקת אזרחות.

שאלות תרגול :

- **השווה** בין שתי השיטות לקבלת אזרחות בעולם, מה היא השיטה הנהוגה במדינת ישראל.
- **השווה** בין חוק יסוד לחוק רגיל מבחינת מעמד וצורה.
- **הסבר** מהי 'פשרת הררי' ומדוע לחוקי יסוד חשיבות רבה במדינת ישראל.
- **הסבר** מהו מעמדה החוקי של מגילת העצמאות כיום.
- **הסבר** מי יכול ובאילו תנאים למנוע עלייתו של יהודי לארץ מתוקף **חוק השבות**, ולשלול את אזרחותו של ישראלי מתוקף **חוק האזרחות**.
- **הצג** שלוש חובות וזכויות שיש לישראלי על פי חוק האזרחות.
- בשנת 1970 שונה חוק השבות. מה היה השינוי ובעקבות אלו שני פסקי דין משמעותיים?
- " ירושלים היא בירת ישראל, עברית היא שפת המדינה, הלוח העברי הוא הלוח הרשמי, ימי השבתון הם שבת ומועדי ישראל, יום החג הלאומי הוא יום העצמאות, המנון המדינה הוא "התקווה", דגל המדינה לבן עם פסי תכלת ומגן דוד במרכז, סמל המדינה הוא מנורת שבעת הקנים ועלי הזית, על המדינה לפעול לשמירה על המורשת התרבותית וההיסטורית של העם היהודי, לקיים מערכת חינוך שתקנה לצד מיומנויות היסוד ידע בהיסטוריה, תרבות ומורשת של העם היהודי. המשפט העברי ישמש מקור לחקיקה" מתוך הצעת החוקה של המכון לאסטרטגיה ציונית.
- **הצג** את הגישה "מדינת לאום יהודית תרבותית" או את הגישה "מדינה דתית לאומית" ביחס לאופייה הרצוי של מדינת ישראל. הסבר כיצד אחת הגישות באה לידי ביטוי בהצעה.
- מהי לאומיות אתנית? הסבר כיצד סוג לאומיות זה בא לידי ביטוי בהצעה.

ב. העשרה - קישור להרצאות / סרטונים / נתונים

ראו באתר – [אזרחות](http://citizenship.cet.ac.il) - <http://citizenship.cet.ac.il>

הרשות המחוקקת – הכנסת

מטרות השיעור :

- הבנה כי כנסת ישראל מבטאת את ריבונות העם ומייצגת את רוב הקבוצות באוכלוסייה.
- הבנה כי הכנסת עליונה על שתי רשויות השלטון האחרות וזאת מכוח חוק יסוד הכנסת. וזאת עקב תפקידה כרשות מחוקקת ומכוננת.
- הכרת עבודת הכנסת המתבצעת הן במליאת הכנסת והן בוועדות הכנסת.
- הבנת החשיבות של חלוקה לאופוזיציה וקואליציה בעבודת הכנסת והשלכותיה.
- הכרת הליך חקיקת החוקים ועקרונות הדמוקרטיה הבאים לידי ביטוי בשלבים הללו.
- הבנה מהי חסינות ומה ההבדלים בין חסינות אישית ועניינית.
- הבנה כי החסינות מנוגדת לעקרון השוויון בפני החוק, אך היא נועדה לאפשר את פעולת הח"כ.
- התלמידים יכירו את הזכויות וההגבלות על חברי הכנסת.

מושגים מרכזיים : כנסת ישראל, רשות מחוקקת, רשות מכוננת, אחוז חסימה, סיעה, קואליציה, אופוזיציה, חסינות (אישית ועניינית), מליאה, וועדה, חקיקת חוק משני, חקיקת חוק ראשי, הצעת חוק ממשלתית, הצעת חוק פרטית.

משכן כנסת ישראל

הכנסת היא בית הנבחרים של מדינת ישראל. הכנסת מבטאת את עיקרון שלטון העם : אזרחי ישראל בוחרים בבחירות את נציגיהם שתפקידם לייצג את בוחריהם ולוודא כי זכויותיהם ישמרו.

כמה חברי כנסת יש ?

120 חברי כנסת המייצגות את המפלגות שהצליחו לעבור את אחוז החסימה. הרכב הכנסת אמור לייצג את הפלורליזם במדינת ישראל ולשקף את יחסי הכוחות של המפלגות השונות בקרב אזרחי המדינה.

אחוז חסימה – מספר קולות הבוחרים המינימאלי שעל מפלגה המתמודדת בבחירות לקבל, על מנת להכניס נציג לכנסת – ח"כ. מטרתו היא למנוע קיומן של סיעות רבות. אחוז החסימה כיום עומד על 25 מכלל הקולות הכשרים.

חלוקת המושבים בכנסת בין הרשימות - רשימות אשר עברו את אחוז החסימה מקבלות מספר מושבים בכנסת שהינו יחסי לכוחן האלקטוראלי. זאת עושים על-ידי חלוקת מספר הקולות הכשרים אשר ניתנו לרשימות שעברו את אחוז החסימה ב-120, כדי לקבוע כמה קולות מזכים רשימה במושב אחד.

הנציגים של כל מפלגה בכנסת משתפים פעולה במסגרת הנקראת – **סיעה** (סיעת הליכוד, סיעת המערך וכו').

הסיעות שמרכיבות את הממשלה ומשתתפות בה נקראות – סיעות **הקואליציה** (מהוות את הרוב בכנסת).

סיעות האופוזיציה - כל הסיעות שאינן חברות בקואליציה, ואינן מיוצגות בממשלה. הן מתנגדות לממשלה ושואפות להפילה. חברי האופוזיציה רואים עצמם כאלטרנטיבה שלטונית, ויש להם מצע שונה שבאמצעותו הם מבקשים להשפיע על השלטון.

”אי אפשר לה לממשלה לעמוד איתנה זמן רב בלי אופוזיציה חזקה”. (בנג'מין ד'ישראל).

תפקידי הכנסת

רשות מכוננת	הרשות המחוקקת	פיקוח	הכנסת בוחרת	הכנסת מייצגת
כאשר היא מחוקקת חוקי יסוד שאמורים להפוך לחוקת ישראל.	הכנסת ממונה על חקיקת החוקים של המדינה שמחייבים את כל האזרחים והרשויות. (חקיקה ראשית)	הכנסת מפקחת ומבקרת את עבודת שתי הרשויות האחרות.	הכנסת בוחרת בנשיא המדינה ובמבקר המדינה.	בעצם פעולתה הכנסת מייצגת את אזרחי המדינה ופעולת עבורה.

עבודת הכנסת מתבצעת ב :

מליאת הכנסת –

לכנסת יש אולם מרכזי (מליאה), בו מתקיימות הישיבות של הכנסת. הישיבות המתקיימות במליאה משודרות לציבור הרחב בטלוויזיה.

חברי הכנסת אינם חייבים להשתתף בכל ישיבות המליאה ואין דרישת מינימום לגבי מספר חברי הכנסת שחייבים להשתתף בדיונים המתקיימים במליאה.

במליאת הכנסת דנים ומצביעים חברי הכנסת בהצעות לסדר היום, שאילתות, הצעות חוקים ואישורם או הצבעות אי אמון בממשלה.

וועדות הכנסת –

וועדות הכנסת מסייעות לחברי הכנסת לבדוק ולפקח על החלטות הממשלה ומדיניותה.

הדיונים בוועדות הכנסת סגורים וחסויים כדי שאפשר יהיה לקיים דיון מהותי וענייני בכל נושא, גם בנושאים רגישים או ביטחוניים.

וועדות הכנסת מזמינות לדיוניהן מומחים ואנשי מקצוע מחוץ לכנסת, ורשאיות לזמן שר בממשלה כדי שיסביר בפני חברי הוועדה את פעולותיו. זאת במטרה לספק לחברי הכנסת את המידע שהם זקוקים לו כדי לקבל החלטה נכונה בנושאים שנדונים בוועדה.

כל סיעה שולחת נציג מטעמה לוועדות השונות.

חקיקה

תפקידה המרכזי של הכנסת הוא כרשות מחוקקת. (היותה של הכנסת רשות מחוקקת מקנה לה עליונות וריבונות על שאר הרשויות). החקיקה בישראל כוללת שני סוגי חקיקה.

חקיקה ראשית וחקיקה משנית

חקיקה ראשית – נעשית על ידי הכנסת, קובעת נורמות התנהגות המחייבות את כל אזרחי המדינה. חוק מאוחר יותר יכול לסתור ולבטל חוק שקדם לו. תהליך חקיקה ממושך ונעשה שלושה שלבים.

חקיקת משנה – נעשית על ידי הממשלה שהיא מבצעת את החוקים שחוקקה הכנסת. נוסח החקיקה פרטני, אינו יכול לסתור את חוק ראשי, תהליך החקיקה קצר ונעשה בשלב אחד.

על אף שהכנסת היא הרשות המוסמכת לחוקק חוקים, היוזמה לחקיקה אינה באה רק מהכנסת אלא גם מהממשלה. הצעת חוק שיוזמת הממשלה נקראת – **הצעת חוק ממשלתית**. הצעת חוק שיוזמים חברי כנסת נקראת.

חקיקת חוק פרטית וחקיקת חוק ממשלתית

הצעת חוק פרטית – מוגשת לאישור יו"ר הכנסת אשר בודק את הצעת החוק שאינה נוגדת את ערכי היסוד של המדינה ואם אין היא גזענית, אנטי דמוקרטית או שוללת את קיומה של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי. הצעה מובאת לדיון מוקדם במליאת הכנסת, בסוף הדיון עורכים הצבעה אם להמשיך בהליך החקיקה.

הדיון במליאה וההצבעה בסוף הדיון נקראים שלב **הקריאה הטרומית**.

לאחר שהצעה התקבלה בקריאה טרומית, היא תועבר לדיון בוועדת הכנסת שנושא ההצעה בתחום עיסוקה. הוועדה מכינה את נוסח הצעת החוק לקראת הבאתה לקריאה ראשונה במליאת הכנסת.

הצעת חוק ממשלתית – תתקיים בממשלה דיון על אישור נוסח הצעת החוק, בסופו יצביעו השרים על אישור הצעה זו. בשלב הבא תובא ההצעה לקריאה ראשונה בכנסת. (הצעת חוק ממשלתית עוקפת את אישור נשיאות הכנסת ואת שלב הקריאה הטרומית).

שלבי חקיקת חוק

תהליך חקיקת החוקים נעשה בשלושה שלבים הנקראים : קריאה ראשונה, קריאה שנייה וקריאה שלישית. שלוש פעמים מעמידים את הצעת החוק להצבעה.

קריאה ראשונה – הכנסת דנה בשאלה אם נחוץ חוק בעניין שבו עוסקת ההצעה (השר או חבר הכנסת מציעים את ההצעה לפני חברי הכנסת ומתקיים דיון), לאחר מכן מתקיימת הצבעה. אם מחליטים לקבל את הצעת החוק, מעבירים אותה לוועדת הכנסת המתאימה.

קריאה שנייה – הוועדה בודקת את כל סעיפי החוק שומעת חוות דעת של מומחים ומנסחת את החוק לקראת הקריאה השנייה. שלב זה עשוי להמשך זמן רב.

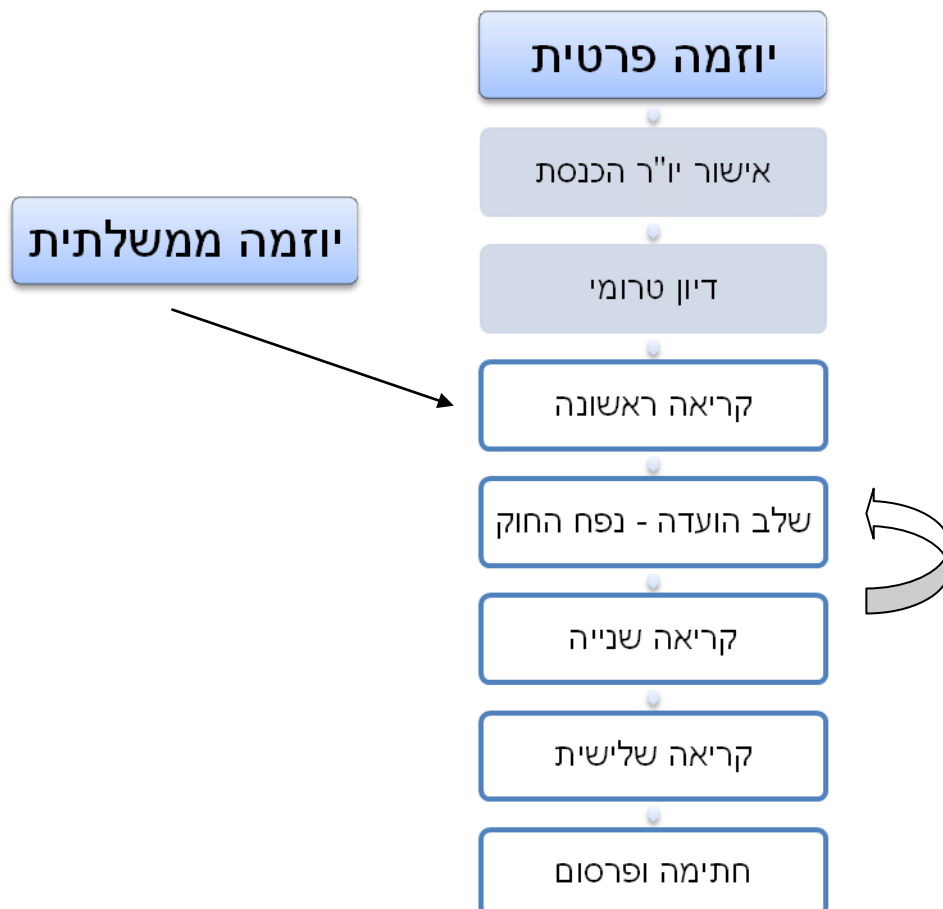
לדיון בוועדה חשיבות רבה מבחינת ההליך הדמוקרטי, מכיוון שהוא מאפשר לנציגי הקואליציה והאופוזיציה להשפיע על ניסוח החוק.

הוועדה מביאה את החלטותיה לפני מליאת הכנסת ומציגה את הדעות של חברי הכנסת שהתנגדו לסעיפי השונים. חברי הכנסת מצביעים בנפרד על כל סעיף בחוק.

קריאה שלישית – בקריאה זו מצביעים על הצעת החוק כולה. ההצבעה נערכת מייד לאחר שהצבעת החוק התקבלה בקריאה השנייה. על כל חוק שקיבלה הכנסת חותמים נשיא המדינה, ראש הממשלה והשר שהחוק קשור למשרדו.

פרסום החוק – החוק מתפרסם ב"רשומות", חוברות המודפסות על ידי המדינה בהן מפרסמים הצעות חוק, חוקים ותקנות. זאת, כדי לממש את העקרונות הדמוקרטיים של זכות הציבור לדעת. ושלטון החוק המחייב לפרסם את החוק בפומבי.

תהליך החקיקה בישראל הוא ארוך ומסורבל: ההנחה העומדת בבסיס התהליך הארוך של החקיקה היא שככל שהצעת החוק תעבור שלבים מרובים יותר של דיון והתייחסות, כך יעמיק שיקול הדעת הדרוש לקבלת חוקים הראויים למדינה דמוקרטית. בנוסף, במידה והתהליך יהיה ארוך, גם הציבור יוכל להשפיע על החוק באמצעות יצירת דעת קהל. תהליך החקיקה הארוך מאפשר להקטין את הסכנה של חקיקת חוק חפז המתעלם מערכים מהותיים לחברה דמוקרטית. ובמילים אחרות לדאוג לכך שהחוק במדינת ישראל יהיה חוק ראוי.

מעמד חברי הכנסת : עקרון החסינות

חברי הכנסת זוכים מתוקף תפקידם להגנה מיוחדת – חסינות – שפירושה : לא ניתן לחקור, לעצור, או לשפוט חבר כנסת אלא אם הוסרה חסינותו.

החסינות ניתנת לחברי הכנסת על מנת שיוכלו למלא את תפקידם ללא חשש שמא יועמדו לדין, כמו כן היא מגנה עליהם מפני הטרדות.

עם זאת החסינות פוגעת בעקרון שוויון בפני החוק. אולם המטרה שלשמה קיימת החסינות מקדשת את האמצעים.

קיימים שני סוגי חסינות :

חסינות עניינית (מהותית/מקצועית) : בחוק פוטר את חבר הכנסת מאחריות פלילית או אזרחית על מעשים שעשה או דברים שאמר בעת מילוי תפקידו או למען מילוי תפקידו. חסינות זו קבועה ולא ניתן להסירה.

רק במקרים יוצאי דופן של פעילות נגד המדינה או פגיעה בדמוקרטיה ניתן להסיר את החסינות העניינית. החסינות העניינית לגבי תקופת כהונתו כחבר כנסת נשמרת גם לאחר שהסתיימה תקופת כהונתו.

חסינות אישית (דיונית-פרוצדוראלית) : חבר כנסת חסין, בתקופת כהונתו, מפני מעצר לגבי עבירות שעבר ואשר אין להן כל קשר לתפקידו כח"כ. חסינות זו מגנה עליו גם מפני חיפוש בדירתו, בגופו או בחפציו.

חסינות זו נקראת דיונית מכיוון שהכנסת יכולה, באמצעות דיון להסיר את החסינות. בגין מעשה פלילי. הבקשה להסרת החסינות מועברת לכנסת על ידי היועץ המשפטי לממשלה. בגמר הקדנציה לא נשמרת לח"כ החסינות לגבי תקופת כהונתו.

זכויות ומגבלות על חברי הכנסת

זכות להעסיק שני עוזרים פרלמנטרים, תקציב לקשר עם הבוחר ודרכון דיפלומטי.

על חברי הכנסת קבועות הגבלות הקבועות בחוק חסינות חברי הכנסת :

- איסור עבודה בשכר במקביל לתפקידו כח"כ.
- איסור על כהונה בתפקיד ציבורי נוסף.
- וויתור על אזרחות נוספת.
- איסור על שימוש בתואר ח"כ שלא לצורך.

שאלות תרגול :

- הסבר מה ההבדל בין חקיקת חוק פרטית לחקיקת חוק ממשלתית.
- הצג שתי הגבלות החלות על חבר כנסת.
- הסבר מדוע הליך חקיקת החוק ארוך, ומהו המובן של שלטון החוק הבא לידי ביטוי בהליך זה.
- חבר כנסת קרא מעל בימת הכנסת קטעים מתוך מסמך מסווג (סודי) של צה"ל, שהוכן לקראת המשא ומתן בין ישראל לסוריה, בשל התנגדותו למדיניות הממשלה. בעקבות זאת הוגשה עתירה לבג"ץ, אשר בקשה להורות לכנסת להסיר את חסינותו של חבר הכנסת. העתירה נדחתה.
- בפסק הדין נאמר כי "העבירה של גילוי סודות רשמיים נעברה... כחלק אינטגרלי (בלתי נפרד) מהפעילות הלגיטימית של נאום מעל דוכן הכנסת המנמק את עמדת מפלגתו [של חבר הכנסת] להצעת אי-האמון שהוגשה על ידה..."
- ציין והצג את סוג החסינות עליו הצביע בג"ץ בפסיקתו. הסבר כיצד חסינות זו באה לידי ביטוי בקטע.
- הצג ארבעה עקרונות דמוקרטים הבאים לידי ביטוי בפעולת הכנסת.
- השווה בין פעולת הכנסת במליאה לבין פעולת הכנסת בוועדות השונות.
- הסבר מדוע חשובה פעילות האופוזיציה?

אתרי אינטרנט להעשרה –

אתר הכנסת - <http://www.knesset.gov.il>

הרשות המבצעת – הממשלה

"בסופו של דבר כל ממשלה היא שיקוף מדויק של עמה על חוכמתו וכסילותו". (תומאס קרלייל).

מטרות השיעור :

- הבנה כי המושג "רשות מבצעת" כולל סמכויות ותפקידים רבים מתוקף היותה רשות עצמאית ולא רק מכוח היותה הרשות המבצעת של חוקים שהתקבלו בכנסת.
- הכרת מבנה הרשות המבצעת : הדרג הפוליטי והדרג המנהלי.
- הבנה כי הממשלה כרשות שלטונית מחויבת לפעול לטובת הציבור ואחראית כלפי ציבור האזרחים.
- הבנת הסיבות להקמת ממשלה קואליציונית והיתרונות בקואליציה רחבה.
- הבנת מעמדו של ראש הממשלה בישראל בממשלה ובכנסת.
- הבנת עוצמת הממשלה על ידי תקנות הגנה ותקנות לשעת חירום. הכרת הסכנות הטמונות בתקנות אלו.
- השוואה בין אחריות ממשלתית ואחריות מיניסטריאלית.
- הכרת תפקידו וסמכויותיו של היועץ המשפטי לממשלה.

מושגים מרכזיים : הברוקרטיה, ממשלה קואליציונית, תקנה, חקיקת משנה, תקנות לשעת חירום, תקנות הגנה, אינטרס ציבורי, אחריות ממשלתית, אחריות מיניסטריאלית, היועץ המשפטי לממשלה, חוק יסוד הממשלה.

סעיף 1 בחוק יסוד הממשלה קובע : "הממשלה היא הרשות המבצעת של המדינה".

סעיף 5 בחוק יסוד הממשלה קובע : "הממשלה מורכבת מראש ממשלה ומשרים".

מרכיבי הרשות המבצעת

- א. הממשלה (הדרג הנבחר) – ראש הממשלה והשרים הפועלים כגוף אחד. הם נבחרו ציבור העומדים לבחירה בכל ארבע שנים.
- ב. השרים (הדרג הנבחר) – לכל אחד מהם יש עצמאות בניהול משרדו והוא נושא באחריות.
- ג. הברוקרטיה (הדרג המנהלי) – פועלת במשרדי הממשלה השונים ובכל הגופים הביצועיים השייכים לממשלה ולרשויות המקומיות. דרג זה מורכב מעובדים מקצועיים, הם ממונים לתפקידיהם לפי כישוריהם המקצועיים. הם עובדי מדינה ולא נבחרו ציבור. תפקידם הוא למבצע את מדיניות הממשלה והחלטותיה ואת חוקי הכנסת. הדרג המנהלי הבכיר מומחה בתחומו והוא מספק לשרים נתונים והמלצות. בשל מומחיותם יש להם השפעה על קביעת מדיניות המשרד.

כינון הממשלה והרכבתה –

לאחר שנודעו תוצאות הבחירות לכנסת, יקיים נשיא המדינה התייעצויות עם נציגי כל סיעות הכנסת לגבי המועמד לראשות הממשלה, בתום ההתייעצויות יטיל הנשיא, על הח"כ שלדעתו יש לו את הסיכוי הרב ביותר להרכיב ממשלה את מלאכת הרכבת הממשלה. המועמד לתפקיד ראש הממשלה מוגבל בפרק הזמן העומד לרשותו על מנת להרכיב את הממשלה. סה"כ יש לו 46 יום. אם אינו מצליח להרכיב ממשלה ולקבל את אמון הכנסת בפרק הזמן הזה. הנשיא יטיל על ח"כ אחר את מלאכת הרכבת הממשלה.

הממשלה שתורכב תובא לאישורה של הכנסת. כך שהממשלה וראש הממשלה שואבים את כוחם מהכנסת.

ממשלה קואליציונית –

ריבוי המפלגות ושיטת הבחירות בישראל, גרמו לכך שעד כה אף מפלגה לא זכתה ברוב המושבים לכנסת. כתוצאה מכך נוצר צורך להקים **ממשלה קואליציונית** - ממשלה המורכבת מצירוף של כמה מפלגות כדי לזכות בתמיכת רוב חברי הכנסת.

השותפות בקואליציה, המאפשרת את הקמת הממשלה. מתבצעת באמצעות **הסכמים קואליציוניים**.

הסכמים קואליציוניים הם הסכמים פוליטיים הנחתמים בין המפלגות השותפות בקואליציה, ומפורטות בהם הזכויות והחובות של כל אחת מהשותפות הקואליציוניות, הסכמה על איוש משרות במשרדי ממשלה ובגופים ציבוריים (מנכ"לים בחברות ממשלתיות ושגרירים), הסכמה על קווי יסוד למדיניות המשותפת וקווי פעולה מוסכמים.

מעמד ראש הממשלה

- ראש הממשלה מנהל את ישיבות הממשלה (קובע את סדר היום).
- ראש הממשלה מקבל סקירה מלאה דבר הנותן לו יתרון על פני שאר השרים מכיוון שיש לו ראיית על לגבי המתרחש.
- ראש הממשלה רשאי לפטר שר מבלי לקבל אישור על כך מהממשלה או מהכנסת.
- ראש הממשלה רשאי למנות שר שאינו חבר כנסת (אולם עליו לקבל לשם כך את אישורה של הכנסת).
- התפטרותו של ראש הממשלה מביאה להתפטרות כל הממשלה.
- לראש הממשלה יש קול נוסף בהצבעות הממשלה (במקרה ויש שוויון בהצבעה).
- ראש הממשלה ממונה על השב"כ, המוסד והוועדה לאנרגיה אטומית.

הממשלה הראשונה בראשות דוד בן – גוריון 8/3/1949

הממשלה ה- 32 בראשות בנימין נתניהו 31.3.09 ,

הממשלה הוצגה בפני הכנסת ביום 31.3.09 וקיבלה את אמון הכנסת ב- 31.3.09 בשעה 23:15 ברוב של 69 קולות בעד ו- 45 קולות נגד.

בעת כינונה נשענה הממשלה על קואליציה בהרכב כדלקמן:

- ליכוד (27 מנדטים)
- ישראל ביתנו (15 מנדטים)
- עבודה (13 מנדטים).
- שי"ס (11 מנדטים).
- הבית היהודי (3 מנדטים)
- יהדות התורה הצטרפה לממשלה יום לאחר הקמתה (5 מנדטים).

סך הכול הקואליציה הורכבה מ-74 חברי כנסת.

סמכויות הממשלה –

א. קביעת מדיניות וביצועה -

בסעיף 32 לחוק יסוד הממשלה (2001) נאמר: "הממשלה מוסמכת לעשות בשם המדינה, בכפוף לכל דין, כל פעולה שעשייתה אינה מוטלת בדין על רשות אחרת".
לממשלה יש עוצמה רבה, משום שהיא מוסמכת לפעול בשם המדינה במגוון רחב של נושאי מדיניות:

- בתחום הכלכלי – לקבוע את המדיניות הכלכלית של המדינה.
- בתחום הצבאי – לצאת למלחמה.
- בתחום הדיפלומטי – לחתום על הסכמי שלום שבמהלכם היא יכולה לוותר על שטחי מדינה.
- בתחום חברתי – לקבוע מדיניות בנושאים חברתיים, כגון קליטת עלייה.
- בתחום המינהל המקומי – פיקוח על הרשויות המקומיות דרך משרד הפנים.

ב. קביעת תקנות: חקיקת משנה -

ראש הממשלה והשרים ממונים על ביצוע החוקים שנחקקו בכנסת. במקרים רבים על הממשלה להתקין תקנות מהפרטות כיצד לבצע את החוק.

ישיבת ממשלה

תקנות לשעת חירום (1948) ותקנות הגנה לשעת חירום (1945) -

לממשלה יש עוצמה גדולה הבאה לידי ביטוי בסמכויותיה לקבוע תקנות לשעת חירום (1948) ותקנות הגנה לשעת חירום (1945): להבדיל מתקנות לשעת חירום, שהן פרי חקיקה ישראלית, הרי שתקנות ההגנה הן חלק ממורשת החקיקה המנדטורית - בריטית. עם קום המדינה נכנסו תקנות אלו למשפט הישראלי מכוח פקודת סדרי השלטון והמשפט שקבעה שכל חוק וכל תקנה מתקופת המנדט שלא בוטלו במפורש בחקיקה ישראלית – תקפים.

<u>מאפיין להשוואה</u>	<u>תקנות ההגנה לשעת חירום - 1945</u>	<u>תקנות לשעת חירום – 1948</u>
המחוקק	הנציב העליון הבריטי – חקיקה מתקופת המנדט הבריטי לפני הקמת המדינה.	חקיקה ישראלית על ידי מועצת המדינה הזמנית.
מטרת המחוקק	מאבק במחתרות היהודיות.	הענקת כלים לממשלה הישראלית בכדי שתוכל להתמודד עם הצרכים הביטחוניים המיוחדים שלה.
הגורמים להם ניתנה הסמכות לחוקק תקנות לשעת חירום	שר הביטחון, הרמטכ"ל וקציני הצבא. התקנות מקנות לשר הביטחון סמכויות ביצוע רחבות ועוצמה רבה.	ממשלת ישראל וכל שר שהוסמך על ידה לצורך זה.
תחומים בהם מותר לחוקק תקנות לשעת חירום	לשר הביטחון וקציני הצבא ניתנה סמכות להחליט ללא הליך שיפוטי על הפעולות הבאות: • הגבלת תנועותיו של אדם. • סגירת אזורים. • הכרזה על קבוצה כבלתי חוקית. • הטלת צנזורה על עיתונים. • ביצוע מעצר מנהלי של אדם.	לממשלה מותר לחוקק תקנות חירום לטובת ביטחון הציבור. זוהי סמכות רחבה ביותר, שכן קשה למצוא תחום שאי אפשר לקשור אותו עם ביטחון המדינה.
החשש?	פגיעה בזכויות האדם והמדינה.	מתן עוצמה רבה לממשלה.
פעולות שנעשו עד כה בכדי לצמצם את הפגיעה בדמוקרטיה.	חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים) 1979: (1) צו המעצר המנהלי כפוף לביקורת בתי המשפט: הצו מובא לאישור נשיא בית המשפט המחוזי תוך 48 שעות מביצוע המעצר, יש אפשרות לערער על החלטתו בפני בית המשפט העליון. (2) תקופת המעצר המנהלי מוגבלת ל-6 חודשים וניתן להאריכה רק בהחלטת בית המשפט. (3) צו מנהלי מובא לעיון בית המשפט מידי 3 חודשים או בתוך תקופה קצרה יותר על פי קביעת בית המשפט.	ההגבלות על התקנות הן: א. תוקף התקנות הוא ל-3 חודשים בלבד וניתן להאריך רק בהחלטת הכנסת. ב. לא ניתן לתקן תקנה שתפגע בסמכויות הכנסת או תביא להפסקת פעילותה. ג. נקבעו חוקים המוגנים מפני תקנות לשעת חירום: חוק יסוד הממשלה, חוק יסוד חופש העיסוק, חוק יסוד כבוד האדם וחירותו. בחוק יסוד הממשלה (1992) נקבעו הוראות חדשות לגבי התקנות לשעת חירום. לדוגמה: 1. הסמכות לתקן תקנות חירום ניתנה לממשלה כגוף ואינה מסור לשר הביטחון כפי שהיה בעבר. 2. הורחבה יכולת הכנסת לבטל תקנה לשעת חירום באמצעות החלטה ברוב של 61 חברי כנסת.

אחריות ממשלתית ואחריות מיניסטרואלית

אחריות ממשלתית

עקרון האחריות הממשלתית בא להבטיח את אחריות הרשות המבצעת בפני הרשות המחוקקת המייצגת את העם.

האחריות הקולקטיבית, המשותפת של השרים, מתבטאת ב-3 מישורים :

1. **השרים פועלים על פי החלטת הממשלה**, לדוגמא – אם החליטה הממשלה להקצות את מירב המשאבים לפיתוח כבישים, חייבים כל השרים לפעול בהתאם להחלטה זו.
2. **על השרים נאסר לפעול בניגוד לממשלה** ועליהם להימנע מלבקר את הממשלה, גם אם מדיניותה נוגדת את עמדתם האישית בנושא מסוים. אם שר מעוניין לצאת בפומבי נגד החלטת ממשלה עליו להתפטר ממנה.
3. **אחריות קולקטיבית של הממשלה (שרים) בפני הכנסת**. שרי הממשלה וחברי הכנסת השייכים לסיעת השרים מחויבים להצביע כנסת בעד החלטות הממשלה, אלא אם קיבלו אישור מוקדם מראש הממשלה. בסמכותו של ראש הממשלה לפטר שר שלא מקבל את מרות הממשלה.

אחריות מיניסטרואלית

כל שר אחראי על פעילות משרדו, כאשר מתעוררת בעיה בעניין הנוגע למשרד שבאחריותו, הרי שגם אם השר אינו מעורב אישית בעניין, הוא נושא באחריות המיניסטרואלית ומחויב לתת דין וחשבון לגבי כל תקלה או מחדל הקשורים במשרד עליו הוא ממונה.

על פי חוק יסוד : הממשלה, השר אחראי בפני ראש הממשלה והממשלה על ענייני משרדו, וחייב במתן דיווח על מילוי תפקידו. אחריותו המיניסטרואלית של השר היא גם בפני הכנסת והוא חייב לתת דו"ח על פעילות משרדו, לשתף פעולה במהלך פיקוח וביקורת.

העיקרון של קיום אחריות משותפת ואחריות מיניסטרואלית של הממשלה והשרים בפני הכנסת מבוסס על עקרון הפרדת הרשויות בישראל, משום שהוא מגדיר יחסי גומלין של איזונים ובלמים בין הרשות המבצעת והרשות המחוקקת.

היועץ המשפטי לממשלה -

היועץ המשפטי לממשלה הוא עובד ציבור ולא נבחר ציבור. תפקידו חשוב ביותר ובעל השפעה רבה בדמוקרטיה הישראלית. מינויו נקבע על פי המלצת שר המשפטים והחלטת הממשלה. והממשלה היא זו היכולה לפטרו.

עו"ד יהודה וינשטיין היועץ המשפטי לממשלה

תפקידי היועמ"ש -

- היועץ המשפטי משמש כראש התביעה הכללית מטעם המדינה – הוא קובע משיקולי האינטרס הציבורי האם בסופו של דבר יש להעמיד אדם או נציג ציבור לדין פלילי.
- היועץ המשפטי לממשלה מייצג את רשויות המדינה בבתי משפט.
- היועץ המשפטי לממשלה מייצג לממשלה בתחום המשפטי – הוא מנחה את הממשלה ובעצם כך הוא אחראי על יישום שלטון החוק במובן המהותי במשרדי הממשלה. הוא בודק האם הצעות החוק הן ראויות ומתאימות על פי כללי הדמוקרטיה.
- היועץ המשפטי מחויב להתנגד להחלטות הממשלה שיש בהן כדי לפגוע בדמוקרטיה או בציבור.

נאמנותו של היועץ המשפטי לחוק עומדת מעל נאמנותו לממשלה.

פיקוח על היועץ המשפטי:

- עתירות לבג"צ- היועץ המשפטי נתון לפיקוח של בג"צ (הגשת עתירה על עסקת הטיעון במשפטו של קצב)

ביקורת על תפקיד היועץ המשפטי לממשלה:

- ריכוז של עוצמה רבה בידי אדם אחד
- ניגוד אינטרסים- ליועמ"ש תפקיד כפול, הוא גם מחליט על העמדת בכירי השלטון לדין וגם מייצג למוסדות השלטון
- עומס התפקיד

הצעות לרפורמה

1. **פיצול תפקיד הייעוץ מראשות התביעה הכללית** - משמעות הרפורמה הקלה בעומס התפקיד ובכך לא יהיה ניגוד אינטרסים מכיוון שהתפקיד יתפצל לשני אנשים.

2. **החלשת כוחו של היועץ המשפטי:**

- פחות כוח מחייב לחוות הדעת של היועץ
- ביטול הבלעדיות של היועץ בייצוג המדינה בבית המשפט
- ניסיונות להפוך את היועץ למינוי בעל אופי פוליטי
- הדגשת הפיקוח המנהלי של הממשלה ושר המשפטים על היועץ.

שאלות תרגול:

- הצג שני יתרונות לממשלות המבוססות על קואליציה רחבה.
- הסבר מהי אחריות מיניסטריאלית.
- הסבר מהי חקיקת משנה.
- לקראת ביצוע תוכנית ההתנתקות חתם שר הביטחון על צווים מנהליים. על פי הצווים ישלחו למעצרים מנהליים מספר תושבים המתגוררים בגוש קטיף, ושם יוחזקו בתנאים מגבילים. המעצרים בוצעו רק כנגד אנשים שיש חשש ודאי שאם יישארו בשטח רצועת עזה במהלך פינוי היישובים, הם ינקטו באלימות עד שפיכות דמים.
- ציין והצג בשם איזו סמכות הפעיל שר הביטחון את המעצרים המנהליים. הסבר כיצד סמכות זו באה לידי ביטוי בקטע.
- הצג שני תפקידים של היועץ המשפטי לממשלה.

אתרי אינטרנט להעשרה –

אתר משרד ראש הממשלה - <http://www.pmo.gov.il/pmo>

היועץ המשפטי לממשלה - <http://www.justice.gov.il/MOJHeb/YoezMespai>

הרשות השופטת

מטרות השיעור :

- הבנה כי מקורות המשפט בישראל מתבססים בין היתר על מקורות תרבותיים והיסטוריים יהודים כפי שמתבטא ב"חוק יסודות המשפט".
 - הבנת חשיבות היותה של הרשות השופטת רשות עצמאית ובלתי תלויה ברשויות השלטון האחרות.
 - הבנה כי מערכת המשפט בישראל פועלת על פי חוק המבטא את ערכיה הדמוקרטים של המדינה.
 - הבנת תפקידו של חוק יסודות המשפט במערכת המשפט הישראלית כאשר יש חסר (לקונה) בחקיקה.
 - הכרת עקרונות הדמוקרטיה הבאים לידי ביטוי בפעולת מערכת המשפט בישראל.
 - הבנת ההבדלים בין הגישה האקטיביסטית לגישה הפורמליסטית בהכרעה משפטית של השופטים.
 - הכרת סוגי המשפט בישראל (פלילי, אזרחי וחוקתי) ומערכת השפיטה.
 - הכרת ההבדלים בין שני תפקידיו של בית המשפט העליון כבית משפט עליון לערעורים וכבית משפט גבוה לצדק.
- מושגים מרכזיים : משפט חוקתי, לקונה, הזכות להליך משפטי הוגן, גישה אקטיביסטית, גישה פורמליסטית, בית משפט שלום, בית משפט מחוזי, בית משפט גבוה לצדק (בג"ץ).

הרשות השופטת – היא המגן של שלטון החוק במדינה. בבתי המשפט פותרים את הסכסוכים במדינה, מבקרים את פעולות השלטון ומגנים על זכויות האדם והאזרח. כל האזרחים ורשויות המדינה כפופים לחוק.

מקורות המשפט בישראל

- המערכת המשפטית בישראל מתבססת על מקורות תרבותיים והיסטוריים :
- עם הקמת המדינה אימצה מועצת המדינה את המשפט התורכי ואת המשפט הבריטי שהיו נהוגים עד להקמת המדינה.
 - במהלך השנים שחלפו מאז חוקה הכנסת חוקים שונים שהתאימו לשינויים שחלו בחברה הישראלית. **חוקי הכנסת הם הבסיס לפעולתה ופסיקותיה של הרשות השופטת.**
 - פסיקות תקדימיות – בהעדר חקיקת כנסת בנושא מסוים, פסיקת מערכת המשפט מהווה תקדים לפיו נוהגים במקרים דומים.
 - בשנת 1980 נחקק חוק יסודות המשפט אשר קבע לראשונה את מקורותיו של המשפט הישראלי. החוק קבע שכאשר אין חקיקה או פסיקה מפורשת בנושא מסוים (לקונה) – חוסר בחקיקה). המקור לפסיקה של בית המשפט מתבסס על "עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל".
- בשנת 1984 קבעה הכנסת בחוק את הביטול של כל שרידי החוק התורכי ששרדו עד אז, לעומת זאת עדיין קיימים בחוק שרידים של המשפט הבריטי.

העקרונות הדמוקרטיים המנחים את הרשות השופטת

הזכות להליך הוגן – זכות טבעית השייכת לאדם. תפקיד הזכות הוא למנוע את פגיעת רשויות השלטון בחירויות האדם, בחייו, ברכושו, בכבודו, בפרטיותו או בשמו הטוב ולאפשר לו להתגונן מעוצמת הרשויות. מטרת הזכות היא להגן על האדם והאזרח, מרגע שהועלה חשד כנגדו ובמהלך העמדתו לדין.

זכות זו מושגת בכמה אמצעים :

- **כל אדם העומד לדין נחשב זכאי כל עוד לא הוכחה אשמתו** (על התביעה להוכיח כי אכן נעשתה עבירה).
- **כל אדם זכאי להגנה משפטית בבית המשפט**. אם אין באפשרות האדם לממן לעצמו סגור שיגן עליו וייצג אותו, המדינה חייבת להעמיד לרשותו סגור מטעמה.
- **כל אדם שיצא אשם, זכאי לערער על פסק הדין ועל גזר הדין בפני ערכאה משפטית גבוהה יותר. כמו כן, יש לו זכות לבקש משפט חוזר**, אם נמצאו ראיות ועובדות חדשות שיש בהן כדי לשנות את פסק הדין.
- **כפיפות לחוק ותקדימים** – השופטים חייבים לפסוק בהתאם לחוקו תוך התייחסות לתקדימים של ערכאה גבוהה יותר. הכפיפות לחוק מבטאת את עקרון שלטון החוק.
- **כולם שווים בפני החוק**.
- **עם מינוי לתפקיד, כל שופט מצהיר הצהרת אמונים שבה הוא מתחייב לשפוט משפט צדק, ולא לנקוט באפליה**. כדי להבטיח עקרון זה, השופטים פוסלים את עצמם מדיון במשפטים שיש להם נגיעה אישית אליהם, או שהם מכירים את אחד הצדדים.
- **על פי עקרון הפומביות, הדיונים בבתי המשפט נערכים בדלתיים פתוחות וכל אדם זכאי להיות נוכח בדיון** (במקרים חריגים רשאי בית המשפט לקיים משפט בדלתיים סגורות : במשפטים בהם מעורבים קטינים ובנושאים של ביטחון המדינה). הרעיון מבטא את זכות הציבור לדעת.

אי תלותה של הרשות השופטת

על מנת שיהיה משפט צדק, על הרשות השופטת להיות עצמאית ובלתי תלויה. ללא הבטחת עצמאותם של השופטים ושל בתי המשפט, המערכת המשפטית לא תוכל להבטיח את הצדק, השוויון, שמירת שלטון החוק וקיום משפט הוגן. עצמאות בתי המשפט חשובה גם ליצירת אמון של הציבור באובייקטיביות ובהוגנות של ההליך השיפוטי.

עצמאותה של הרשות השופטת בישראל מובטחת על ידי כללים אחדים :

- **ריסון הרשות המחוקקת בנושא ביטול פסקי דין** – הכנסת אינה יכולה לבטל פסק דין שהתקבל בבית-המשפט, גם אם הפרשנות שקבע בית המשפט לחוק אינה מקובלת על המחוקקים.
- **עקרון הסוב – יודיצה** – איסור פרסום ועיסוק פומבי בנושא הנדון בבית משפט. מטרת העיקרון למנוע התערבות השפעה ולחץ מצד התקשורת ורשויות השלטון על בית המשפט. כלי התקשורת יכולים לפרסם רק מידע עובדתי על מהלך הדיונים, מבלי לנקוט עמדה. לאחר שהשופטים פסקו מותר לבקר את הפסיקה ולהגיב עליה. **עקרון זה שנועד להבטיח את הזכות להליך הוגן מתנגד עם זכות חופש הביטוי ועם זכות הציבור לדעת.**
- **מינוי השופטים** – תהליך מינוי השופטים נועד להבטיח את עצמאותה של הרשות השופטת. בחירת השופטים נעשית על ידי וועדה המונה תשעה חברים: שלושה שופטי בית משפט עליון, שני שרים, שני חברי כנסת ושני נציגים של לשכת עורכי הדין.
- **תנאי העסקת שופטים** – השופטים מועסקים בתנאים המאפשרים להם לפסוק בצורה עצמאית :
- **שכר השופטים** – שכר זה גבוהה יחסית, על מנת שלא יתפתו לקבל שוחד ומשום שאסור להם לעסוק בעיסוק נוסף.
- **תקופת כהונתם** – כהונת השופטים מובטחת עד לגיל פרישתם (70).
- **חסינות השופטים** – לשופטים יש חסינות, הם מוגנים מפני תביעות בשל הוצאת לשון הרע ואין פותחים בחקירה פלילית נגד שופט ללא אישור של היועמ"ש.
- **התנאים הללו באים להבטיח את אי-תלותם ואת עצמאותם של השופטים ולמנוע מרשויות השלטון ומאישים פוליטיים אחרים להפעיל לחצים על השופטים.**

גישות השופטים למרות החוק

בקרב שופטי בית המשפט העליון ניתן להבחין בשתי גישות שונות לחוק :

גישה פורמליסטית – שופטים האוכפים את החוק ככתבו וכלשונו, והסבורים שבעניינים שבהם אין החוק מפורש עליהם להימנע משפיטה. (במקרה כזה הם מחזירים את הנושא הנדון לרשות המחוקקת על מנת שתחליט בדבר או שתשלים את החקיקה).

גישה אקטיביסטית – שופטים שאינם מסתפקים בהכרעה על פי לשון החוק בלבד, אלא מפרשים את החוק ונותנים לו משמעות על פי הערכים הדמוקרטים המקובלים בחברה.

סוגי המשפט בישראל

משפט אזרחי – עוסק ביחסים המשפטיים שבין אזרחים או בינם לבין המדינה ועניינו בפגיעה כללית אשר עליה עומדת תביעה לפיצוי כספי או דרישה לקיום החוזה בין הצדדים.

משפט פלילי – עוסק במקרים בהם המדינה מעמידה לדין אזרחים או מוסדות שיש חשד שעברו על החוק.

העבירות המובאות לבית המשפט מתחלקות לשלושה סוגים :

1. **חטא** – העבירה שהעונש עליה הוא מאסר עד חודש ימים וקנס או רק קנס ללא מעצר.
2. **עוון** – עבירה שהעונש עליה הוא מאסר מחודש עד מאסר שלוש שנים בתוספת קנס, או קנס בלבד.
3. **פשע** – עבירה שהעונש עליה הוא מאסר משלוש שנים עד מאסר עולם בתוספת קנס, או קנס בלבד.

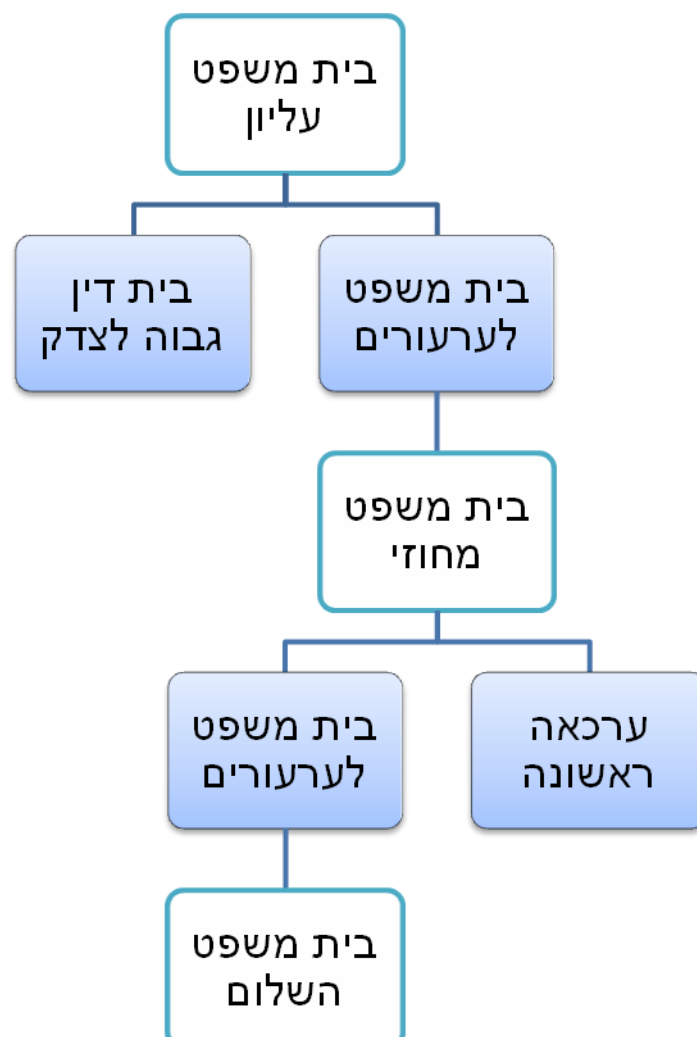
משפט חוקתי – עוסק במקרים בהם נפגעו ערכים ועקרונות יסוד של המדינה או זכויות אדם ואזרח, בעקבות פעולות שנעשו על ידי רשויות המדינה. במקרה זה יכול אזרח לפנות לבג"ץ על ידי הגשת עתירה לדיון.

מערכת בתי המשפט

לפי החוק בישראל קיימות שתי מערכות שפיטה :

1. **מערכת של בתי משפט רגילים** – בית משפט שלום, בית משפט מחוזי, בית המשפט העליון.
2. **מערכת של בתי דין מיוחדים** – לבתי דין אלו יש סמכות שיפוטית מוגבלת לדון בעניינים שבסמכותם, אך נמצאים תחת ביקורת של בג"צ.
 - בתי דין רבניים – דנים במעמד האישי (נישואין וגירושין, גיור), על פי ההלכה היהודית.
 - בתי דין צבאיים – דנים בעבירות צבאיות שעברו חיילים במסגרת שירותם הצבאי, על ידי קצינים בצה"ל עם הכשרה משפטית.
 - בתי דין לעבודה – דנים בתביעות וסכסוכים בין עובד למעבידו.
 - בתי דין דתיים – של עדות לא יהודיות בישראל.

היכל המשפט בבאר – שבע (כולל את בית משפט השלום והמחוזי).

מערכת בתי המשפט הרגילים

בתי משפט אלו פועלים בשלוש ערכאות (רמות): בתי משפט השלום, בתי המשפט המחוזיים ובית המשפט העליון.

לכל ערכאה יש סמכות גבוהה יותר מזו שתחתיה וביכולתה לבטל פסק דין או גזר דין שניתנו בערכאה נמוכה ממנה. אדם שיצא חייב בדין זכאי לערער בפני ערכאה משפטית גבוהה יותר כדי לשנות את פסק הדין או גזר הדין.

פסק דין – הכרעה אם הנאשם אשם בעבירה המיוחסת לו או חף מפשע.
גזר דין – העונש המוטל על הנאשם.

בית משפט השלום - ערכאה ראשונה

במשפט הפלילי בית המשפט מוסמך לדון בעבירות של עוון חטא ופשע שהעונש עליהן הוא עד 7 שנות מאסר.

במשפט האזרחי הוא מוסמך לדון בתביעות עד גובה כספי מסוים.
בדרך כלל יושב במשפט שופט אחד.

בית המשפט המחוזי - ערכאה שנייה

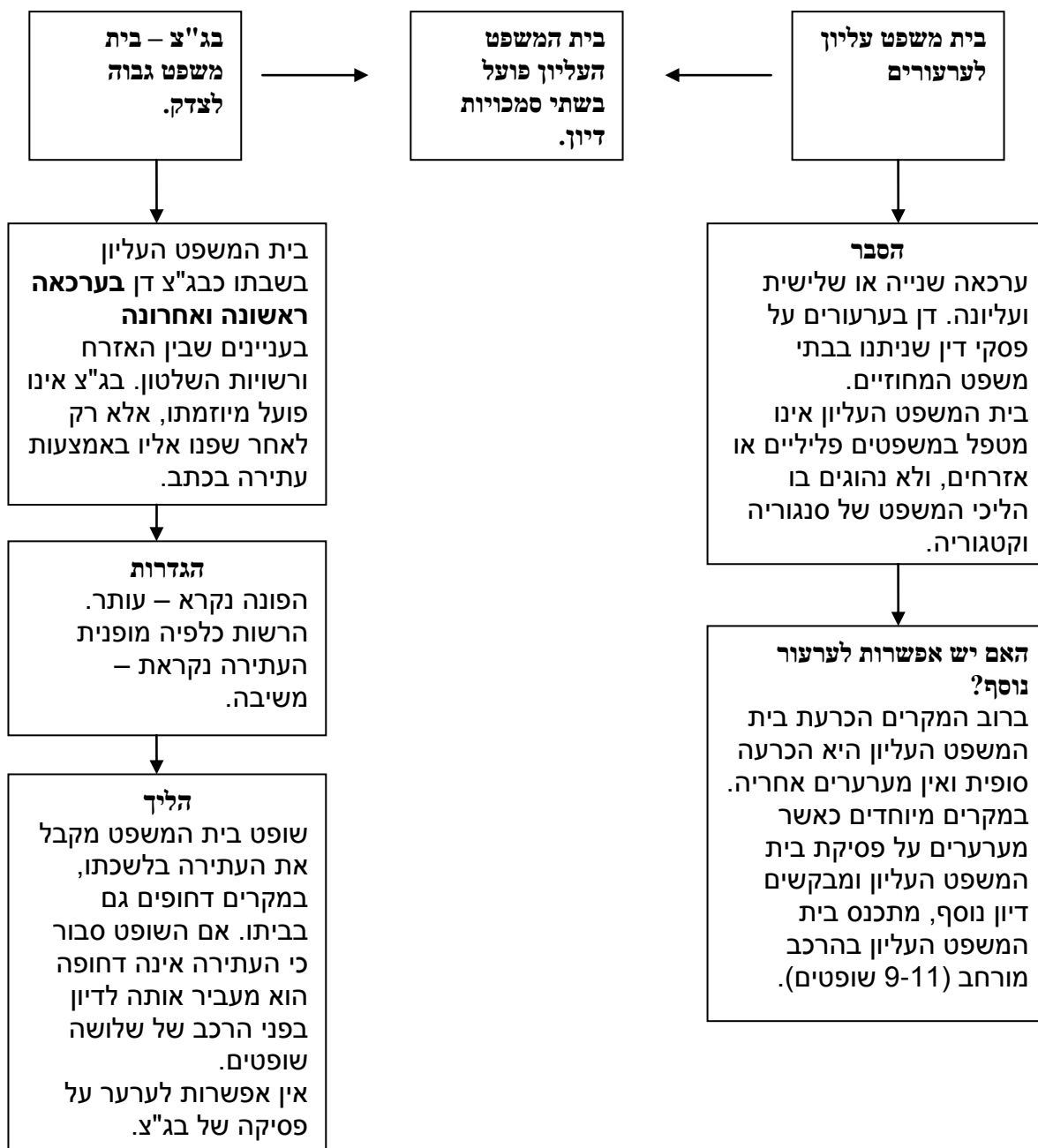
כערכאה ראשונה בית המשפט דן בכל עניין אזרחי ופלילי שאינו בסמכותו של בית המשפט השלום.
כערכאה שנייה – דן בית המשפט המחוזי בערעורים פליליים ואזרחיים.
בדיונים יושב הרכב של שופט אחד עד 3 שופטים.

בית המשפט העליון - ערכאה אחרונה

הפסיקה של בית המשפט העליון מחייבת את כל בתי המשפט הנמוכים ממנו וכן את רשויות השלטון האחרות במדינה.

בבית המשפט העליון יושבים השופטים בהרכב של 3 עד 9 שופטים. בהתאם לחומרת הנושא. במקרים חריגים מתכנס ביהמ"ש העליון בהרכב של 11 שופטים.

בית המשפט	מיקום	נושאים פליליים נידונים	נושאים אזרחיים נידונים	רמת הדיון (ערכאה)
השלום	כמעט בכל עיר(דיון בנוכחות שופט אחד)	עבירות שהעונש עליהן הוא עד 7 שנות מאסר	תביעות כספיות קטנות	ראשונה בלבד
המחוזי	ירושלים, תל-אביב, חיפה, באר שבע ונצרת (דיון בנוכחות אחד או שלושה שופטים).	עבירות שהעונש עליהן כבד (מעל 7 שנות מאסר)	תביעות כספיות גדולות	ערכאה ראשונה
		ערעור על פסיקת בית המשפט השלום.		ערכאה שנייה
העליון	ירושלים. (שלושה עד 11 שופטים)	ערעור על פסיקת בית המשפט המחוזי.		ערכאה שנייה או שלישית

שאלות תרגול:

- הצג את סמכויות הדיון של בית המשפט העליון והסבר מה חשיבותו של בג"ץ להגנה על הדמוקרטיה.
- אדם שנתבע בבית משפט ביקש לפסול את השופט הדין בעניינו, כיוון שהשופט הוא קרוב משפחה של הצד התובע אותו לדין. הסבר מהי הזכות עלי מתבסס התובע בבקשתו? נמק.
- הצג מה הן שתי הגישות השיפוטיות הקיימות במערכת המשפט הישראלית.
- הצג שלושה כללים להבטחת עצמאותה של הרשות השופט.
- הצג מה הן מקורות המשפט בישראל ומה תפקידו של חוק יסודות המשפט כאשר יש לקונה בחוק.
- השווה בין שלושת הערכאות השיפוטיות על פי דיון בנושאים אזרחים ודיון בנושאים פלילים.

אתרי אינטרנט להעשרה –

אתר משרד המשפטים – <http://www.justice.gov.i>

אתר הרשות השופטת - <http://www.court.gov.il>

החברה הישראלית חברה רבת שסעים

השסע הלאומי

מטרות השיעור :

- הבנה מהו שסע בכלל והשסע הלאומי בפרט.
- הכרת הגורמים לשסע הלאומי.
- הכרת דרכי הביטוי של השסע הלאומי.
- הבנה כי דרכי הביטוי של השסע הלאומי גורמים לתהום הפעורה בין ערבי ישראל לתושביה היהודים.
- התלמידים יכירו את מאפייניה של החברה הדרוזית בישראל
- התלמידים יבחנו את הסוגיה : האם ובאיזו מידה השתלבותם של הדרוזים בתחומים שונים במדינת ישראל מפחיתה את השסע הלאומי .

מושגים מרכזיים : החברה הדרוזית, שסע לאומי, פליטים פלסטינים, חוק שירות הביטחון.

שסע פירושו קווי גבול חברתיים החוצים את החברה ומחלקים אותה למחנות שונים ובי המחנות הללו קיים מתח. השסע מאיים על הלכידות החברתית והזהות הקולקטיבית.

החברה הישראלית מורכבת מקבוצות שונות הנבדלות זו מזו מבחינת השתייכותן הלאומית, הדתית, המעמדית והפוליטית. כתוצאה מכך בחברה הישראלית קיימים חמישה שסעים. אנו נתמקד בשסע הלאומי שבין הרוב היהודי למיעוט הערבי.

הגורמים לשסע –

- הסכסוך היהודי ערבי – והישראלי פלסטיני.
- שאלת הזהות וההזדהות של ערביי ישראל עם האומה הפלסטינית
- מדינת ישראל: מדינת לאום יהודית.

הסכסוך היהודי ערבי- והישראלי – פלסטיני: מקורו בתחילת ההתיישבות הציונית בארץ ישראל, בסוף המאה ה-19. אז החל המאבק על שטחי מדינת ישראל, בין הרוב הערבי של אותה תקופה למיעוט היהודי שניסה לחזור וליישב את הארץ. מאבק שהפך להיות אלים במשך השנים ועם הקמת מדינת ישראל הפך המאבק גם למאבק בין מדינות. במהלך המלחמה ברחו וגורשו כ- 750,000 ערבים שחיו בארץ ישראל והפכו להיות לפליטים במדינות ערב שכנות. לכן יש את **סוגיית הפליטים הפלסטיניים**. עוד באותו הקשר מלחמת ששת הימים (1967) כבש צה"ל את שטחי יהודה, שומרון ועזה ובכך החריפה את הבעיה הפלסטינית, מכיוון שמאות אלפי אנשים פלסטיניים מצאו עצמם תחת שליטה צבאית שלא להם ובניגוד לרצונם.

שאלת הזהות וההזדהות של ערביי ישראל עם האומה הפלסטינית. שאלת ההזדהות של אותם ערבים היא קשה והיא מורכבת ממספר רבדים:

- א. הקונפליקט הישראלי- ערבי : עקב חוסר הסכמי שלום עם מדינות ערב.
- ב. הקונפליקט הישראלי-פלסטיני : שעדיין לא בא לקיצו.

אלו יוצרים מתחים בקרב האוכלוסייה הערבית ישראלית לאוכלוסייה היהודית ישראלית. הערבים אזרחי מדינת ישראל מזוהים מבחינה לאומית עם האומה הערבית ועם העם הפלסטיני; אך עם זאת כאזרחים במדינת ישראל הם מחויבים למדינה ולחוקיה. ערביי ישראל רואים את ישראל כאחראית לקונפליקט ובעיה הפלסטינית. עקב ההזדהות הזאת יש קולות בקרב האזרחים היהודים בישראל האומרים כי יש לשלול מהערבים את היכולת להשתתף בהכרעות גורליות או לתפקד במספר תפקידים חשובים במדינה. דבר זה מנוגד לעקרון הדמוקרטי של מדינת ישראל.

מדינת ישראל: מדינת לאום יהודית : מדינת ישראל מוגדרת כמדינת לאום יהודית. סמלי המדינה הם יהודיים חלק מחוקיה הם יהודיים. (החוק המקומם ביותר את ערביי ישראל הוא חוק השבות, המאפשר לכל יהודי ובני משפחתו לעלות ארצה, רק מפני שהוא יהודי. ערביי ישראל רואים בזאת אפליה קשה נגדם, וחשים שהמדינה אינה מדינתם.

לכן, רוב ערביי ישראל רוצים שתהיה זו מדינת כלל-אזרחיה, ולא מדינה יהודית. רצון זה מגביר את החשש מפניהם בקרב האוכלוסייה היהודית.

דרכי ביטוי לשסע הלאומי

ישנם ארבעה תחומים מרכזיים בהם בא השסע הלאומי לידי ביטוי:

- **החקיקה הלאומית היהודית יוצרת תחושת אפליה בקרב הערבים:** בישראל ישנם חוקים המאפיינים את ישראל כמדינה יהודית, היוצרים הרגשת אפליה בקרב הערבים, כגון:
 - ❖ חוק השבות – מאפשר ליהודים לעלות לישראל ולקבל אזרחות.
 - ❖ חוק שירות הביטחון – פוטר את הערבים משירות בצה"ל ומשום כך הם אינם זכאים להטבות הניתנות ליוצאי צבא.
 - ❖ חוק מעמד הסוכנות היהודית – רק יישובים יהודים מקבלים סיוע בקליטת עלייה והתיישבות.
- **אפליה ממוסדת במדיניות החינוך והרווחה:**
 - ❖ הקצאת תקציבים לא שוויונית בתחום החינוך – מערכת החינוך היהודית בישראל מקבלת תקציבים גדולים מזו הערבית, ומשום כך נוצר פער גדול לטובת החינוך היהודי המתבטא בסופו של התהליך באחוזי נשיר גבוהים של תלמידים במגזר הערבי, והישגים נמוכים יחסית בבחינות הבגרות ובזכאות לתעודת בגרות.
 - ❖ הקצאת תקציבים לא שוויונית בתחום הרווחה – למרות רמת העוני הגבוהה במגזר הערבי בישראל (גבוה פי 3 מזו של המגזר היהודי), תקציבי הרווחה נמוכים מאלו אצל היהודים.
- **אפליה ממוסדת בהתיישבות ובהקצעת קרקעות המדינה:**
 - ❖ מדיניות ההתיישבות של קק"ל (אין מחכירים קרקעות לאום ללא יהודים).
 - ❖ מדיניות הקצאת קרקעות של מנהל מקרקעי ישראל המפלה לטובה את ההתיישבות החקלאית היהודית (יישובים ערבים מקבלים רק 19% מסך הקרקעות המיועדות לחקלאות, למרות שהיישובים הערבים מהווים 86% מכלל היישובים הכפריים).
- **אפליה חברתית כלפי הערבים, שבאה לידי ביטוי בחיי היומיום (לדוגמא – ביחס למקום המגורים, התנגדות למגורים של ערבים בשכונות יהודיות).**
 - ❖ הפערים בין היהודים לערבים אזרחי מדינת ישראל רק הולכים ומגדילים את האי שוויון הקיים במדינה, לכן רמת התסכול של הקבוצה הערבית (המיעוט במדינה) הולך וגדל. מצב זה, של שסעים חופפים, גורם להחרפת המתח במדינה ובשסע הזה בפרט.

הדרוזים בישראל

מידע דמוגרפי:

העדה הדרוזית בישראל מונה בשנת 2010 כ-125,000 נפש, המהווים כ-1.7% מהאוכלוסייה במדינה. רוב האוכלוסייה היא כפרית (מעל 90%), ומרביתה מתגוררת במחוזות הצפון (כ 70%) ובחיפה (כ 25%).

שאלת הזהות של הדרוזים בישראל:

גורמים שהשפיעו על התהוות הזהות הדרוזית:

- האמונה הדתית הדרוזית: הדרוזים שמרו בקנאות על אמונתם ודתם, וחיו במקומות הרריים מרוחקים כגון: בהרי צפון סוריה, לבנון והגליל, וכך בעצם שמרו על ייחודם הדתי יחד עם יחס סובלני לבני דתות אחרות. דבר זה תרם להתהוות זהות ייחודית לדרוזים.
- המקור האתני של הדרוזים אינו ברור ומעורר מחלוקת בין החוקרים.
- התרבות והשפה: שפת האם היא ערבית עם דיאלקטים שונים, הדרוזים חיים במבנה חמולתי, והפולקלור ומורשת התרבות שלהם הם מזרחים, ובנוסף הושפעו מתרבויות שונות במדינות בהן חיו.

הדרוזים בישראל הצליחו לשמור על זהותם הייחודית בגלל השילוב של מנהיגות נבונה, מספרם המועט יחסית, מגוריהם באזורים מרוחקים וקרבתם למרכז המסורתי של הדרוזים בלבנון.

גישת מדינת ישראל למיעוטים: מדינת ישראל אימצה את עקרון הפלורליזם הדתי וסייעה ליצור זהות דרוזית על בסיס לאומי-דתי, כמו כן תמכה בהקמתם של מוסדות דרוזים, אפשרה לרשום את המילה "דרוזי" כלאום בתעודת הזהות האזרחית, ויישמה חוק גיוס חובה עליהם. גורמים אלו, בנוסף להתפתחויות בתחומי החיים השונים הובילו להתהוות שני זרמים עיקריים ביחס לזהות הדרוזית:

הזרם הראשון הטוען כי הדרוזים הם קבוצה אתנית דתית ייחודית הנבדלת מהערבים, ועליהם לשמור על זהותם האתנית הייחודית ולא להתבולל. הזהות הייחודית באה לידי ביטוי בזהות דתית חזקה, ועל כן הדת הדרוזית מהווה יסוד לגיבוש הזהות הקבוצתית. לפי השקפה זו, הזיקה אל הערבים נובעת בעיקר מן השפה הערבית המשותפת שאין בה כל מרכיב מדיני-לאומי. כלומר זהותם של הדרוזים אינה קשורה ללאומיות הערבית או הפלסטינית. מבחינה זו, זהותם היא אזרחית ישראלית, ולא זהות לאומית ערבית. בראש קבוצה זו עומד גוף בשם: החוג הדרוזי הציוני, הפועל לגיוס תמיכה מוחלטת ובלתי מסויגת של הדרוזים במדינת ישראל.

זו התפיסה המרכזית בחברה הדרוזית בישראל, והיא באה לידי ביטוי בשני תחומים: ההצבעה בבחירות: רוב הדרוזים מצביעים בבחירות לכנסת למפלגות ציוניות, מימוש חובת הגיוס לצה"ל: רוב הדרוזים מתגייסים לצה"ל ומשרתים בו בנאמנות, ורבים מבני הדעה נמנים עם הקצונה הבכירה.

זרם שני הטוען כי העדה הדרוזית היא חלק בלתי נפרד מהעם הפלסטיני והאומה הערבית. לטענת המשתייכים לזרם זה אין לראות בדרוזים עם העומד בפני עצמו במנותק מהעולם הערבי, מאחר והדרוזים מדברים בשפה הערבית. זרם זה מיוצג בעיקר על ידי "ועד היוזמה הדרוזי" ומהווה מיעוט בחברה הדרוזית בישראל.

כיצד הדרוזים מגדירים את עצמם?

- **זהות לאומית או אתנית:** אין קונצנזוס בקרב הדרוזים בסוגיה זו. רוב הדרוזים מגדירים את עצמם כדרוזים, כלומר, קבוצה אתנית דרוזית נפרדת מהעם הערבי וקשורה בדרוזים הגרים במדינות שונות. חלק קטן מגדירים את עצמם כערבים, ובכך מדגישים את הקשר עם העם הערבי. וחלק מאוד קטן מגדירים את עצמם כפלסטינאים, ובכך מדגישים את הקשר עם העם הפלסטיני.
- **הזהות האזרחית:** רוב הדרוזים מדגישים את רכיב האזרחות ומגדירים את עצמם כישראלים, ובכך מדגישים את הקשר שלהם עם מדינת ישראל.
גם מבחינת הזהות האזרחית יש שתי קבוצות עיקריות בקרב העדה הדרוזית: **הרוב** מגדירים את עצמם כדרוזים במישור הדתי והאתני וכאזרחים ישראלים המזדהים עם סמלי המדינה, נכונים למלא את החובות האזרחיות החלות באופן שווה על כל האזרחית, לרבות חובת השירות הצבאי, לעומתם **המיעוט** הרואים עצמם כערבים פלסטינים ומגדירים עצמם כפלסטינים אזרחי ישראל.
- **הזהות הדתית:** רכיב זה מדגיש את השייכות לדת הדרוזית.
בחברה הדרוזית נהוג להבחין בין איש דת המכונה "עאקל" לבין מי שאינו דתי ומכונה "ג'אהל". אנשי הדת נחשבים כמנהיגי העדה ודעתם נחשבת גם בעניינים שאינם בתחומי הדת. על פי תפיסת הדת הדרוזית, כל בני העדה שווים, אין הבדל בין אדם דתי למי שאינו דתי (בין עאקל לבין ג'אהל), ואין זה משנה מבחינת המעמד אם איש דתי מכהן בתפקיד בתחום הדת או שאינו מכהן בתפקיד כזה-כולם שווים. השוויון חל גם על האישה. בניגוד למקובל בדתות במזרח התיכון, לאישה הדרוזית יש מעמד שווה לגבר והיא יכולה לכהן בתפקיד דתי. אנשי הדת מסייעים לעדה הדרוזית לשמור על קיומה כקבוצה אתנית דתית ייחודית באמצעות הנחיות כגון איסור נישואין מחוץ לעדה, עקרון הסודיות, קבלת מרותם של אנשי הדת ופסיקותיהם ברוב תחומי החיים.

שינויים בחברה הדרוזית

מודרניזציה: מחברה מסורתית לחברה מודרנית המסגרת המשפחתית של משפחה מורחבת המסורתית שאפיינה בעבר את החברה הדרוזית מתרופפת, ואת מקומה הולכת ותופסת המשפחה הגרעינית הכוללת רק את זוג ההורים וילדיהם הלא נשואים.

הגורמים לשינוי פני החברה הדרוזית

1. השירות הצבאי: שלא כמו הנוצרים והמוסלמים, הצעירים הדרוזים משרתים שירות חובה בצה"ל. אחוז המתגייסים לצה"ל בקרב הדרוזים מגיע ל- 83%, ונחשב לאחוז הגבוה ביותר מבין כל המתגייסים. במשך שנות שירותו מתוודע הצעיר הדרוזי לאורח חיים שונה מזה שהיה מורגל בו בכפר וזיקתו לחמולה נחלשת.
 2. הקשרים עם העיר הסמוכה לכפר מגוריהם לצורכי עבודה או בילויים גורמים לכך שהצעירים הדרוזים נחשפים להשפעת התרבות המערבית המודרנית.
 3. עלייה ברמת ההשכלה גורמת לכך שהדור הצעיר בדרך כלל משכיל יותר מדור האבות. ההשכלה מביאה לשינויים בראיית תפקיד המשפחה המערבית המודרנית.
 4. ירידת משקלה של החקלאות כמקור הפרנסה העיקרי, ופנייה למקורות פרנסה אחרים המצויים מחוץ ליישוב הדרוזי, כגון שירות באחת מזרועות הביטחון, תעשייה ומלאכה. המעבר מאפשר לבני הדור הצעיר להשתחרר מהתלות הכלכלית באב המשפחה.
 5. עיור: בחברה הדרוזית בישראל מתחולל תהליך מהיר מאוד של עיור (אורבניזציה) כלומר, מעבר מחברה כפרית לחברה עירונית. תהליך זה בא לידי ביטוי בדרכים שונות: יש מי שעוזב את הכפר הדרוזי ומנתק עצמו מהחברה הדרוזית, ויש מי שבוחר לחיות בשני עולמות.
 6. שינוי בהנהגה: בחברה הדרוזית חל שינוי מהנהגה מסורתית להנהגה צעירה ומשכילה. הביטוי לסוג זה של מנהיגים הם צעירים דרוזים שהגיעו לעמדות השפעה בכירות: קצינים המשרתים בשירותי הביטחון: בצבא, במשמר הגבול ובמשטרה, בעלי מפעלים, קבלנים בתחומי עשייה שונים, ראשי מועצות מקומיות, חברי כנסת, סופרים, אמנים ועיתונאים.
- בעשור האחרון תופסים הדרוזים עמדות מפתח ותפקידים בכירים במדינה לדוגמה: בממשלת שרון היה שר דרוזי ראשון זאת לצד הימצאותם מזה שנים רבות בכנסת כנציגי מפלגות ציוניות, הדרוזים משרתים בצבא בכל הדרגים כולל כטייסים, כלוחמים בעלי דרגות בכירות, וכך גם בשורות המשטרה, במשרד החוץ ישנו גם שגריר דרוזי.**

שאלות תרגול :

- הסבר שני זרמים בחברה הדרוזית בנוגע להגדרת זהותם.
- הסבר כיצד השפיעה גישתה של מדינת ישראל למיעוטים על הגדרת הזהות של הדרוזים.
- הצג שתי דרכי ביטוי להשתלבותם של הדרוזים בחברה הישראלית .
- הסבר את הקשר בין מידת השתלבותם של הדרוזים החברה הישראלית לבין הקטנת השסע הלאומי.
- הסבר את הקשר בין השתלבותם של הדרוזים בחברה הישראלית לבין תהליכי המודרניזציה בחברה הדרוזית.

המכללה הטכנולוגית של חיל האוויר באר שבע

מבחן מסכם שכבה י"א תשע"א

הוראות לנבחן:

- א. משך הבחינה: שתיים ורבע (135 דק')
- ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה. בשאלון זה ארבעה פרקים:
פרק ראשון - $(14 \cdot 1) = 14$ נקודות
פרק שני - $(9 \cdot 3) + (13 \cdot 1) = 40$ נקודות
פרק שלישי - $(12 \cdot 2) = 24$ נקודות
פרק רביעי - $(11 \cdot 2) = 22$ נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אלו העושים מבחן מותאם, עושים את פרק א' וב' ובחרים בין פרק ג' לד'.
- ה. השאלות מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לשני המינים.
- ו. יש לכתוב בעט כחול או שחור בלבד!

בהצלחה !

פרק ראשון - עליך לענות של שאלה 1 מתוך 2. (14 נקודות)

1. מנויה במועדון כושר, שחלתה במחלה קשה, דבר המונע מהמנויה להתעמל, ביקשה להקפיא את המינוי עד שתבריא ממחלתה משום שאין ביכולתה ליהנות מהמינוי במצבה. מנהל מועדון הכושר סירב לבקשתה בטענה שיש למכון נהלים ברורים, שאינם מאפשרים לתת זיכוי, לבטל מנוי או להקפיאו.

א. בשם איזו מדיניות פנתה המנויה להנהלת מכון הכושר. הסבר כיצד מדיניות זו באה לידי ביטוי בקטע.

ציין – מדיניות הבחנה.

הצג – מדיניות מעוגנת בחוק שלפיה יש להעניק יחס לא שוויוני לאנשים או לקבוצות מסיבה רלוונטית על רקע השוני בתכונותיהם ובצורכיהם ההבחנה היא על בסיס קבוע כל עוד הצורך קיים. ורק היא מאפשרת את מימוש הזכות לשוויון.

הסבר – בקטע נכתב כי המנויה במועדון כושר ביקשה להקפיא את המנוי בשל מחלתה עד אשר תבריא. מכאן המנויה פנתה למועדון מדיניות ההבחנה

ב. ציין והצג את העיקרון שבשמו סירב מנהל מכון הכושר לבקשתה. הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

ציין – עקרון שלטון החוק.

הצג – הוראה קבועה שקבע גוף מחוקק, המחייבת את כל האנשים במידה שווה בהתנהגות מסוימת.

הסבר – בקטע נכתב כי מנהל המועדון אמר כי למועדון נהלי ברורים שאינם מאפשרים לבטל מנוי או להקפיאו, כך שהמנהל פועל בשם עקרון שלטון החוק.

2. הדעות בציבור היו חלוקות סביב שחרורם של שניים ממנהיגי החיזבאללה במסגרת עסקת השבויים שהתבצעה לפני כמה שנים. התומכים בשחרור סמכו על שיקול דעתם של מרבית חברי הממשלה שהצביעו בעד השחרור. מנגד היו כאלה שהתנגדו לשחרור ועשו ככל שביכולתם לנסות ולהשפיע לביטול המהלך על ידי הפגנות ופרסומים בעיתונים.

א. ציין והצג את העיקרון הדמוקרטי שעליו הסתמכו התומכים בשחרור. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.

ציין – עקרון הכרעת הרוב.

הצג – ההחלטות במדינה מתקבלות על ידי רוב האוכלוסייה ולא על ידי יחיד או קבוצה וגם לא בהסכמת כלל האוכלוסייה.

הסבר – בקטע נכתב כי התומכים בשחרור סמכו על שיקול דעתם של מרבית חברי הממשלה שהצביעו בעד השחרור, כך שהעיקרון עליו הסתמכו התומכים בשחרור הוא עקרון הכרעת הרוב.

ב. ציין והצג את העיקרון הדמוקרטי או הזכות האזרחית שבא לידי ביטוי בפעולתם של המתנגדים למהלך השחרור. הסבר תשובתך על סמך הקטע.

ציין – עקרון הגבלת השלטון, אמצעי פיקוח וביקורת בלתי פורמאלי – דעת קהל.

הצג – מנגנוני ביקורת בלתי פורמאליים. מנגנונים שאינם פועלים מכוח חוק אולם הם יכולים להפעיל לחץ על השלטון על מנת שיהיה קשוב לביקורת ויפעל בהתאם.

דעת קהל - ציבור האזרחים במדינה ניזון מהמידע של התקשורת, יכול להביע את תמיכתו/התנגדותו למדיניות השלטון על ידי הפגנות, שביתות, עצומות, חוגי בית וכו'. פעולות אלו יכולות ליצור לחץ על השלטון לשינוי מדיניותו.

הסבר - בקטע נכתב כי המתנגדים לשחרור בעקבות החלטת הממשלה, ניסו להשפיע בעזרת הפגנות ופרסומים בעיתונים. כך שהעיקרון בשמה פעלו היא הזכות להגבלת השלטון, אמצעי פיקוח וביקורת בלתי פורמאליים - דעת קהל.

או

ציין - הזכות למתוח ביקורת על השלטון.

הצג - זכותו של אדם לבטא את מחאתו על אופן התנהלותו ופעולותיו של השלטון.

הסבר - בקטע נכתב כי המתנגדים לשחרור בעקבות החלטת הממשלה, ניסו להשפיע בעזרת הפגנות ופרסומים בעיתונים. כך שהזכות בשמה פעלו היא, הזכות למתוח ביקורת על השלטון.

פרק שני (40 נקודות)

בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות:

שלוש מהשאלות 3–7 (כל שאלה 9 נק')

ועל אחת מהשאלות: 8–9 (שאלה 13 נקודות)

ענו בקצרה על שלוש מהשאלות 3 – 7.

3. הציגו שני הבדלים בין לאום לקבוצה אתנית.

לאום - קבוצה חברתית בעלת זהות ומאפיינים משותפים (שפה, מוצא, תרבות, היסטוריה ולעיתים גם דת), השואפים להגדרה עצמית במסגרת של מדינה ריבונית ובזיקה לטריטוריה מסוימת.

קבוצה אתנית - קבוצה שלכל חברה כמה יסודות משותפים שאינם פרי בחירה: מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, מנהגים ודת. קבוצה זו אינה שואפת להגדרה עצמית, אלא לשמר את היסודות המשותפים להם (למשל הדרוזים בישראל).

4. הצג שני תפקידים של היועץ המשפטי לממשלה.

- משמש כראש התביעה הכללית מטעם המדינה – הוא קובע משיקולי האינטרס הציבורי האם בסופו של דבר יש להעמיד אדם או נציג ציבור לדין פלילי.
- מייצג את רשויות המדינה בבתי משפט.
- מייעץ לממשלה בתחום המשפטי – הוא בודק האם הצעות החוק הן ראויות ומתאימות על פי כללי הדמוקרטיה.

5. הסבר כיצד האופי היהודי של מדינת ישראל בא לידי ביטוי בשניים מחוקיה.

- חוק שעות עבודה ומנוחה 1951 – חוק המגדיר את יום המנוחה השבועי עבור האוכלוסייה היהודית, יום השבת.
- אסור למעסיק להעסיק יהודי ביום זה. ובמידה שכן, עליו לשלם לו יותר כסף. בצורה זו המדינה לא מעודדת העסקת יהודים ביום השבת.

- חוק איסור גידול חזיר (חוק החזיר) 1962 – חוק האוסר על גידול, החזק ושחיטה של חזיר למאכל.
ההוראה אינה חלה על ישובים ערבים והחזקה של חזירים בגני חיות ומוסדות מחקר.
החוק נחקק בשל היותו של חזיר חייה טמאה ואסור למאכל בדת היהודית.
- חוק חג המצות (חוק החמץ) 1986 – חוק החל בחג פסח ואוסר על בעל עסק להציג בפומבי מוצר חמץ למכירה.
האיסור לא חל ביישוב שרוב תושביו לא יהודיים וברובע בו מרבית התושבים לא יהודיים. החוק נחקק בשל איסור אכילת חמץ בחג הפסח היהודי.

6. הצג שני ערכאות במערכת המשפט בישראל.

בית משפט השלום - ערכאה ראשונה

במשפט הפלילי בית המשפט מוסמך לדון בעבירות של עוון חטא ופשע שהעונש עליהן הוא עד 7 שנות מאסר.

במשפט האזרחי הוא מוסמך לדון בתביעות עד גובה כספי מסוים.

בדרך כלל יושב במשפט שופט אחד.

בית המשפט המחוזי - ערכאה שנייה

כערכאה ראשונה בית המשפט דן בכל עניין אזרחי ופלילי שאינו בסמכותו של בית המשפט השלום.

כערכאה שנייה – דן בית המשפט המחוזי בערעורים פליליים ואזרחיים.

בדיונים יושב הרכב של שופט אחד עד 3 שופטים.

בית המשפט העליון - ערכאה אחרונה

הפסיקה של בית המשפט העליון מחייבת את כל בתי המשפט הנמוכים ממנו וכן את רשויות השלטון האחרות במדינה.

בבית המשפט העליון יושבים השופטים בהרכב של 3 עד 9 שופטים. בהתאם לחומרת הנושא. במקרים חריגים מתכנס ביהמ"ש העליון בהרכב של 11 שופטים.

7. הסבר מהו ההבדל בין המרכיבים השייכים לבין הנרכשים בזהותו של אדם.

מרכיבים שייכים הם מרכיבים השייכים לפרט מלידתו. הכוונה היא למרכיבים כמו: מין, עדה, צבע עור, מגדר, משפחה, ארץ לידה. מרכיבים שייכים אינם ניתנים שינוי.
מרכיבים נרכשים הם מרכיבים כמו: מקצוע, דת, אזרחות וארץ מגורים.
מרכיבים נרכשים ניתנים לשינוי.

ענה על אחת מהשאלות 8 – 9.

8. הסבירו מדוע מימוש הפלורליזם במדינה מותנה באימוץ הסובלנות על ידי השלטון והחברה. הצג כיצד הסובלנות באה לידי ביטוי בפעילות הכנסת.

עיקרון הפלורליזם שמשמעו - ההכרה בקיום קבוצות שונות בעלות דעות ואינטרסים שונים – מאפשר לקיים תחרות חופשית בין קבוצות שונות, ולבטא את השונות ביניהן. מותנה באימוץ הסובלנות מכיוון שהיא מאפשרת תחרות חופשית בין רעיונות שונים, גם אם הם לא מקובלים. סובלנות פוליטית תורמת ליציבות המשטר והחברה, מכיוון שהיא מאפשרת קיום וויכוח בין דעות שוות על פי כללי המשחק הדמוקרטי. כמו כן סובלנות פוליטית מאפשרת לקבוצות

מיעוט להתאגד ולפעול. הסובלנות מאפשרת ויכוח בין דעות שונות בהתאם לכללי

המשחק הדמוקרטיים – ללא אלימות.

הסובלנות באה לידי ביטוי בכנסת בכך שמרכיבים אותה 120 חברים בעלי דעות פוליטיות שונות, המציעים חוקים שונים ומנהלים את המדינה.

9. הציגו שני שינויים חברתיים האופייניים לחברה הדרוזית; ציינו שתי התחייבויות של מדינת ישראל המוזכרות בהכרזה כלפי האזרחים הערביים.

- השירות הצבאי: שלא כמו הנוצרים והמוסלמים, הצעירים הדרוזים משרתים שירות חובה בצה"ל. אחוז המתגייסים לצה"ל בקרב הדרוזים מגיע ל- 83%, ונחשב לאחוז הגבוה ביותר מבין כל המתגייסים. במשך שנות שירותו מתוודע הצעיר הדרוזי לאורח חיים שונה מזה שהיה מורגל בו בכפרו וזיקתו לחמולה נחלשת.

- הקשרים עם העיר הסמוכה לכפר מגוריהם לצורכי עבודה או בילויים גורמים לכך שהצעירים הדרוזים נחשפים להשפעת התרבות המערבית המודרנית.

- עלייה ברמת ההשכלה גורמת לכך שהדור הצעיר בדרך כלל משכיל יותר מדור האבות. ההשכלה מביאה לשינויים בראיית תפקיד המשפחה המערבית המודרנית.

- ירידת משקלה של החקלאות כמקור הפרנסה העיקרי, ופנייה למקורות פרנסה אחרים המצויים מחוץ ליישוב הדרוזי, כגון שירות באחת מזרועות הביטחון, תעשייה ומלאכה. המעבר מאפשר לבני הדור הצעיר להשתחרר מהתלות הכלכלית באב המשפחה.

- עיוור: בחברה הדרוזית בישראל מתחולל תהליך מהיר מאוד של עיוור (אורבניזציה) כלומר, מעבר מחברה כפרית לחברה עירונית. תהליך זה בא לידי ביטוי בדרכים שונות: יש מי שעוזב את הכפר הדרוזי ומנתק עצמו מהחברה הדרוזית, ויש מי שבוחר לחיות בשני עולמות.

- שינוי בהנהגה: בחברה הדרוזית חל שינוי מהנהגה מסורתית להנהגה צעירה ומשכילה. הביטוי לסוג זה של מנהיגים הם צעירים דרוזים שהגיעו לעמדות השפעה בכירות: קצינים המשרתים בשירותי הביטחון; בצבא, במשמר הגבול ובמשטרה, בעלי מפעלים, קבלנים בתחומי עשייה שונים, ראשי מועצות מקומיות, חברי כנסת, סופרים, אמנים ועיתונאים.

שתי התחייבויות של מדינת ישראל המוזכרות במגילת העצמאות כלפי האזרחים הערבים :

- תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה.
- תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת
- תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות.
- פנייה לתושבי ישראל הערבים ליטול חלק בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

פרק שלישי (24 נקודות)

בפרק זה עליך לבחור באחד הקטעים ולענות על שתיים מהשאלות הקשורות לקטע שבחרת. המגזר היהודי עונה על הקטע הראשון (לכל שאלה 12 נקודות).

הרמת כוסית במשרד הקליטה לרגל השנה החדשה (מתוך הארץ 13/9/10)

בטקס הרמת כוסית לקראת השנה החדשה במשרד הקליטה אמר שר הקליטה יולי אדלשטיין כי במהלך השנה החולפת חלה צמיחה משמעותית בעליה לארץ ישראל, בעיקר מצפון אמריקה וממדינות מערב אירופה. הדבר התרחש בעיקר בזכות ריכוז מאמצים של ממשלת ישראל בהובלת משרד הקליטה ובסיוע הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית העולמית לשמור על הקשר עם הקהילות הללו ולעודדן לעלות לארץ ישראל.

השר אדלשטיין ציין את החוק שהוא מיוזמיו ובא לאפשר ליהודים שאינם אזרחי ישראל להצביע בבחירות הכלליות בישראל. כחוק המדגיש את הקשר של מדינת ישראל עם יהודי העולם.

השר אדלשטיין ציין כי הוא שמח שממשלת נתניהו, ממשיכה לפעול לשם העלאת יהודים מהעולם לארץ ישראל, ולסייע לקהילות היהודיות השונות בנושאי הביטחון והחינוך היהודי.

לשאלת כתב ידיעות אחרונות, האם יהודי התפוצות מכירים תודה למדינת ישראל על השקעה זו ענה השר אדלשטיין, כי מנתונים הנמצאים בידי רוב יהודי התפוצות מרגישים קשר ליהדות ולמדינת ישראל. את הקשר הזה ניתן לראות מדי שנה בתרומות הכספיות למדינת ישראל, בסיוע בפעולות הסברה לטובת מדינת ישראל בעיקר בזמן מלחמת לבנון השנייה ומבצע עופרת יצוקה.

לשאלת כתב הארץ, האם נכון לומר שתהליך התבוללות מתרחש מזה שנים רבות בקהילה היהודית בארה"ב. זאת לאור הנתונים מהסקר האחרון שפרסמה הסוכנות היהודית כי יותר ויותר יהודים בארה"ב על אף שאינם תומכים בנישואי תערובת הגורמים להתבוללות מכירים ביהדותו של אדם גם אם רק אביו יהודי, זאת אם גדל כיהודי והתחנך כיהודי. ענה השר אדלשטיין כי אינו יודע מהיכן הנתונים שבידי הכתב מכיוון שמהנתונים שבידי עולה תמונה הפוכה ועל פיה רוב יהודי ארה"ב, גם אם הם נתפסים כמרוחקים באופן יחסי מהדת היהודית, הרי שבאופן מפתיע הם מעניקים חשיבות רבה לנישואין בתוך היהדות ומתנגדים לקידוש זוג מעורב. בנוסף לכך הם מאמינים שיהדותו של אדם נקבעת לפי ההלכה, לפי האם.

10. הצג את גישת מדינת העם היהודי. הסבר כיצד הגישה באה לידי ביטוי בקטע.

גישת מדינת העם היהודי - המדינה שמה דגש על שמירת הקשר עם התפוצות, זאת משום שישראל שייכת לכל היהודים בעולם. הגישה תומכת במדינת ישראל כמדינה ציונית חילונית ובעלת רוב יהודי.

בקטע נכתב כי " הדבר התרחש בעיקר בזכות ריכוז מאמצים של ממשלת ישראל בהובלת משרד הקליטה ובסיוע הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית העולמית לשמור על הקשר עם הקהילות הללו ולעודדן לעלות לארץ ישראל". מכאן שהגישה למדינת ישראל שבאה לידי ביטוי הקטע היא מדינת העם היהודי.

11. הצג את יחסי הגומלין בין מדינת ישראל ליהודי התפוצות. הסבר כיצד היחסים הללו באים לידי ביטוי בקטע.

הצג - יחסה של מדינת ישראל ליהדות התפוצות

כמדינת העם היהודי, מנהיגי המדינה רואים עצמם גם מחויבים ואחראים לשלומם ולביטחונם של יהודי התפוצות, בנוסף למחויבותם לאזרחי המדינה. מחויבות זו באה לידי ביטוי בהעלאת יהודים לארץ ובסיוע לקהילות בתחום הביטחון והחינוך היהודי. הסבר - בקטע נכתב כי "השר אדלשטיין ציין כי הוא שמח שממשלת נתניהו, ממשיכה לפעול לשם העלאת יהודים מהעולם לארץ ישראל, ולסייע לקהילות היהודיות השונות בנושאי הביטחון והחינוך היהודי" מכאן שבא לידי ביטוי יחסה של מדינת ישראל ליהודי התפוצות.

הצג - יחסה של יהדות התפוצות למדינת ישראל

מרבית יהודי התפוצות מרגישים זיקה ליהדותם ולמדינת ישראל. עצם קיומה של מדינת ישראל מחזק את הזהות הלאומית היהודית ואת רגש הגאווה הלאומי היהודי, ומקנה ליהודי תחושת השתייכות לעם שיש לו מדינה ריבונית. יהודי התפוצות פועלים למען מדינת ישראל בתחום הכלכלי- תרומות כספיות והשקעות במדינה; בתחום הפוליטי- יצירת דעת קהל אוהדת למדינת ישראל; ובהתנדבות יהודית- לעבוד בישראל בימי שלום או מלחמה.

הסבר - בקטע נכתב כי "... ענה השר אדלשטיין, כי מנתונים הנמצאים בידי רוב יהודי התפוצות מרגישים קשר ליהדות ולמדינת ישראל. את הקשר הזה ניתן לראות מדי שנה בתרומות הכספיות למדינת ישראל, בסיוע בפעולות הסברה לטובת מדינת ישראל בעיקר בזמן מלחמת לבנון השנייה ומבצע עופרת יצוקה". מכאן שבא לידי ביטוי יחסה של יהדות התפוצות למדינת ישראל.

12. הצג את הזרם הקונסרבטיבי ביהדות ארצות הברית. הסבר כיצד הזרם מופיע בקטע.
הצג – השייכים לזרם הקונסרבטיבי מחויבים להלכה היהודית כפי שנתפרשה על ידי מורי ההלכה, הרבנים והפוסקים. ההלכה, מערכת דינאמית, התאמתה לחיים המודרניים ולמוסר הומניסטי. יהדותו של אדם נקבעת לפי ההלכה, לפי האם. לימוד המסורת מתוך כבוד וביקורת תוך שימוש בכל הכלים המדעיים. חשיבות לנישואין בתוך היהדות ואיסור על קידוש זוג מעורב. בעד חופש דת ומתן שוויון הלכתי מלא לנשים.
הסבר – בקטע נכתב כי "הם מעניקים חשיבות רבה לנישואין בתוך היהדות ומתנגדים לקידוש זוג מעורב. בנוסף לכך הם מאמינים שיהדותו של אדם נקבעת לפי ההלכה, לפי האם". כך שהזרם הבא לידי ביטוי בדברים אלו הוא הזרם הקונסרבטיבי.

קטע 2 - במידה ולמדת במגזר הערבי, בחר את הקטע הבא :

למפלגות יש חשיבות רבה בחיים הפוליטיים במדינה הדמוקרטית המודרנית. מפלגות רבות אינן פעילות רק לקראת הבחירות אלא בכל ימות השנה. בסניפים של מפלגות רבות ברחבי הארץ מתקיימת פעילות ענפה של החברים הפעילים. חברי הכנסת ואישי ציבור נוהגים לבקר בסניפי המפלגות ברחבי הארץ כדי לשמור על קשר עם תומכיהם ובוחריהם, למסור דין וחשבון על פעילותם למען האינטרסים של הבוחרים וכדי לשמוע מהאזרחים חברי המפלגה על משאלותיהם.

המפלגה היא המנגנון העיקרי שבאמצעותו האזרח יכול להשתתף בתהליכים פוליטיים ולהשפיע. המערכת המפלגתית הישראלית היא רבת-מפלגות, המשקפות את הפיצול האידיאולוגי הרב בחברה ואת השסעים הרבים בחברה הישראלית. כבר לפני הקמת המדינה התאפיינה המערכת המפלגתית של היישוב היהודי בפיצול ניכר, בריבוי מפלגות ובקיומן של מפלגות קטנות רבות. יש חוקרים הטוענים כי עלייתן והתחזקותן של קבוצות אינטרס הן מהגורמים לירידת כוחן ומעמדן של המפלגות

ענה על שתיים מהשאלות 13-15

13. הצג את המושג 'מפלגה' והסבר את חשיבותן של המפלגות על סמך הכתוב בקטע.
14. הצג את המושג 'קבוצת אינטרס'. הסבר כיצד מושג זה מחליש את כוחן של המפלגות כפי שזה בא לידי ביטוי בקטע.
15. הצג את המאפיינים של המערכת המפלגתית בישראל. הסבר כיצד הבחירות המקדימות באות לידי ביטוי בקטע.

פרק רביעי (22 נקודות)

ענה על שתיים מהשאלות 16 – 20 (לכל שאלה – 11 נקודות)

16. לציון העשור לאסון המסוקים החליטו 73 המשפחות השכולות להזמין לטקס האזכרה את ראש הממשלה. המשפחות נדהמו לגלות באמצעות מזכירו כי לא יוכל להשתתף באירוע אבל שהוא יוכל לשלוח קלטת וידאו ובה הודעה מצולמת. המשפחות הגיבו במילים אלה: "זה פגע בנו. הדבר מעיד על יחס מזלזל כלפינו וכלפי הזיכרון בשכול".

- ציין והסבר מהי הזכות שנפגעה לדעת המשפחות השכולות. הסבר תשובתך על פי הקטע.

ציין – הזכות לכבוד.

הצג - זכותו של אדם שלא להיות נתון ליחס משפיל, פוגע ומעליב .

הסבר – בקטע נכתב כי בתגובה לאי הגעת ראש הממשלה לטקס הזיכרון, אמרו המשפחות השכולות כי הסבר פוגע בהן ומעיד על יחס מזלזל כלפיהן. מכאן שהזכות שלדעתם נפגעה היא הזכות לכבוד.

17. באחת מהערים המעורבות הגדולות בארץ, ילדים ערבים לומדים בגנים בשפה הערבית ועל פי תכנים שונים מאלה שבגנים היהודיים.

- ציין והצג את סוג הזכות המאפשר את ניהול הגנים הערבים בצורה שונה. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

ציין – זכויות מיעוטים.

הצג - זכויות הניתנות לאדם כחלק מקבוצת המיעוט – מטרתן היא לשמור על אופייה הייחודי של הקבוצה. הפרט יכול לדרוש את הזכויות רק מתוקף היותו חלק מהקבוצה. זכויות קבוצה אינן זכויות טבעיות, מקורן בקבוצה ולא באדם, מכאן שמדינות דמוקרטיות לא חייבות להכיר בזכויות אלו.

הסבר - בקטע נכתב כי ילדים ערבים לומדים בגנים באחת הערים המעורבות בישראל בשפה הערבית ועל פי תכנים שונים מאלה שבגנים היהודיים. בכך בא לידי ביטוי זכויות מיעוט.

18. חוק האזרחות של פולין קובע כי בני העם הפולני החיים מחוץ לפולין ולהגר אליה יקבלו אזרחות פולנית והממשלה תסייע בקליטתם המדינה.

- ציין והצג מהי השיטה הנהוגה בפולין לרכישת אזרחות. הסבר כיצד שיטה זו באה לידי ביטוי בקטע.

ציין - שיטת דין הדם .

הצג - האזרחות עוברת בירושה מהורים לילדיהם ללא קשר למקום הלידה.

הסבר - בקטע נכתב כי על פי החוק הפולני בני העם הפולני שאינם מתגוררים בפולין זכאים להגר אליה ולקבל אזרחות פולנית. מכאן שהשיטה הנהוגה בפולין לקבל אזרחות היא – דין הדם.

19. לאחרונה אנו שומעים כי יותר ויותר מדינות ערביות יוצאות ומתנגדות לשליטים המנהיגים את המדינה, הטוענים כי היא בעלת שלטון דמוקרטי. אחת הטענות שהועלתה על ידי המתנגדים הייתה כי למרות שאפשרו להם, אחת לכמה שנים, ללכת ולהצביע בבחירות

הכלליות אין הדעה האמיתית שלהם באה באמת לידי ביטוי וזה לא משקף את השלטון הדמוקרטי.

- ציין והצג את המובן לדמוקרטיה שאינו בא לידי ביטוי על פי המתנגדים. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

ציין – המובן המהותי / דמוקרטיה כהשקפת עולם

הצג – הדמוקרטיה מיושמת במובן הרשמי. ובמובן המהותי בו מדגישים את החשיבות של שמירת ערכי הדמוקרטיה. המטרה היא להגן ולשמור על זכויות האדם. לצד הקפדה על כללי המשחק הדמוקרטיים יש להגן על ערכים מרכזיים בדמוקרטיה שמטרתם שמירה על זכויות אדם.

הסבר – בקטע נכתב כי המתנגדים לשליטים הערבים טוענים כי על אף שאפשרו להם להצביע אחת לכמה שנים בבחירות כלליות, הרי שהדעה האמיתית שלהם לא באה באמת לידי ביטוי. כך שהמובן של הדמוקרטיה שלא בא לידי ביטוי הוא דמוקרטיה כהשקפת עולם.

20. לאחרונה שוב התעורר בישראל הוויכוח באשר לשימוש במשאל עם. יש הטוענים שעל הממשלה להביא למשאל עם את הסכם השלום עם סוריה, הכרוך במסירת שטחים ברמת הגולן, ואחרים המתנגדים לעריכת משאל עם בנושא.

- הביעו את עמדתכם בנושא זה. הציגו שני נימוקים התומכים בעמדתכם ומבסס על מונחים שלמדתם באזרחות.

טענה - לדעתי יש לקיים את משאל העם בישראל בשאלת החזרת שטחים ברמת הגולן לסורים בתמורה לחתימה על הסכם שלום.

נימוק 1 – קיום משאל עם במדינת ישראל יבטא בצורה הטובה ביותר את רצון העם מכיוון שממשל עם הוא כיום צורת הביטוי האחרונה של דמוקרטיה ישירה, לפיה לכל אזרח בעל זכות בחירה במדינה יש את הזכות להביע את דעתו בנושא מסוים, ללא מתווכים (חברי כנסת) ולהשפיע על החלטות במדינה.

נימוק 2 – קיום משאל עם בנושא הוא חשוב מכיוון שהעם הוא השותף לקבלת החלטות שעשויות להיות גורליות לקיומו ולא רק קבוצה נבחרת (ממשלה, כנסת) מקבלת את ההחלטה.

בהצלחה!! צוות אזרחות ☺

אזרחות

2 יחידות לימוד

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שתיים ורבע.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
פרק ראשון	—	(14×1)	—	14 נקודות
פרק שני	—	$(9 \times 3) + (13 \times 1)$	—	40 נקודות
פרק שלישי	—	(12×2)	—	24 נקודות
פרק רביעי	—	(11×2)	—	22 נקודות
סה"כ	—			100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

השאלות

פרק ראשון (14 נקודות)

ענה על אחת מהשאלות 1-2.

1. אישה נכה, המתגוררת בקומה העליונה בבניין ללא מעלית, התקינה מעלון (מתקן מיוחד להעלאת כיסא גלגלים). מתקן זה מאפשר לה להגיע לקומת מגוריה ולהיכנס לדירתה באופן עצמאי, כמו כל דייר אחר בבניין.

השכנים של הדיירת הנכה דרשו ממנה לפרק את המעלון, בטענה שהוא מכער את חדר המדרגות ומוריד את מחירי הדירות שלהם.

א. ציין והצג זכות שביקשה הדיירת הנכה לממש באמצעות התקנת המעלון.

הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

ב. ציין והצג את הזכות שבשמה דרשו השכנים מהדיירת לפרק את המעלון.

הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. מועצת עירייה מסוימת אישרה תקציב לבניית מתקני ספורט בעיר. כעבור שנה נחקר ראש העירייה על ידי המשטרה בחשד שהעביר כסף מתקציב זה שלא כדין לעמותה חברתית שבראשה עמד. בחקירתו במשטרה הדגיש האיש שלא לקח את הכסף לעצמו אלא העביר אותו לעמותה זו, שמטרתה לסייע לקשישים ולחלק מזון ובגדים לנזקקים. לדבריו, הוא עשה זאת כדי שהעמותה תוכל להמשיך לפעול לרווחת הקשישים והנזקקים.

א. ציין והצג את סוג העבריינות הפלילית שראש העירייה נחשד בה.

הסבר כיצד סוג העבריינות שצינת בא לידי ביטוי בקטע.

ב. ציין והצג את הזכות החברתית שהעמותה מקדמת, לטענת ראש העירייה.

הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

/המשך בעמוד 3/

פרק שני (40 נקודות)

בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות:
על שלוש מהשאלות 3-7 (לכל שאלה – 9 נקודות)
ועל אחת מהשאלות 8-9 (לשאלה – 13 נקודות).

ענה בקצרה על שלוש מהשאלות 3-7.

3. הצג שני מוסדות של מדינת ישראל המבטאים את האופי היהודי שלה.
 4. הצג את שלב הקריאה השנייה ואת שלב הקריאה השלישית בחקיקת חוק במדינת ישראל.
 5. הצג שתי חובות של אזרח במדינה דמוקרטית.
 6. הסבר מהי אחריות מיניסטריאלית.
 7. הצג את עקרון הדמוקרטיה המתגוננת.
- ענה על אחת מהשאלות 8-9.
8. הצג את עקרון הגבלת השלטון.
הסבר כיצד עקרון הגבלת השלטון ממומש באמצעות חופש הביטוי.
 9. הסבר מהו משאל עם.
הסבר מדוע השימוש במשאל עם עלול להעמיק את השסע הלאומי בישראל.

/המשך בעמוד 4/

פרק שלישי (24 נקודות)

בפרק זה שני קטעים. אם למדת את הנושאים שבאשכול א' (הרחבה בנושא מדינת ישראל כמדינה יהודית), קרא את קטע 1, וענה על שתיים מהשאלות הקשורות אליו. אם למדת את הנושאים שבאשכול ב' (הרחבה בנושא פוליטיקה וממשל בישראל), קרא את קטע 2 (בעמוד 5), וענה על שתיים מהשאלות הקשורות אליו.

קטע 1

אם למדת בהרחבה את הנושאים שבאשכול א', קרא בעיון את קטע 1, וענה על שתיים מהשאלות הקשורות אליו.

מתוך דברים של מרצה ישראלי בהרצאה שנשא בפני מנהיגים מיהדות התפוצות: רוב אזרחי ישראל רואים בישראל מדינה יהודית ודמוקרטית. לאופי היהודי של ישראל יש מאפיינים רבים, למשל סמל המדינה, הדגל, הקמנון, השפה העברית והמורשת היהודית שמערכת החינוך מחזקת אותה. אבל אני סבור כי תמצית קיומה של ישראל כמדינה יהודית באה לידי ביטוי בחוק השבות. לדעתי חוק זה הוא פעולה מתקנת ולא אפליה, שכן זו הדרך לשמר רוב יהודי במדינה. בנוסף החוק מבטא את המחויבות של המדינה ליהודי התפוצות. ישראל לא רק משמשת מוקד הזדהות לאומי ורגשי ליהודי כל העולם, אלא גם מאפשרת לכל יהודי לשוב למולדתו בכל עת שירצה.

כמדינה דמוקרטית ישראל צריכה לאפשר לאזרחיה היהודים, שהם רוב במדינה, להחליט אם ברצונם לקיים אורח חיים יהודי, ואם כן – כיצד לעשות זאת. לדעתי חקיקה דתית נוספת עלולה להגביר את ההתנגדות לדת ואת הניכור מהיהדות, ולכן היא אינה רצויה. המדינה צריכה לאפשר את קיום הזרמים השונים ביהדות (אורתודוקסי, רפורמי, קונסרבטיבי וחילוני), וכן לתת לכל אדם לבחור בזרם הרצוי לו על פי אמונתו.

נוסף על כך, מן הראוי שיתקיים דיון שישתתפו בו אזרחי ישראל מכל הקבוצות בחברה כדי לבדוק את משמעות ההגדרה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית. דיון זה אמור גם לנסות להגיע לניסוח של עקרונות וערכים המקובלים על הכול והמכירים בצרכים וברצונות של כלל האזרחים. הדבר יסייע למדינה להבטיח את יציבותה החברתית ולגשר בין הקבוצות השונות החיות בה.
(מעובד לפי מאמר מהאתר של מכון מנדל למנהיגות)

ענה על שתיים מהשאלות 10-12 (לכל שאלה – 12 נקודות).

שים לב: בחלק הראשון של כל שאלה (הצגת מושג), עליך לענות על פי מה שלמדת, ולא על פי הקטע.

10. הצג את חוק השבות.

הסבר כיצד חוק זה מממש את היותה של ישראל מדינה יהודית, לדעת כותב המאמר.

11. הצג את השסע הדתי במדינת ישראל.

הסבר כיצד גורם אחד לשסע זה בא לידי ביטוי בדבריו של כותב המאמר.

12. הצג את רעיון האמנה החברתית.

הסבר כיצד רעיון זה בא לידי ביטוי בדברי כותב המאמר.

/המשך בעמוד 5/

אם למדת את הנושאים שבאשכול ב' (הרחבה בנושא פוליטיקה וממשל בישראל), קרא את קטע 2 וענה על שתיים מהשאלות הקשורות אליו.

קטע 2

אם למדת בהרחבה את הנושאים שבאשכול ב', קרא בעיון את קטע 2, וענה על שתיים מהשאלות הקשורות אליו.

במדינת ישראל נהוגות כל חמש שנים בחירות דמוקרטיות למועצת הרשות המקומית וגם לתפקיד ראש הרשות המקומית. בדרך זו יכולים כל תושבי הרשות המקומית להשתתף בניהול ענייני הציבור במקום מגוריהם. בשלטון המקומי יש לנבחרים מחויבות כלפי ציבור בוחריהם, אולם לא תמיד הנבחרים מצליחים לעמוד במחויבות זו.

רבות מהרשויות המקומיות סובלות ממשבר מבחינה כספית ומבחינה ארגונית. בחלק מהרשויות המקומיות המצב חמור במיוחד, משום שרבים מהתושבים מתפרנסים מעבודה ברשות המקומית. בהיעדר מפעלים, עסקים ותקציבים מספיקים לפיתוח, הרשויות מקומיות הפכו למעסיקים המקומיים העיקריים, והגירעון הכספי שלהן פוגע במקור הפרנסה של תושביהן. בשל המשברים במספר רב של רשויות מקומיות, וביניהן עיריות, פיזר שר הפנים את המועצות של הרשויות האלה, ומינה במקומן ועדות קרואות. לדעתך, השלטון המקומי נכשל במשימתו להוות רשות חברתית ואזרחית, המשרתת את תושבי המקום, מאחדת ביניהם ופועלת לקידום היישוב. כדי להביא לשינוי המצב אני מציע לעודד יוזמה של תושבים שישפיעו על נבחר הציבור לקדם את צורכי היישוב ולפתח אותו. השינוי צריך לבוא מתוך החברה האזרחית, והיא צריכה להתאחד, להקים עמותות, ולפעול לקידום צורכי התושבים. בדרך זו נוכל לגרום לשינוי המיוחל.

(מעיבוד מתוך פנורמה, 1.6.2008)

ענה על שתיים מהשאלות 13-15 (לכל שאלה – 12 נקודות).

שים לב: בחלק הראשון של כל שאלה (הצגת מושג), עליך לענות על פי מה שלמדת, ולא על פי הקטע.

13. הצג אחד מהתנאים לבחירות דמוקרטיות (מחזוריות א כלליות א התמודדות חופשית).

הסבר כיצד התנאי שהצגת בא לידי ביטוי בדבריו של כותב המאמר.

14. הצג את המושג ועדה קרואה.

על פי הקטע, הסבר כיצד מינוי של ועדה קרואה מבטא את המעמד של השלטון המקומי ביחס לשלטון המרכזי.

15. מהי קבוצת אינטרס?

הסבר כיצד פעילות של קבוצת אינטרס באה לידי ביטוי בהצעה של כותב המאמר.

/המשך בעמוד 6/

פרק רביעי (22 נקודות)

ענה על שתיים מהשאלות 16-20 (לכל שאלה – 11 נקודות).

16. באחד המפעלים בישראל החליטה הנהלת המפעל לאסור הקמה של נציגות עובדים. כמה פועלים במפעל פנו למנהל והתלוננו כי מעשה זה של ההנהלה פוגע בזכות מסוימת של העובדים. המנהל דחה את תלונתם. בעקבות זאת פנו הפועלים האלה לשאר העובדים בקריאה לפעול יחד אתם לשיפור מצבם של כלל העובדים במפעל.

— ציין והצג את הזכות של העובדים שנפגעה בעקבות ההחלטה של הנהלת המפעל.

הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

17. בעלי בניין באחת הערים בקנדה אסרו על יהודים שגרו באותו בניין לבנות סוכות במרפסות דירותיהם בחג הסוכות. כך נמנע מהדיירים היהודים לקיים את אחת ממצוות החג. הדיירים היהודים עתרו לבית המשפט העליון בדרישה לבטל את האיסור על בניית הסוכות. הם טענו שאיסור זה פוגע באחת מזכויותיהם.

בית המשפט העליון קיבל את העתירה, ופסק כי ליהודים מותר לבנות סוכות במהלך החג, במרפסות של דירות הנמצאות בבתים משותפים, גם אם בעלי הבניינים מתנגדים לכך.

— ציין והצג את הזכות שבית המשפט הגן עליה בהחלטתו.

הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

18. כל אדם המבקש להפוך לאזרח במדינה מסוימת נדרש לעמוד בכמה תנאים: עליו לשלוט בשפה הרשמית המשותפת לכל הקבוצות במדינה, וכן לקבל על עצמו מחויבות לערכים הדמוקרטיים, המקובלים במדינה.

— ציין והצג את סוג הלאומיות שעליה מבוססת האזרחות במדינה זו.

הסבר כיצד סוג הלאומיות הזה בא לידי ביטוי בקטע.

/המשך בעמוד 7/

19. באחת המדינות פרסמה רשות הדואר חוברת הנחיות בנושא הנפקת בולים חדשים. בחוברת נאמר כי רצוי שהאיורים על גבי הבולים החדשים יהיו מגוונים ויתבססו על נושאים המייחדים קבוצות שונות באוכלוסייה, כגון תלבושות עממיות, טקסים ומאכלים אופייניים לקבוצות שונות.

— ציין והצג עיקרון דמוקרטי שבא לידי ביטוי בהנחיות של רשות הדואר לבחירת האיורים.
הסבר כיצד עיקרון דמוקרטי זה בא לידי ביטוי בקטע.

20. במדינות רבות בעולם מתנהל ויכוח על שיטת הבחירות הרצויה לפרלמנט. גם בישראל מתקיים דיון ציבורי על שיטת הבחירות לכנסת: יש הטוענים שצריך לשנות את השיטה הקיימת, ויש התומכים בהמשך קיומה.
הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים התומכים בעמדתך ומתבססים על מושגים מתחום האזרחות.
בכתיבתך הקפד על הרכיבים האלה:

- א. טענה — הצגת עמדתך באופן ברור.
- ב. הנמקה — הצגת שני נימוקים, שבאמצעותם תבסס את טענתך על מושגים וידע מתחום האזרחות.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך

אתרים מומלצים

תקשורת –

www.ynet.co.il - ידיעות אחרונות

www.nrg.co.il – מעריב

www.haaretz.co.il – הארץ

משרדי ממשלה –

www.pmo.gov.il/pmo - משרד ראש הממשלה

www.justice.gov.il/MOJHeb - משרד המשפטים

www.justice.gov.il/MOJHeb/YoezMespai - משרד המשפטים (היועץ המשפטי לממשלה)

www.mevaker.gov.il/serve/default.asp - מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור

www.court.gov.il/heb/home.htm - מדינת ישראל הרשות השופטת

www.moia.gov.il - משרד לקליטת עלייה

www.masbirim.gov.il - משרד ההסברה והתפוצות

www.cbs.gov.il/ts - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

www.bechirot.gov.il/elections18/heb/home.aspx - וועדת הבחירות המרכזית לכנסת

www.knesset.gov.il/main/heb/home.asp - אתר הכנסת

<http://www.23tv.co.il/260-he/Tachi.aspx> - הטלוויזיה החינוכית (תקדימים משפטים)

www.jewishagency.org/jewishagency/hebrew/home - הסוכנות היהודית לארץ ישראל

www.wzo.org.il/home/P100.jsp - ההסתדרות הציונית העולמית

www.masham.org.il/Pages/default.aspx - מרכז השלטון המקומי

www.civics.matala.cet.ac.il – אתר מט"ח בנושא מטלת הביצוע באזרחות